

Handwritten text, possibly a title or list of contents, including the number 609 and the name Luther. The text is partially obscured by water damage and is difficult to read.

K. VII. 88.

(Mart. Bellius)

2

DE HAERE

TICIS, AN SINT PERSEQUEN-
di, & omnino quomodo sit cum eis agendum, Do-
ctorum uirorum tum ueterum, tum recent-
tiorum sententiæ.

Liber hoc tam turbulento tempore perne-
cessarius, & cum omnibus, tum potissimum
principibus & magistratibus utilissimus, ad
discendum, quod nam sit eorum in re tam
controuersa, tam que periculosa,
officium.

Quæ nam hic contineantur, proxima pa-
gella monstrabit.

Is qui secundum carnem natus erat, perse-
quebatur eum qui natus erat secun-
dum spiritum. Gal. 4.

(Maga. 1554)

MARTINI BELLII præfatio, in
qua quid sit hæreticus, & quid nam cum eo
agendum sit, demonstratur.

ARETII CATHARI sententia, in
qua apertè ostenditur, hæreticorum punitio-
nem ad magistratum non pertinere.

IOANNIS VVITLINGII de
Anabaptistis, & cæteris qui hæretici habentur
sententia, quæ idem docet.

Aliorum authorum, tum ueterum, tum re-
centiorum eadem de re sententiæ.

Basilij Montfortij refutatio eorum, quæ
pro persecutione dici solent.

MARTINVS BEL-

LIVS CHRISTOPHORO DV

ci Virtembergensi

S.

S I tu, Princeps Illustrissime,
prædixisses tuis subditis, te
ad eos incerto tempore uē-
turum, iussissesq; ut uestes
albas sibi omnes pararēt, et
tibi, quocuncq; tempore uenires, obuiā
candidati prodirēt: quid faceres, si po-
stea ueniēs, inuenires eos de uestibus
albis nihil curasse, sed inter sese de te
tantum disceptare, ut alij dicerēt, te in
Gallia esse, alij in Hispaniam profe-
ctū: alij uenturum in equo, alij in cur-
ru: alij magna cum pompa, alij nullo
comitatu: Placeret ne tibi res? Quid si
non solum uerbis, sed etiam pugnis et
gladijs ea dere contenderent, & alij a-
lios à se dissentientes uulnerarent, aut
occiderent? Vehetur equo, diceret a-
liquis: imò curru, diceret alius. Mentis-
ris. Imò tu mentiris. ergo accipe pu-
gnum.

A

2

gnum.

gnum. At tu pugionem hunc in uentre
 trem tuū admittē. Probare's ne, ô Prin
 ceps, tales ciues? Quid si pauci inter
 eos uestes albas sibi (quemadmodum
 tu iussisses) cōparare studerent, & alij
 eos propterea uexarent, aut necarent?
 Nō ne tu malos malè perderes? Quid
 uerò, si homicidæ illi id de tuo iussu &
 nomine facere dicerēt, cum tu id acer
 rimè uetuisses? Non ne tu id lōgè atro
 cissimum, & sine ulla misericordia uin
 dicandum iudicares? Hæc quorsum à
 me dicantur, quæso te Princeps, ut be
 nignè audias. Est Christus princeps
 mundi: & à terris discedēs, hominibus
 prædixit, sese uenturū incerto die et ho
 ra: mandauit, ut uestes candidas sibi in
 eius aduentū pararēt: hoc est, ut piè &
 amicè sine contentionibus uiuerēt, &
 alij alios diligerēt. Nunc perpēdamus
 quæso, quàm belle officio fungamur.
 De cōparanda ueste candida quotus
 quisq; est sollicitus? Quis in id omni cu
 ra incūbit, ut sanctè, ut iustè, ut piè ui
 uat

5
uat in hoc seculo, expectans aduentum
beati Dei: Nihil minus curatur, uera
pietas & charitas iacet atque friget: uita
nostra traducitur in contentionibus et
omni genere uitiorum. Disputatur non
de uia, qua ad Christum ueniri possit,
hoc est, de uitae correctione: sed de i-
pso Christi statu & officio, ubi nam
nunc sit ipse Christus, quid agat, quo-
modo sedeat ad dextram patris, quo-
modo sit unum cum patre. Item de trini-
tate, de praedestinatione, de libero ar-
bitrio, de Deo, de angelis, de statu ani-
marum post hanc uitam, & caeteris huius-
modi rebus: quae neque ad salutem per fi-
dem obtinendam usque adeo cognitu ne-
cessariae sunt (siquidem sine earum cog-
nitione salui facti sunt publicani & me-
retrices) neque cognosci possunt ante-
quam cor mundum habeamus (siquidem
illa uidere, est Deum ipsum uidere, qui
sine mundo corde uideri non potest.
iuxta illud: Beati mundo corde, quo-
niam ipsi Deum uidebunt) neque si scian-
tur,

A 3 tur,

tur, reddunt hominem meliorē, cū dixerit Paulus: Si sciā omnia mysteria, et charitatē non habeam, nihil sum. Hæc prepostera hominū cura cū est per se uitiosa, tū parit alia etiā maiora mala. Hæc enim uel scientia, uel scientiæ opinione falsa inflati homines, alios præ se superbe despiciunt: quàm superbiā sequitur deinde sæuitia, & persecutio, ut iam nemo fere aliū, ulla in re à se discrepantē ferrē possit. Cūq; nō plures ferē sint hodie homines q̄ sentētia, tamē nulla ferē secta est, quæ nō alias oēs dānet, & sibi soli regnū uēdicet. Hinc exilia, hinc uincula, hinc ignes, & crucis, & miserabilis quotidianorū suppliciorū facies, ob inuisas potētiorib. opiniones de rebus adhuc ignotis, et inter homines p̄ tot iā secula disputatis, necdū tamen certò cōclusis. Quòd si quis interea existit, qui uestē albā sibi parare, hoc est, innocēter uiuere studeat: in hūc, si qua in re ab alijs dissētiat, oēs uno cōfessu ferunt, hūc accusant, hūc hæreti-

reticū sine ulla dubitatiōe pron ūciāt
 quasi suis operibus iustificari uelit, &
 ei horrēda & nūquā cogitata crimina
 falso impingūt, eūq; adeò calūnijs in
 uulgus denigrāt & deformāt, ut homi
 nes eū audire piaculum putent. Hinc
 plusquā ferina illa rabies sæuiendi, ut
 uideas quosdā huiusmodi calūnijs in
 flāmatos furere, si quē uideāt strangu
 lari, ac non uiuū lenta flamma torreri.
 Cūq; hęc sint immanissīma, accedit o
 mniū capitalissimū peccatū, qđ hęc o
 mnia Christi ueste tegūt, te se in his eis
 uolūtati inseruire p̄sūtetur, cū nihil pos
 sit sathan ipse excogitare, qđ cū Chri
 sti natura et uolūtate magis pugnet. In
 terea qui hereticis (ut aiūt) adeò sunt
 infesti, n̄dē tantū abest ut improbos o
 derint, ut non dubitēt cū auaris suauiter
 uiuere, assentatores fouere, inuidos
 ferre, calūniatores alere, cū ebriosis &
 ganeonib. & adulteris ridere, & cum
 scurris & impostoribus, & huiusmodi
 Deo inuisis capitalib. suauiter epula

A . 4 . ri, &

ri, & quotidianā uitā agere: quæ cū ita
 sint, quis dubitet eos nō uitia, sed uirtu-
 tes odisse? Est enim eiusdē odisse bonū
 cuius est amare malū: ut si uideas alicui
 charos esse improbos, non debeas du-
 bitare, quin eidē inuisi sint boni. Quæ-
 so te, Princeps illustrissime, quid Chri-
 stū, cum uenerit, facturū putas? hæcci-
 ne laudaturū, & rata habiturū? Sic mi-
 hirem perpēde. Finge aliquē accusari
 ab alijs Tubingæ, qui sic de te prædi-
 cet: Ego credo Christophorū esse prin-
 cipem meū, eiꝰ in omnibus obedire
 uolo. Sed quod uos dicitis uenturū es-
 se in curru, hoc ego non credo, sed cre-
 do uenturū in equo. Item quod dicitis
 esse uestitum rubro, ego nō credo, sed
 albo uestitū credo: & quod iussit nos
 in hoc fluuio lauare, credo id faciendū
 esse post meridiē, uos ante meridiem.
 Si putarē eum uelle, ut ante meridiem
 lauarē, facerem: sed metuo ne eum of-
 fendā: itaq; uolo facere secundum con-
 scientiā meā. Quæso te, Princeps, uel-
 les'ne

9
les'ne eiusmodi, ciuē tuū dānari? Nō
arbitror: & si tu adesses, laudares ma-
gis hominis simplicitatē & obediē-
tiā, quā damnare ignorantia: et si a-
lij hominē interficerēt, profectō tu in
eos animaduertes. Item sic rem ac-
cipe: Est aliquis Christi ciuis, qui de eo
sic prædicat: Ego credo in Deū patrē,
& in Iesum Christū eius filiū, & secun-
dum eius præcepta quæ sunt in sacris
literis, uolo uiuere. Sed quòd iussit su-
mere corpus & sanguinem suū, id ego
credo faciendū esse sub utraq; specie.
Aut quòd iussit nos baptizari, id ego
credo faciendū esse octauo die à nati-
uitate, quoniam ita fiebat in circumci-
sione. Putas'ne huiusmodi hominē in-
terfici propterea debere? Nō arbitror.
Quid si ita dicat: Credo hominē non
ante baptizari debere, quā possit fi-
dei suæ reddere rationē: si aliter crede-
rem, aliter facere uellē, quoniā non es-
set mihi difficilius baptizare infantē,
quā puerū, aut adolescentē. Sed nō

A 5 au-

audeo uiolare cōscientiā meā, ne Chri-
 stū offendā, qui per Paulū seruum suū
 uetuit, me quicquā facere, de quo dubi-
 tē, an rectū sit. Oportet enim me mea
 fide seruari, nō aliena. Quęro te, si Chri-
 stus ipse iudex adesset, iuberet ne hūc
 hominē occidi? Non arbitror, si Chri-
 sti uitā et naturā tibi ob oculos propo-
 nas: quippe qui tale nihil neq; iusserit
 unquā, neq; fecerit, sed planē cōtrariū.
 Atqui si Christus ipse nō faceret, non
 debēt aliī facere, qui aliquā ab eo pote-
 statē habent, ne fortē eis tandē meritō
 obijciatur, quod est in prouerbio: Ser-
 uus es diaboli, plus fecisti quā tibi
 imperatū fuit: uel potius, fecisti cōtrā
 quā tibi impetratū fuit. Si enim De-
 us tam acerbē puniuit Saulū, quia nō
 occidisset, quem Deus occidi iusserat:
 quāto acerbius puniet eos, qui occide-
 rint, quos Deus occidi uetuit: præfer-
 tim cū sit ipse multis partib. ad miseri-
 cordiam propēsiōr q̄ ad irā. Ac q̄d de
 baptismo dixi, idē intelligi uolo de a-
 līs

In his cōtrouersie religiōis locis, ubi quis
 in Deū & in eius filiū Christū credens,
 & ei secundū suā conscientiā seruiens,
 alicubi ignorāter errat, aut nobis uide
 tur errare. Equidē dū considero Chri
 sti mores & doctrinā, qui cū innocens
 esset, nocētibus semper ueniā dederit,
 dariq; uel septuagies septies iusserit: nō
 uideo quomodo Christiani nomē tu
 eri possimus, nisi eius clementiā imite
 mur. Quōd si infantes essemus, tamen
 eū imitari deberemus: quāto magis, cū
 simus tot peccatis cooperti? Equidē cū
 meipsū examino, uideo mea peccata
 esse tot et tāta, ut nō putē me à Deo ue
 niā impetrare posse, si sim ad dānādos
 alios paratus. Examinet seipsū quisq;
 excutiat et rimetur acriter suā conscien
 tiā, & sua cogitata, dicta, facta omnia
 seuerē trutinēt: uidebit se esse talem, ut
 facile intelligat, se non posse festucam
 ex oculo sui fratris eruere, antequām
 trabem ex suo eruerit. Itaque con
 sultum fuerit, ut in tanta multitudine
 pec-

peccatorū, quib. omnes obruimur, ad se quisq; redeat, & de corrigenda uita sua, nō de alijs dānandis, sit sollicitus.

Hæc iudicandi licentia, quæ hodie grassatur, et replet omnia sanguine, impulit me, Princeps illustrissime, ut sanguinē pro uirili sistere conarer: præsertim eū, in quo fundēdo peccari potest uidelicet eorū qui uocantur hæretici, quod nomē hodie adeò infame, adeò detestabile, adeò atrū factum est, ut si quis inimicū suum uelit interfici, nullā expeditiorē uia habeat, quàm ut eum hæreseos accuset. Simulac enim nomē hoc audiuerūt homines, hominem adeò hoc solo nomine detestantur, ut obtusis ad eius defensionem auribus, non solū ipsum, sed etiam omnes qui pro eo hiscere audeat, furiosè & effrenatè persequantur. Qua rabie fit, ut multi è medio tollātur, ante quàm eorum causa sit uerè cognita. Necq; uerò hæc ideo dico, quòd hæreticis faueam. Odi ego hæreticos: sed uideo hic duo
maxi

13
maxima pericula. Primū, ne quis pro
hæretico habeatur, qui non sit hæreti-
cus: quod cū hætenus acciderit (nā
& ipse Christus, et sui, pro hæreticis in-
terfecti fuerunt) est nō leuis causa, cur
hoc nostro seculo (quod certē nihilo
sanctius est illo, ne dicam sceleratius)
metuendū sit ne idē accidat: præsertim
cū dixerit Christus, Non ueni mittere
pacē, sed gladium. Veni enim ponere
dissidiū inter patrē & filium, matrē &
filiā, &c. Vides quā facile sit calum-
niatoribus, dicere de Christiano: Hic
homo seditiosus est, ponit dissidiū in-
ter patrē & filiū, & publicā concordia
dissipat. Itaq; magna utendū est pru-
dentia, ut uerē seditiosi à Christianis
discernātur, cū utriq; (si exteriora spe-
ctes) idē faciant, et eodē in crimine ab
ijs qui rem nō intelligunt, poni soleāt,
ut Christus inter latrones crucifigatur.

Alterū periculū est, ne si quis uerē sit
hæreticus, is grauius, aut aliter puniat,
quā postulet Christiana disciplina.

Hiscē

Hisce de causis ego collegi in hūc li-
 brū sentētiās multorum, qui hac de re
 scripserūt, ut perpēsis eorū rationibus,
 minus in hoc iudicio deinceps pece-
 tur. Collegi autē primūm quorūdā re-
 centiorū sententias, tū quia ipsi ueterū
 sentētiās citant, ut in recētiorib. utroscq;
 multis in locis habeas: tū quia hoc ar-
 gumētū fusiū & accuratius tractaue-
 rūt, et ad nostrū tēpus accōmodatē scri-
 pserūt, docti uidelicet ipsis persecutio-
 nib. Antiqui enim potissimū in gētiles
 scribebāt, quoniam ferē nō nisi ab illis
 persecutionē patiebātur, durāte adhuc
 Christi & Apostolorū imitatione, qui
 neminē p̄secuti, sed ab omnib. persecu-
 tionē passi fuerāt. Sed postea crescēti-
 bus peccatis, cū gētiles persequi Chri-
 stianos desinssēt, ipsimet Christiani in
 Christianos manus uerterūt, p̄sertim
 si quē uiderūt ueritatis paulò rigidiorē
 defēsorē: cui, si mores reprehēdere ne-
 quirēt, at doctrinā quidē (de qua iu-
 dicare uulg, hominū non itidē potest,
 ut de morib.) aliqua arte cauillari pos-
 sent,

sent. Sic enim cōparatū est, ut omnes
 pij persecutionē patiātur: tametsi non
 omnes qui persecutionē patiūtur, pij
 sūt. Hoc quidē cōperies, semper pieta-
 tis comites fuisse psecutiones: et cessan-
 te pietate, cessasse psecutiones. Nā an-
 tiqua ecclesia, quādiu pietatē retinuit,
 psecutionib. obnoxia fuit. Ea quæ de-
 inde secuta est, cū omnib. in unius tyrā-
 ni arbitriū redactis, coleret tranquillē
 diabolū, nemine ei aduersate, caruit p-
 secutionib. Quòd si nulli pij nostro tē-
 pore extitisset nullę psecutiōes fuisset.
 Cur enim persequat satā seruos suos?
 Sed exortis pijs, exorti sunt etiam qui
 pios uexarēt: quæ res piorū ingenia a-
 cuit, effecitq; ut uexatiōe dāte intelle-
 ctū, in psecutionē multa bene & uerē
 scripserint. Quòd si qui tamen etiā eo-
 rū qui hic à me citabunt, alibi, aut po-
 stea, aliter uel scripserūt aut fecerūt, uel
 scripturi aut facturi sunt, teneam pri-
 mā sētentiā, q̄ et in tēpore tribulatiōis
 (quo tēpore maximē uera scribi solēt)
 scripta fuerit, et cū Christi benignitate
 ma-

mxaimè congruit. Aliud euangeliū si
 quis prædicauerit, etiā si ipsimet, aut an-
 gelus de cœlo faciat, anathema sit. Fit
 enim plerūq; ut homines, cū primū
 ad euangeliū, uexati & calamitosi ap-
 pulerint, uerè de rebus sentiāt: propte-
 rea quòd ueritatis Christi calamitosi,
 maximè capax est calamitas. ñdē po-
 stea rebus secundis elati, & potentiam
 adepti, degenerent: & qui antea Chri-
 stum defenderūt, ñdē Martem defen-
 dant, & in uiolentiā pietatē collocent.
 Itaque nullis in hac re tutius creditur,
 quàm calamitosi, et qui uix habent u-
 bi caput reclinent. Igitur huiusmodi
 authorum, non omniū, sed multorum
 sententias collegi, & tibi ut mitterem,
 Princeps Christophore, multis de cau-
 sis adductus sum. Primū, quòd audio
 te Euāgelio semper fauisse, & in eo e-
 tiam in medijs calamitatibus (quæ ho-
 minū animos maximè explorare & pa-
 tefacere solent) perseuerasse. Testatur
 id tua fidei confessio, quam solus ex
 Ger

Germaniæ principibus ad proximã cõ-
 mitia misisti: qua re facile ostendisti, eũ
 esse te, qui lucem nõ fugias, sed fidem
 religionemq; tuam toti orbi esse uelis
 cognitam. Deinde quòd, cum sis po-
 tens & authoritatis præcipue, expedit
 in primis hanc rem esse tibi notam, ut
 & ipse tuis iuste & sine ulla iniquitate
 imperes: & alijs uicinis principibus,
 præsertim Galliæ regi, idem ut faciant
 persuadeas, si ulla ratione fieri possit,
 quo possit Christianæ reipublicæ sta-
 tus (qui tot iam annis tam miserè lace-
 ratur) in tranquilliores statũ redigi,
 & populi ad uitæ correctionem uoca-
 ri, si fortè Deus iram suam (qua in ge-
 nus hominum inflammatum est) auer-
 tere uelit, & nos sui uultus lumine il-
 luminare. Postremò, quòd in his au-
 toritatibus est & doctoris tui Ioannis
 Vuitlingij sententiã, quã postquam pri-
 mũ in lucem emisit, multum de perse-
 cutionũ crudelitate (sicuti audio) di-
 minutum est, longeq; pauciores deinceps
 sunt interfecti: tantũ uirũ habuit

B

unus

Unius hominis bene sentiētis, etiā in tā-
 ta tēporū improbitate, sententia. Euge
 Ioannes Vuitlingi, perge & cresce ut
 Christianū decet, in ista Christiana be-
 nignitate: multorū tu sanguinē tantulo
 libello stitisti: quo facto, nihil neque
 Christo gratius, neq; satanæ ingratus
 facere potuisti. Quod utinā cæteri idē
 fecissent: ac nō tantū in hauriēdo, quā-
 tū tu in cohibēdo sanguine, laborassēt.
 Næ nos haud tā multos ferales ignes,
 et in fonti sanguine cruētos enses uidi-
 semus: neq; nunc pastos sanguine eo-
 rū, pro quib. Christus suū profudit, pi-
 sces comederemus. O Principes, aperi-
 te oculos, & ne tā parui facite sanguinē
 humanū, ut eū tam facile effūdatis, præ-
 fertim in causa religionis. Qui enim iu-
 diciū sine misericordia fecerit, eadem
 mensura rependetur ei.

Ceterū quoniā in his sententijs nō
 quid sit hæreticus (quod tamē primū
 omniū sciri cōuenit) sed quomodo tra-
 ctandus sit hæreticus, demonstrat: ego
 paucis, ex sacris literis, quid sit hæreti-
 cus

cus explicabo: ut melius, uideri possit,
 de quo nā hominū genere hic agatur.
 Necq̄ enim hereticos arbitror esse, qui
 cunq̄ uocātur heretici: & uideo nomē
 hoc Pauli tēpore nō ita fuisse infame, ut
 deteriores putarentur heretici quā a-
 uari, aut hypocrite, aut scurræ, aut assen-
 tatores: cū tamen hodie propter auari-
 tiā aut hypocrisim, aut scurrilitatē, aut
 assentionē (de quibus iudicari sæpe
 facile potest) nemo occidatur: propter
 hæresim autē (de qua iudicare non ita
 facile est) tam multi occidātur. Equidē
 cū quid sit hæreticus, sæpe quæsiuerim,
 nihil aliud deprehēdi, nisi hæreticū ha-
 beri, quisquis à nobis dissentit: id q̄d ex
 eo patet, quòd omniū sectarū (quæ sūt
 hodie innumeræ) nulla ferē est quæ nō
 alios pro hæreticis habeat: ut si in hac
 urbe aut regione sis orthodoxus, in p-
 xima, habearis hæreticus. ut si quis ho-
 die uiuere uelit, necesse habeat tot fides
 & religiones habere, quot ferē sunt ci-
 uitates, aut sectæ. quēadmodum terras
 peragrātī moneta subinde mutāda est,
 B 2 quo

quoniā quæ hic bona est, illic locū non
 habet, nisi sit aurea: hæc enim, quacun-
 que forma sit, bona est. Sit nobis in reli-
 gione, aliqua aurea moneta, quæ ubiq̃
 locum habeat, quæcunq̃ sit eius figura.
 Credere in Deū patrē, et filiū, & spiritū
 sanctū: & pietatis præcepta, quæ sunt in
 sanctis scripturis, approbare: est aurea
 moneta, & auro ipso probatior & ex-
 ploratior. sed habet hæctenus hæc mo-
 neta diuersas imagines, dum homines
 inter se de cœna, de baptismo, et ceteris
 huiusmodi rebus dissentiunt. Feramus
 aliq̃ alios, & ne cōtinuò alterius fidē in
 Christo fundatā dānemus. Atq̃ ut ad
 rē tandē ueniā, ne hæreticū ex uulgi o-
 pinione, sed ex sacris literis iudicemus:
 quid sit hæreticus, sic eliciamus.

*Quid sit
 hæreticus.*

Hæreticus semel nominatur in sacris
 literis, in epistola ad Titū, cap. 3. Hære-
 ticū hominē post unā & alterā admoni-
 tionē deuita, sciens eiusmodi hominē
 esse peruersum, & ita peccare, ut ipse a
 seipso dānetur. Hūc locū si cōferemus
 cū Christi præcepto Mat. 18. intellige-
 mus

mus quid sit hereticus: Si peccauerit in te frater tuus, i & reprehende eum inter te & ipsum. Si te audiuerit, lucratus es fratrem tuum: si uerò non audiuerit, assume tecum adhuc unum aut duos, ut in ore duorum testium aut trium stet omne uerbum. Sin eos non audierit, dic ecclesiae. Quòd si etiã ecclesiam non audiuerit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex his apparet, hereticum esse hominem pertinacem, qui ritè admonitus non obtēperet. Nam quòd Paulus uocat hereticum: Christus dicit, Si te aut alios nō audiuerit. Et quod Paulus dicit, Deuita: id dicit Christus, Sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Et alibi, Excutite puluerem pedum uestrorum. Et quod Paulus dicit, eum ita peccare, ut ipse per seipsum dānetur: idē est, quod continuo addit Christus: Quaecumque ligaueritis in terra, hoc est, quoscumque hoc pacto pro ethnicis & publicanis habebitis, eos etiã Deus ut ethnicos damnabit.

Sunt autē hereticorum siue pertinacium duo genera. alij enim sunt in moribus

Hereticorum duo genera.

B 3 per-

pertinaces, ut auari, ut scurræ, ut luxu-
 riosi, ut ebriosi, ut persecutores, & cæ-
 teri qui admoniti nō se corrigūt. Tales
 erāt Iudæi, Scribæ, Pharisei. propterea
 deuitauit eos Christus, dum dixit: Ecce
 relinquetur uobis domus uestra deser-
 ta. Tales & Christi cōterranei, propter
 quorū duritiē cordis Christus non po-
 tuit ibi facere multa miracula. Alij sunt
 in rebus spiritualibus & doctrina perti-
 naces: & hīs quidē propriē hæretici no-
 mē congruit. Est enim hæresis Græcū
 uerbū, quod sectā siue opinionē signifi-
 cat: unde qui uitiosæ sectæ aut opinio-
 ni tenacius adhærent, hæretici dicūtur.
 Talis erat Hananias, falsus propheta,
 quē cū Ieremias ab errore reuocare nō
 potuisset, discessit. Deinde Domini
 iussu ei mortem non à magistratu, sed à
 Deo nunciauit: & erat Hananias per-
 niciosus hereticus, qui populū ab obe-
 diētia auocaret: ex quo quidē uno exē-
 plo facile uideri licet, quid sit cū huius-
 modi hæreticorū genere agendum.
 Sed de doctrina iudicare, nō equē fa-
 cile

Iere. 18

cile est, ut de moribus. Nā de morib. si
 Iudæū, si Turcā, si Christianū, si quem-
 cunq; alium interrogas de latrone aut
 proditore: respōdebunt omnes uno cō-
 sensu, latrones esse sceleratos, & interfi-
 ciēdos. Cur ita cōsentiunt oēs? Quoniā
 res est notissima: itaq; nullæ quæstiōes
 aut libri fiūt, an latrones sint interficiē-
 di. Est enim hæc cognitio in omnīū ho-
 minū animis inscripta iā ab orbe cōdi-
 to. & hoc est quod dicit Paulus, gentes
 habere legē scriptā in cordib. suis. Itaq;
 his de rebus iudicare possūt etiā impij.
 Iā ueniamus ad religionē, inueniemus
 eā non perinde esse notā. Fuit olim in
 omnib. ferè gētib. opinio, multos esse
 deos. Hunc errorē sustulit aduentu suo
 Christus, ut iā neq; Turcæ neq; aliæ na-
 tiones dubitēt, quin sit unus Deus: atq;
 in hoc cōsentiunt oēs cū Christianis. Si
 quis Deū negat, is impius et atheus est,
 & omnīū iudicio meritò abominādus.
 Hoc etiā habent Turcæ, quòd credunt
 in eū deū, de quo Moses scripsit: in quo
 & cū Iudæis, & cum Christianis cōue-

B 4 niunt

niūt sine controuersia. Hucusq; cōmū-
 nis est harū trium nationum fides. Iam
 Christo multum tribuunt & Turcæ, in
 quo Iudæos superāt: & hoc habent cō-
 mune cū Christianis. At Christiani in
 hoc omnes alios excedunt, quòd cre-
 dunt Iesum Christum esse Dei filiū, &
 mundi Dominum atq; iudicē. atq; hoc
 est omniū Christianorū cōmune. Sed
 quemadmodum de Christo in summa
 dissentiunt à Christianis Turcæ, & ab
 utrisq; Iudæi, & alij alios dānant, ac pro
 hæreticis habēt: ita de Christi doctrina
 multis in locis dissident Christiani à
 Christianis, & alij alios damnāt, ac pro
 hæreticis habēt. Nam de baptismo, de
 cœna Domini, de inuocatione sancto-
 rum, de iustificatiōe, de libero arbitrio,
 ceterisq; multis obscuris quæstionibus,
 acres sunt cōtrouersia, ut Catholici, &
 Lutherani, & Zuingliani, & Anaba-
 ptistæ, & Monachi, cæteriç alij alios
 longè etiā magis dānent ac persequan-
 tur, quàm Turcæ Christianos: quæ pro-
 fectò dissidia nō aliūde proficiscuntur,
 quàm

quàm ex ignorãtia ueritatis. Si enim essent hæres tã notæ, quàm notũ est unũ esse Deũ, tam inter se de his cõuenirẽt omnes Christiani, quàm omnes nationes fatentur unũ esse Deũ. Quid igitur in tãtis dissidijs superest? Vt fiat quod docet Paulus: Qui nõ comedit, comedentẽ ne contēnat. nã uterq; suo Domino stat aut cadit. Ne dānent Iudæi aut Turcẽ Christianos, rursusq; ne contēnant Christiani Turcas aut Iudæos: sed potius doceãt, & pietate alliciant. Itẽq; inter Christianos, ne damnemus alijs alios: sed si doctiores sumus, simus etiã meliores & misericordiores. Nam hoc certũ est, quo quisq; ueritatẽ melius nouit, eo est ad alios dānandos minus propensus: ut in Christo & Apostolis patet. Qui uerò alios facile damnat, hoc ipso quod dānat, ostẽdit nihil scire se, cũ nesciat ferre alterũ. Nam scire, est scire facere: & qui clemẽter agere nescit, clementiã nescit: quẽadmodũ nescire pudere, est nescire pudorẽ. Si ita nos gereremus, possemus inter nos trãquillẽ

B 5 uiue-

uiuere, dñi in alijs reb. discordes, saltē in
 amore mutuo (qđ pacis uinculū est)
 cōsentiremus, donec ueniremus ad ue-
 ritatē fidei. Nūc dñi odijs et p̄secutioni-
 bus certamus, fit ut in dies in deterius
 abeamus, neq; officij nostri memores
 simus (quippe in alijs dānandis occu-
 pati) & Euāgeliū apud gētes malē au-
 diat nostra culpa. Dñi uidēt enim, nos i-
 ta inter nos beluarū more grassari, & sē-
 per infirmiores à potētiorib. opprimi,
 detestantur Euāgeliū, quasi id tales fa-
 ciat homines: detestant̄ Christū ipsum,
 quasi talia fieri iusserit. ut sit facilius nos
 in Turcas, aut in Iudæos degenerare,
 q̄ illos Christianos effici. Quis enim
 Christianus fieri uelit, cum uideat, eos
 qui Christi nomē cōfitēt, ab ipsis Chri-
 stianis igni et aqua & ferro sine ulla mi-
 sericordia perimi, & crudelius tractari
 quàm ullos latrones aut grassatores?
 Quis nō putet Christū aliquē esse Mo-
 lochū, aut eius generis aliquē deū, si
 sibi uiuos homines immolari cōburicq;
 uelit? Quis uelit seruire Christo ea con-
 ditio

ditiōe, ut si in aliqua re, inter tot cōtro-
 uersias, ab ijs dissideat, qui habēt in a-
 lios potestatē, uiuus cōburat ipsi, Chri-
 sti iussu crudelius, q̄ in tauro Phalari-
 dis, etiā si in medijs flāmis Christū ma-
 gna uoce cōcelebret, & se in eū pleno
 ore credere uociferetur: Finge adesse
 Christū ipsū iudicē, & sententiā pronun-
 ciatē, ac faces inferētē: quis nō Christū
 pro satana habeat: quid enim posset a-
 liud facere satā, q̄ ut eos comburat qui
 Christi nomē inuocāt: ô Christe mūdi
 creator atq; Rex, uides hęc: adeo ne ali-
 us factus es, adeo efferatus, adeo tibi cō-
 trarius: Cum esses in terris, nihil erat te-
 mitius, nihil clemētius, nihil iniurię pa-
 tiētius. Sicut ouis ante tōsorē, ne muti-
 uisti quidē. Verberib. cōcisus, cōsputus,
 derisus, spinis coronatus, inter latrones
 sūma cū ignominia crucifixus: p̄ ijs o-
 rasti, qui tibi istas oēs cōtumelias intu-
 lerūt. Adeo ne nūc mutatus es: Quęso
 te p̄ nomē factū patris tui, iubes ne eos
 qui instituta preceptaq; tua nō ita intel-
 ligūt, ut postulāt magistri nostri, a quis
 suffo-

suffocari, uerberib. usq; ad uiscera cōci-
 di, deinde sale cōspergi, ferro truncari,
 lento igne torreri, & omni suppliciorū
 genere, q̄ diutissimē fieri potest, ex-
 cruciari. Hæccine tu Christe iubes, &
 p̄bas? Hi' ne sunt uicarij tui, qui hæc sa-
 crificia faciūt? ad hæc'ne tu uisceratio-
 nē uocatus ades, & humana carne ue-
 sceris? Si tu Christe hæc uel facis, uel fie-
 ri iubes, quid' nā faciendū diabolo reli-
 quisti? An eadē facis tu, quę satā? ô bla-
 sphemias, ô hominum scelestā audaciā
 qui ea Christo tribuere audeāt, quę sūt
 instinctu iussuq; satanæ. Sed cohibebo
 me: & arbitror ex his te iam satis intel-
 ligere, Princeps, quā procul absint
 hæc facta à Christi doctrina atq; mori-
 bus. Itaq; iam audiamus aliorum sentē-
 tias: quos tu tamen sic loqui putato,
 quasi iam constet, qui nam ue-
 re sint hæretici,

ARETII CATHARI DE MA-
gistratu seculari, secunda pars, in qua
ostenditur, quàm longè lateq; pa-
teat magistratus secularis.

AD statum & principalem huius sermonis
partē iam accedimus. Postquam enim sub-
limiorem mundi potestatem, in hoc terrestri seculo
necessariam esse ostendimus, mundanumq; magistra-
tū, & quo pacto Christianè et rectè eo utendum sit:
continuò docendum est, quousq; eius potestas & iu-
risdictio extendatur, quamq; latè pateat: ne fortè
plus æquo progrediatur, atq; in Dei regnū et prin-
cipatum impetum faciat. Sed illud primū scien-
dum est, quoniam utrinq; periculum imminebit, &
detrimentum, si uel latius sese effuderit, uel arctius
quàm par est, contrahatur. Tametsi tolerabilius sit,
si minus diffundatur, quàm si nimium: ut si minus
punit, quàm nimis. præstat enim fontē impunitum
dimittere, quàm infontem punire: quando mundus
improbis prorsus scatet, quibus carere non potest,
bonorum autem copia destituitur.

In primis diligenter aduertendum est, ut prædi-
ximus, filiorum Adami duo esse genera. quorum al-
terum ad regnum Dei attinet, sub capite Christo:
alterū ad mūdānum regnū, sub magistratu. Atq; u-
triq; suas esse leges, sua descripta iura necesse est: cū
sine

**Animus le-
gibus hu-
manis non
subijcitur.**

sine legibus nullius imperij, nullius reipub. guber-
nacula rectè teneri possint, id quod res ipsa loqui-
tur. Mūdanum regnum eas habet leges, quibus cor-
pora & fortunæ mortalium sunt subiecta: præter
hæc nullum ius, nullam habet potestatem. Animum
enim mundanis legibus constringi, nec uult Deus,
nec ferre potest, qui solus in eum habet ius & impe-
rium: Itaq; ubi secularis magistratus temerè atten-
tat ferre legem animis, manus immittit in Dei pos-
sessionem, ut seducat animos, perdatq;. Hoc ipsa lu-
ce clarius reddemus, quò intelligant nostri Episco-
pi & principes, quàm stultè agant, ne dicam impiè
dum suis legibus & edictis conantur mortales co-
gere, ut sic uel sic credant. Si quis hominem suis de-
cretis & legibus uoluerit adigere, ut hoc uel illud
credat pro suo arbitrio: certissimum est, non adesse
uerbum Dei: quod si absit, certius est Deo displice-
re quàm placere, qui fidem nostram nudam & pu-
ram uult, super solum eius uerbum extructam, ut
Mat. 16 inquit: In hac petra construam meam ec-
clesiam. Et Ioan. 10. Oues meæ uocem meam audi-
unt, & agnoscunt me: alienum autem non audiunt,
sed fugiunt. Vnde sequitur, secularem magistratum
nimia temeritate præditum, animas ad eternā mor-
tem impellere. Cogit enim homines credere, id gra-
tum & acceptum Deo esse, quod certius est illi di-
splicere quàm placere, cum uerbi diuini testimonio
non

non probetur. Qui enim credit, id esse uerum & certum, quod falsum est et incertum, is posthabet ueritatem errori & mendacio, & amplectitur pro iusto iniustum. Quare insaniunt insigniter isti, & sunt deducendi ad agnatos & gentiles, qui precipiunt, Ecclesiae, patribus, concilijs fidem esse adhibendam, etiam si careant uerbo Dei: quae non Ecclesiae, sed ministrorum satanae sunt praecipita. Nihil enim Ecclesia, nisi certum Dei uerbum, potest precipere, Petri testimonio, 4. Pet. Si quis loquitur, diuina loquatur oracula. Tunc enim probabunt sua consilia esse Dei uerbum, cum Nibas (ut aiunt) cocisauerit. Insignior item stultitia, si quis obijciat, Reges & principes & multitudinem ita credere. Apage cum tua ista multitudine. Neque enim baptizati sumus in Reges, principes, aut multitudinem, sed in Christum ipsum & Deum: ex quo Christiani uocamur, & non aliquo horum nomine. Animis enim nemo aut debet, aut potest aliquid precipere, qui uiam quae ducit ad coelum, eis monstrare non nouerit. Id uero prestare nemo potest, praeter solum Deum: unde in ijs quae pertinent ad animam, nihil docendum est, aut suscipiendum, praeter Dei purum uerbum & aeternum. Praeterea quamuis stipites & stupidi sint, coguntur tamen fateri, nullum ius sibi esse datum in animas. Nemo enim hominum, occidere animam, uitae restituere, in coelum

32
in cœlū attollere, ad inferos detrudere potest. quod
cōfirmat Christus Matth. 10. Ne formidate eos qui
interficiunt corpus, cū animā interficere nequeāt:
quin magis formidate eū, qui potest & animā &
corpus in gehennā perdere. His uerbis satis arbi-
tror cōstare, ab humana potestate, et seculari magi-
stratu exemptā esse animā, ac relictā solius Dei po-
testati. Iā dic amabo, quantū rationis aut prudētiæ
in eo sit, qui statuit leges in eos, in quos nihil iuris
habet? Quis hunc non Melitide uaniorē iudicaret,
qui imperaret lunæ, ut pro animi arbitrio daret lu-
cem? q̄ hoc bellū esset? Quod si Venetis Genuenses,
aut cōtrā, imponerent leges, aut aliquid imperarēt,
nō'ne capita eorum helleboro essent purgāda, ut ad
se redirent? Et adhuc tamen reges & principes i-
ta prouūt, seq; à Papa, Episcopis, & sophistis, cæ-
ci à cæcis ed duci sinunt, ut suis præcipiant aliquid
credere, absque Dei uerbo: & interim Christiani
principes, si Deo placet, dici uolunt. Quid quod
potestas quæuis, tantum ibi agere potest & debet,
ubi uidere, agnoscere, iudicare, sententiam ferre,
addere & mutare potest? Nihil enim debet esse cer-
tius iudicio, in quo omnia clara, explorata, medi-
tata esse debent: animi uerò & cordis recessus &
arcana, soli Deo placent. qui solus Actorum 10. ^{lux}
διουδωσους appellatur, cui uates astipulantur quotq;
multis in locis. Ex quo sequitur, uanum & arro-
gans esse, imperare aut uelle ui cogere quenquam;
ut sic

ut sic uel sic credat, et teneat. Quando uolentia né
 hil proficitur, est alia uia tentanda: horum stultam
 insolentiam nō satis mirari possum, qui cum omnes
 fateantur, Ecclesiam nihil iudicare de occultis, ipsi
 tamen conantur tam arcana, tam diuina, qualis est
 fides, iudicare, statuereq; . Iam & cuius suum discrimen atq;
 periculum in hoc situm est, quomodo credat: sibi enim uidendum est, ut recte credat. Ut enim
 nemo uenire potest pro te uel in cœlum uel in or-
 cum, sic nemo credere potest pro te, aut non crede- *Fides cogi*
 re. Et ut in nullius est potestate, tibi cœlum et infe- *nō potest.*
 ros claudere uel aperire, sic nemo te ad fidē uel in-
 fidelitatem cogere potest. Itaq; cum positum sit in
 sua cuiuslibet conscientia, quomodo credat uel non
 credat, ut nihil detrahatur mundanæ potestati, ipsa
 debet esse pacata, & suarum rerum curam gerere:
 atq; cuilibet simul permittere ut credat, quomodo
 aut uelit aut possit, neq; ad credendum quenquam
 impellere. Nihil debet esse tam liberum, quàm fides
 & religio, ad quam nemo potest ui adigi, utpote
 quæ sit opus diuinum in spiritu sancto: tātum abest,
 ut humana uis ullo modo possit efficere, aut expri-
 mere. Hinc illud uulgatum, quo et Augustinus usus *Nota.*
 est: Ad fidem nemo nec debet nec potest cogi. Ad-
 hæc miseri cæciq; , quàm uani & irriti sint illorum
 conatus, non uident. Quantumuis enim siue præci-
 piunt, siue insaniunt, non tamen ultrà cogere pos-
 sunt

C

sunt

sunt mortales, quàm ut eos orè manuiue sequantur. Cor enim nequeunt impellere, etiam si rumpantur: ut uerum sit, quod uulgò tactatur: LIBERAS ESSE A' VECTIGALI COGITATIONES. Quid ergo cogunt homines, ut corde credant, cum ipsi perspiciunt id nō posse fieri? Cur imbecilles conscientias urgent mentiri, Christumq; abnegare, & secus loqui quàm in animo habent, se alienis facinoribus atq; peccatis onerantes? Nam quodcūq; mendaciū, falsaq; confessio inde promanans, eorū capitibus qui adegerūt imminēt. Multo facilius erat sine re subditos simpliciter à scopo aberrare, quàm impellere ad mendacium, et ad istas coactas confessio-

Cur ita principes
labi sinat
Deus.

nes. Si cupis iam scire, cur sinat Deus Principes agere tam impiè & atrociter, accipe. Permisit eos Deus in improbam mentem, uultq; extremam manum illorum conatibus addere, ut nostris spiritualibus. Officio enim satisfaciendum, purumq; Dei uerbum nunciandum erat: uerum eo spreto, assumpserunt formam mundanorum principum, more eorum Rempub. administrantes, in his legibus quæ ad corpus attinent. Itaq; uices suas bellè permutarunt. nam cum uerbo Dei deberent pascere animas, arces, ciuitates, prouincias externo dominatu, & populos occuparunt: animas uexantes infandis latrocinijs. pari ratione principes & optimates, quos decebat suos gubernare legibus æquissimis, omne ius

et

& fas posthabentes, iam nihil norunt quàm deglū-
 bere, dilaniare, uectigal supra uectigal, tributum su-
 pra tributum imponere, negotia publica lupis com-
 mittere. quò fit, ut neq; iusticiæ, nec ueritatis, nec fi-
 dei iam ullum uectigium apud eos restet. Itaq; non
 mirum est, si res mortales pessum eunt, eas ijs per-
 turbantibus, qui debuissent ad tranquillum statum
 reducere. Nam hi uolunt ordine præpostero, ani-
 mis & conscientijs imperare: illi rerum mundana-
 rum curam gerere. ita sacra prophanis miscentur,
 & uicissim alij aliorum sceleribus contaminantur,
 Dei atque hominum odium in se concitando, donec
 unà cum episcopis, sacrificis, monachis, leno cum
 lenone præcipites ruant: qui deinde ubi hæc uide-
 rint, tum tribuent Euangelio omnium malorum cau-
 sam, pro laude & benedictis maledicta Deo cœli re-
 ferent: sic ea patientur, quæ meruit eorū scelestia per-
 uersitas. Ecce tibi super magnates diuinū consiliū,
 cui fidē nequaquā sunt habituri: ne tā seuerū Dei cō-
 siliū, istorū resipiscētia præpediatur. At uerò obij *Omnis ani-*
 ciat aliq; non ne D. Paulus Ro. 13. dicit: *Omnis ani*
ma potesta
ma superiorib. potestatibus pareat? Et Pet. Omni hu
ti subdita
manæ ordinationi subditi sitis. Oportunè uenis: illi
sit.
 enim loci à me stant. D. Paul. de magistratu et pote-
 state loquitur. Iā aut audiuiisti, neminē esse rectorē anō
 morū præter Deū. Ergo Paulū de nulla obediētia in-
 tellexisse oportet, quā potestas nō possit attingere,

Ex quo facile potest intelligi, eum non loqui de fide, ne à mundanae potestatis praeceptis pendere: uerum de bonis externis, quae in terris ordinaret. Id uerò planè indicant eius uerba, ubi scopum ac metam praefigit & potestati & obedientiae, dicens: Soluite quod cuiq; debetis, cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui metum, metum: cui honorem, honorem. Ecce obedientia humana, & potestas super tributum, uectigal, honorem, metum, externas res, se tatum extendit. Praeterea cū ait, Non rectè factis metuendi sunt magistratus, sed prauè factis: eum rursus circumscribit suis finibus, ne castiget fidem & uerbum Dei, sed malefacta puniat. Idam uult D. Petrus, dum ait: Humanae ordinationi. Porro humana ordinatio sese in coelum usq; & ad animam extendere non potest, sed manet in terris, & curat terrena, ubi uidere, cognoscere, iudicare, sententiam ferre, multare & eripere homines possunt.

Hoc totum Christus ipse discreuit, & in fascem unum colligauit, Matth. 22. Date Caesari, quae sunt Caesaris: & quae Dei, Deo. Quod si manus Caesaris extenderet se in Dei regnum & potestatem, nec esset diuersa ab eis, quid opus erat ponere horum discrimen? Etenim ut saepe iam dictum est, anima non est constituta sub potestate Caesaris. Neq; enim hanc docere aut ducere, neque occidere aut uiuifi-

care

care nec ligare, aut solvere, nec iudicare aut absol-
uere, nec retinere aut dimittere potest: quæ tamen
oportuit fieri, si sit illi potestas facta præcipiendi, et
leges super animas ferendi. quæ quidem facere po-
test super corpus, fortunas, honorem: quando qui-
dem hæc sunt subiecta eius iurisdictioni.

Atq; hæc omnia, tam præclarè quàm succinctè
David complexus est, non paucis antè seculis, Psal.
113. Cælum inquit, cæli Domino, terram autem de-
dit filiis hominum: id est, copia quidem est facta ho-
mini diuinitus in terrena, & quicquid pertinet ad
terrenum regnum: in cœlestia uerò, & quicquid at-
tinet ad supernum regnum, solus cœlestis Rex
dominatur. Quid? an non & Moses idem uoluit,
cum inquit: Et dixit Deus, faciamus hominem qui
dominetur bestijs terræ, piscibus maris, uolucris
cœli. Atq; hæc est summarum summa: Aequum est,
Deo potius obtemperare, quàm hominibus, ut D.
Petrus ait Act. 4. ubi seculari magistratui limites
figit, & cancellos clarè circumdat. si enim esset exe-
quendum quicquid præciperent tyranni, quid o-
pus fuit dicere: Deo potius obtemperandum est,
quàm hominibus? Quod si tuus princeps, aut secu-
laris magistratus præcipiat, ut sic uel sic credas,
uel ut à libris sacris abhorreas, sic est dicendum:
Non licet lucifero, proximè Deum, suum thronum
collocare, uir illustrissime: meum quidem est, in his

Parendum
Deo magis
quàm ho-
minibus.

C 3 que

que corporis et fortunarū sunt, tibi obsequi: manda
 uerò mihi pro modulo tue potestatis in terris, et me
 promptū inuenies tuis iussis exequendis. sin mihi im
 peres, ut pro aliorū arbitrio credam, ut libros abij
 ciā, imperata non faciā. Hic enim agis tyrannum, et
 trāsilis terminos tue iurisdictionis dū imperas quod
 neq; in tuo iure, neque in tua est potestate. Quòd
 si prædo tibi rapit bona et fortunas, huiusmodi ino
 bedientiā mulctans, beatus es: age Deo gratias, qui
 te dignū habet, ut uexeris propter eius obedientiā.
 sine istum stultū scuire, suū iudicē inueniet. tibi præ
 dico, nisi contradixeris ei, sed consenseris, ut à te si
 dem et libros eripiat, tu uerè Deum abnegasti.

Et ut huius rei exemplū adducam, alicubi edictū
 tyrāni uulgatū fuit, ut quisquis haberet nouū Testa
 mentum, id traderet magistratibus et suis præfectis.
 Hic subditorum erit, ne minimum quidem foliū aut
 syllabā adferre ni eternæ suæ beatitudinis iacturam
 facere uelint. Quisquis enim id fecerit, is Herodi
 Christum prodit. Nā hi, ut Herodes, quærun Christum
 occidere. Quòd si iussu tyrannorū in illorum
 ædes fiat irruptio, ut libri et bona eripiantur, id de
 bent perpeti: temeritati hic uiolentiæq; non est re
 sistendum, sed tolerandum: nec probandum ta
 men, sed cum Dei protestatione et testificatione si
 nēdum. In tali enim euentu faciunt quod decet prin
 cipes mūdi. Principes enim sunt mundi, mundus au
 tem

tem est inimicus Deo. Et quia quod Deus improbat, mundus probat: eos oportet facere, ne priuentur suo honore, sintq; uerè mūdani principes. Quare ne mireris, si aduersus Euangeliū tumere animadueras istos et seuire. Titulo nominiq; suo respōdēt.

Certum sit etiā apud te, ab orbe condito sapientem principem, auem esse admodum raram: multo rariorem, iustum & bonum. Innumeri autem & lōgè maximi, Midæ, aut Caligulæ, Nerones. pleriq; enim principes sunt Dei tortores & carnifices, quibus diuina ira in malorum poenam, ciuilibsq; pacis conseruationem abutitur magnus Dominus Deus noster. Itaq; cum necesse sit nobiles, generosos, diuites, liētores habere: sic uisum est Deo, ut eius iræ ministros & carnifices uocemus clementes & propitios dominos, illis accidamus, omniq; submissione obsequamur, quamdiu tenuerint æquam stateram, & mediū non exceſſerint, ut lanistæ aut lanij ex pastoribus incipiāt fieri. At ubi res adeò foeliciter succedit, ut princeps prudens pius & Christianus sit, maximum est, preciosissimumq; diuinæ erga illū populū beneuolētiæ argumentū. nam serè principes ei loco qui est Esaiæ cap. 3. respondent: Dabo, inquit, pueros principes eorū et dominabuntur eis effœminati. Item Oseæ 13. Dabo tibi regem in furore meo, & eum auferam in indignatione mea. Nequior est mundus, & indignior, quàm ut debeat habere sa-

Cum hære-
ticis quo-
modo agen-
dum.

piantes & bonos principes. Ranis serpentes oportet
dominari. rursus obijcias, Neminem secularis magi-
stratus compellit ad fidem aut religionem: sed curat
tantum, prohibetque, ne homines à uero praua doctri-
na abducantur. Quomodo alioqui excluderentur
hæretici? Respondeo: Non principes, sed episco-
pi, quibus demadatum est à Deo, huic rei debent
inuiligare. Nam hæretici non possunt cohiberi ulla
ui externa: quare alia ratione cum eis agendum est,
quam gladij seueritate. Dei uerbo hic res gerenda:
quo si nihil proficies, frustra mundana uis adhibea-
tur, etiam si omnia cruore repleas. Hæresis est quid-
dam spirituale, quod nullo uerbo dissecari, nullo igni
consumi, nulla mundana aqua elui aut submergi po-
test. Vno Dei uerbo potest secari, exuri, & sum-
mergi, D. Paulo testante, cum ait: Arma militiæ no-
stræ non carnalia sunt, sed potentia Dei, ad muni-
tionum demolitionem, quibus cogitationes detur-
bamus, & omnem sublimitatem elatam contra Dei
cognitionem, omnemque mentem ad obediendum Chri-
sto cogimus. Præterea nunquam est cum fidei tum
hæreseos maior fortitudo, quam ubi citra uerbum
Dei, agatur aduersus illas nuda uiolentia. Omnibus
id clarum esse potest, istiusmodi uim, non iustam tu-
eri causam, sed repugnare iuri & æquitati, cum si-
ne uerbo feratur, sequitur non possit tueri, nisi mera ty-
rannide et feritate, bestiarum more. Nam nec in mū-
danis

danis causis, reliquus fit locus uiolento progressui, quoadiu iniustum ab iure uictum fuerit. Quanto autem difficilius est, uiolenter agere uerbo Dei, iureq; remoto, in illis tam arduis causis? Vide igitur quam belle domini isti prudentiam suam produunt? Hæresim propulsare uolunt, nec tamen quicquã tentant, quã ut aduersarios corroborent, se suspectos reddant, illos uerò iustificent. Quod si hæresim cupis abigere, oportet te eo stratagemate esse instructum, ut primùm omnium eam è corde diuellas, & redditis causis uoluntariam amoliaris: uiolentia uerò tantum abest ut propulses, ut etiam magis corrobères. Quid ergo prodest, si hæresim in corde confirmes intus, in lingua uerò solum debilites, & ad mentiendum cogas? Quod si aggrediare à Dei uerbo, eo cor illuminabitur: ex quo deinceps sua sponte elabatur, quicquid est uel hæreseos uel erroris. De hac uia hæreseos amoliendæ, Esaias intellexit, cap. 11. cum ait: Percutiet terram uirga oris sui, et interimet impiũ spiritu oris sui. Hic enim docet, impij controuersia absolui uerbo et spiritus energia.

Atq; ut omnia semel complectar, principes & tyranni huius mundi ignorant, pugnare aduersus hæresim nihil aliud esse, quã conflagere cum Satana, qui tenet corda obsessa, ut testatur Paulus Ephe. 6: Non est, inquit, nobis lucta aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, potestates,

C s do-

dominationes tenebrarum seculi huius, aduersus
 spiritualement nequitiã in coelestibus. Quamdiu ergo
 è corde non euellitur & abigitur Satan, perinde est
 illi, si uasa eius ferro aut igni perdam, ac si fulgur
 culmo impugnarem. quemadmodum Iobus testatur
 cap. 14. cū ait, ferrum instar straminis à Satana re
 putari: utpote cuius uiolentiam nihil pertimescat.
 Etsi enim necarentur omnes Iudæi & heretici, aut
 affligerentur: nemo tamen ideo uincitur, uel ad Chri
 stum conuertitur.

Principum Sed operæ precium est uidere mundi principum
cura præ- curam præposteram: neutra enim pars suum officii-
postera, um præstat. Episcopi curant, ut Dei uerbum negli-
 gant, animas curent: & mundanis principibus suas
 uices demandent, ut interea gladio, uerbi loco re-
 gnent. Rursum principes mundani, ut foenus, rapi-
 nam, adulteria, latrocinia, et id genus scelera, et cõ-
 mittant ipsi, & in alijs impunita relinquunt: admit-
 tant tamen, ut episcopi eadem persequantur schedis
 excõmunicatricibus: hocq; pacto calceũ egregie in-
 uertant, ferro animam, corpus uerò uerbo guber-
 nent: utq; mundani domini spiritualia, spirituales
 uerò mundana procurent. Est' ne aliud Satane o-
 pus in terris, quàm quòd tantas præstigias & lu-
 dicra exercent? Hi sunt Christiani principes no-
 stri, qui fidem defendunt, et Turcam deuorant. His
 scilicet Respub. mandanda, ut moderentur omnia i-
 sta

*Ita sua prudentia: nimirum qua se precipites agant,
& redigant populos et ciuitates in horrendam ru-
inam & calamitatem.*

Optarim tamen equidem uehementer, dare con-
siliu fidele cæcis istis: nimirum ut sibi caueant ab
uno breui Dauidis dicto, quod habetur Psal. 107.
Effundit contemptum super principes. Per Deum
sanctè iuro, si id uerum, tantillas uires, in uos acce-
perit uestra negligentia, nulli estis, etiam si singuli
nō essetis inferiores Turca ipso, potētia: neq; uestra
crudelitas et rabies, uobis quicquam commodabūt:
id quod uel iam nunc non parum cœpit. supersunt
enim pauci, qui non habeantur pro morionibus, uel
nebulonibus: et meritò. nam ipsi sese tales exhibent.
Vulgus tādē sapere incipit: et principum multa,
quē contemptū Propheta uocat, potenter sanè ince-
dit per plebē: estq; periculum ut ei possit obsisti, aut
remediū adhiberi, nisi esse principes cœperint quod
esse debent: auspicenturq; de integro piè dominari,
et mansuetè. Non tolerabitur, nec potest iam uestra
tyrannis ferri, atq; animi peruersitas. Agite dū uiri
Principes, expergiscimini tādē: et hæc uersantes anō
mo quæ dixi, primū emēdate uestrā uitā. Sic enim
Dei stat decretū, ut nō diutius feratur uestra nequi-
tia. hodie nō est mūdus ut quondā, cū homines quasi
feras syluestres agitaretis, et uenaremini. Quamob-
rē desistentes à temeritate et uiolētia, cogitate apud
uos,

Christiano
rum equa-
litas.

uos, ut rectè iusteq; agatis, finite diuino operi (quod
ipse Deus prorsus uult) necessarium cursum et pro-
gressum, quem tamen uobis inuitis obtinebit. Si
heresis adest, ea est debellanda Dei omnipotèti ser-
mone. Quod si gladium plus æquo nudare conabi-
mini, caucte ne aduentet, qui uos in uaginam gladi-
um recondere, nõ in Christi nomine iubeat. Dice-
ret autem quispiã, Si prorsus mundanus gladius de
manu Christianorum excussus sit, quo' nam modo
externa gubernabuntur? cum inter Christianos o-
porteat aliquos esse, qui cæteris imperent. Respon-
deo: Inter Christianos nec debet nec potest esse ulla
præeminior potestas, ullus uè principatus, sed al-
ter alteri subiectus, ut D. Paulus Rom. 12. ait: Hono-
re alius aliũ præueniētes. Et 1. Pet. 5. Vobis subiecti
in uicem sitis. Atq; hoc ipsum dicto Christi confirma-
tur: Reges gentium dominantur, uos autem non sic.
Item: Cum inuitatus fueris ad nuptias, accumbe in
inferiore loco. Inter Christianos nemo est qui sit e-
minentior, præter solum Christũ. Quæ' nam potest
esse sublimior potestas, inter eos qui inter sese unum
sunt, eodem iure, potentia, facultate, honore equa-
liter fruētes: atq; inter quos alius alio non maior,
sed inferior esse cupit? Quid quod ne posset quidem
institui aut erigi potestas, etiam si quis maximè ue-
lit, ubi tales sunt homines, quorum natura et ingeni-
um non ferat. Sicubi uerò non sunt huiusmodi mor-
tales,

tales, nec sunt etiam ueri Christiani. Quid ergo sacerdotes & episcopi sunt? Respondeo: Horum administratio non est primatus aut potestas, sed seruitus aut ministerium. nec enim sunt altiores, uel meliores cæteris Christianis. Quare nec leges nec statuta super alios debent condere, absq; illorum uoluntate & consensu: eorum enim munus est, sincerè uerbum Dei nunciare, eo Christi oues regere & pascere, eo hæreses luposq; depellere. Nam ut dictum est, Christiani nulla re alia gubernari possunt, quàm puro uerbo Dei. nam nõ factis sed fide uiuunt: fides autem nõ ex operibus, sed ex uerbo Dei gignitur, ut D. Paul. ait: Fides ex auditu, auditus aut per uerbum Christi. Itaq; increduli, Christiani nõ sunt: neq; ad Christi, sed mundi regnum pertinent, ut gladio externaq; administratione cogantur & gubernentur. Christiani autem sua sponte, nemine cogente, officium faciunt, solo Dei uerbo eiusq; spiritu contenti, quod ad ipsos attinet. de qua re alibi sepius & multa scripsimus.

A N

AN MAGISTRATVS IVR B
 possit occidere Anabaptistas, aut alios Hære-
 ticos, Ioannis Vuittlingij sententia.

Anabapti-
 starum do-
 gma.

INter alia huius sæculi errata, quæ hoc ætatis ob-
 fidem Christianã passim emergere uidemus, non
 minimum est eorum, quos Anabaptistas uocant. E-
 tenim illi ob non sanum sacri baptismi intellectum
 in eam uenerunt sententiam, ut doceant, nullum in-
 fantem puerum, & nondum rationis usu præditum
 baptizandum esse, neque talium baptismum ullius
 momenti esse affirmant. Quocirca iam grandes na-
 tu semetipsos iterũ baptizandos offerunt, ac dein-
 cept bona sua habent communia, nullis gladijs ac-
 cincti incedentes: neq; semet ullo iureiurando, aut
 fide magistratibus uolunt obstringere, constanter
 affirmantes, nullum Christianum posse aut debere
 fungi magistratus officijs. Præterea id genus alios
 articulos pertinaciter affirmant, quos ex scripturæ
 sacræ ignorantia suxerunt. Quia uerò satis firmis
 scripturæ testimonijs probari ac planum fieri po-
 test, horum rebaptismo Sacramentum baptismi cõ-
 tumelia affici. Insuper talium Anabaptistarum do-
 gma sedu-
 ctionis ple-
 num.

strina, nouum, pharisaicum, inonasticum, & se-
 ductionis plenum ordinem iterum erigi: illud in
 quæstionem uenit, qua ratione huic phanaticæ hæ-
 resi occurrendum sit, in hoc, ut eradicetur & extin-
 guatur. Et sunt nonnulli magistratus, qui igne &
 gladio

gladio huic malo mederi uoluerunt : existimantes
 eam rectam esse uiam eiusmodi hæreses extinguen-
 di. Ad quod citare solent ius Cæsareum , quo cautū
 & scriptum est, ut Anabaptistæ morte muldentur.
 Hæc cum ita sint , primū uidebimus, num sacræ
 scripturæ autoritate & permissu Anabaptistæ,
 aut etiam alij hæretici, à Magistratibus supplicio
 affici debeant : deinde an uerus et germanus Cæsa-
 reæ legis intellectus hoc sibi uelit, ut omnes Anaba-
 ptistæ citra discrimen ad supplicium & mortem ra-
 piantur. Principiò duplicia sunt peccata, iniusta si- **Duplicia**
 ue scelera animaduersione digna : & primū qui- **sunt pec-**
 dem peccata sunt spiritualia, deinde quæ uocant se- **ccata.**
 cularia. Inter spiritualia numerantur incredulitas,
 desperatio, pusillanimitas, peruersus sacræ scriptu-
 ræ intellectus, hæresis, occultum odium & inuiden-
 tia, alienorum bonorum concupiscentia , aut etiam
 proximi thori appetitus. Præterea omnia alia quæ
 coram Deo peccata censentur: quæ quanquam fieri
 soleant, nihil tamen communi & ciuili tranquilli-
 tati officiunt. Secularibus peccatis hæc annumerā-
 tur, proditio, homicidium, latrocinium, furtum, a-
 dulterium: adhæc, quæcunq; aliorum flagitiorum re-
 qua sunt, pacem & communem tranquillitatis sta-
 tum conturbantia. His duplicibus peccatis punien-
 dis, duplicē quoq; Deus instituit & pœnam & gla-
 dium, uidelicet spiritualibus spiritualem , quod est

REF-

Quæuis
hæresis ho-
nestam præ-
se fert fa-
ciem.

uerbum Dei: secularibus uerò & externis, seculari-
rem, nempe Cæsaris gladium. Etenim unumquodq;
peccatum eo instrumento puniendum est, quo coer-
ceri potest. Iam spirituale peccatum subtile est, &
gladius magistratus adeò crassus & carnalis, ut
multo uehementius illo corroboretur, quàm debili-
tetur. Neq; spirituale peccatum adeò malam faci-
em præ se fert, atque homicidium aut latrocinium,
sed incedit quadam pulchra honestate et prudentia
exornatum. Quippe nulla incredulitas adeò mala
est, quæ non suas causas habeat, & honestum ali-
quem prætextum & faciem. Neq; ulla hæresis in-
tantum falsa est, quæ semet non studiosissimè sacra-
rum literarum subsidijs atq; testimonio comaret.
Quapropter, si gladio incredulitatem & nudas hæ-
reses coercere uelimus, nihil aliud agemus, quàm
quòd diaboli conatum inuenimus, ut subinde maiori
tragœdiarem deteriorem faciat. Ad hunc enim mo-
dum de illo in Hiob memoriæ proditum est, capite
4°: Cum apprehenderit eum gladius, sustinere non
poterit, neque hasta neque thorax. reputabit enim
quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs.
Non fugabit eum uir sagittarius. Porro tū demum
uictus in fugam uertitur, quando uerbo Dei impe-
titus fuerit, ac eius imposturæ & mendacia rete-
guntur, & propalam confutantur, & sic non am-
plius potest consistere. Nam quandocunq; diabolus
per

per suos concitato bello ueritatem impugnauerit, sicut fieri solet incredulitate et haeresibus, nulla repugnatione et reluctatione perinde opus est, quam ut propalam eius insidiosae fraudes et malitiosae seductiones detectae indicentur. Est enim pater mendacij, & luci inimicus. quocirca quamprimum lux ueritatis adducta fuerit, tenebrarum principi fuga arripienda est, non potenti subsistere. Iam uero mundano gladio non cauis est & potentia, ut quantum ad uim suam attinet, occultum aliquod malum aut uitium uelut apertum coarguere et planum facere possit. Neq; occultae iniquitati suam apertam & formosam honestatis faciem potest detrahere, sed quo fortius eam impugnauerit, tanto magis crescit honesti facies. Ex hoc fit, ut increduli & haeretici externa & nuda insectatione, tantum uehementius suo in errore confirmentur. Nam cum illorum opinio ratione & causis carere non uideatur, estq; sacris literis, ueruntamen falso intellectis exornata, nec illorum prauus et male sanus intellectus diuinae gratiae inopia satis clare conuinci potest: fit, ut in eam ueniant sententiam, & animi persuasionem, ut putent se iustitiae & uerbi Dei nomine insectationem perpeti. Ex quo deinceps oritur quaedam infracta pertinacia, & in omnibus cruciatibus & tormentis constans perduratio, quae quidem sibi ipsis est exitio: alijs uero eorundem constantiam uiden-

Detectis
diaboli
fraudibus,
uincitur.

Anabapti-
starum infra
cta pertina-
cia unde.

D tibus,

tibus, aut audientibus, seductioni. Quapropter hæc
 cōpendiosissima & optima uia est hæreticos impu-
 gnandi, ut tantū Euangelio & sacra scriptura hoc
 duellum aduersus hæreticos committatur, per quod
 adeò solum hæreticorum honesti prætextus produ-
 tur, et illius manifestatione submouentur. Præterea
 æquè promptum est, incredulis & hæreticis coram
 mundo uirum probum & integrum referre, atque
 rectè credentes. Quare si non uacant homicidio,
 si non latrocinantur, non furantur, nullo se coma-
 minant adulterio, nemini uim inferunt, sed pacatè
 uiuunt in ciuilibus & externis ordinationibus, sol-
 uunt quod cuiq; debuerint, censum cui census red-
 dendus est, timorem cui timor, honorem cui honor
 habendus est, sicut Paulus ad Romanos scribit,
 tum nihil iuris aduersus illos Magistratui relinqui-
 tur. Paulus enim dicit, Magistratum ministrum
 Dei esse, et uindicem in iram, ei qui malè agit. Quæ
 uerba omnibus circumstantijs de malis & exter-
 nis hominum actibus, & non de spiritali incredu-
 litate intelligenda sunt. Homicida, latrones, & a-
 pertè facinorosi, magistratus pœnis plectendi sunt.
 Porro increduli & hæretici, qui alioqui coram mū-
 do honestè & inculpatè uitam exigunt, Euangelij
 supplicio, & Dei, post hanc uitam destinati sunt.
 Inde Christus Matthæi 13. suis præcepit discipulis,
 ne eradicarent zizania, sed sinerent utraq; simul

Ius Magi-
 stratus in
 Anabapti-
 stas.

ex-

excrescere, usque ad tempus messis, &c. Quibus uerbis illud innuere uoluit, ne Christiani incredulos & hereticos, qui hoc loco uocantur zizania, gladio conarentur è medio tollere: sed aduersus eosdem spiritali pugnarent, donec appetat messis: & tunc iustam poenam, si non conuersi à praua sententia discesserint, inuenient. Nam si quis ob incredulitatē & heresim statim morte mulēdus esset, ille non corporali solum uita priuaretur, sed de animæ quoque salute in discrimen ueniret. Potuisset enim fortasse in tempore, repudiata incredulitate, & errore pristino abiecto resipuisse, & ad ueram fidem conuerti: qua in re per magistratus tyrannidem præpeditur. Quin etiam Paulus ad Titum scribit, cap. 3. Hereticum hominem post unam atq; alteram correptionem deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. Hic non dicit Paulus, hominem hereticum flammis concremandum, aut gladio occidendum esse: sed cum noluerint cum alijs rectè & sanè sentire, deuitandum esse. Sed dicet aliquis, Christus & Paulus etiam homicidam, adulterum, resipiscentem recipiunt, nec quenquam sui officij nomine morte puniunt, quodcūq; tandem facinus seu grāde seu modicū admiserit. Respondeo: Verū esse, Euangeliū nullum peccatorem morte ad-

Cur nullus
hereticus
occidendus.

D a ribus

ribus indulgentes, excommunicati reijciuntur ab
 Ecclesia, ac pro Ethnicis et publicanis reputantur.
 Vita uerò per pœnitentiã emendata, iterũ in Chri-
 stianam communionem recipiuntur, atq; pro Chri-
 stianis agnoscuntur. Interim tamen Euangelium
 Magistratibus suum permittit officium, quatenus
 sui muneris terminos non excedit, sed in ordine le-
 gitimo permanserit, & punit quicquid illi punien-
 dum iure concessum & permissum est. Cæterum, si
 gladius extra sui iuris terminos fertur, & latius
 quàm à Deo ordinatum est, puniendo progredi-
 tur, uolens id quoq; irrogata pœna corripere, quod
 soli Euangelio & uerbo Dei corripiendum est, cu-
 ius generis est incredulitas & hæresis: sanè hic fa-
 cilè plus malorum dare potest, quàm pacẽ aut tran-
 quillitatem retinere: seq; tantummodo per hoc facit
 hebetiorem, dum uiolenter alieni operis & officij
 executionem sibi uendicat, in alterius messem fal-
 cem suam (quod aiunt) mittendo. Et quantum ego
 coniectura auguror, Anabaptistarum hæresis nul-
 la alia re perinde corroborata & promota est,
 quàm Magistratibus, qui actutum citra uerbum
 Dei et sacrae scripturae expositionem tyrannicè ad-
 uersus illos ferro seuerunt. Nam dum spiritali ui-
 tio iniusta pœna occurrere conati sunt, & ius gla-
 dij latius quàm par, aut concessum erat, protende-
 re, propter abusum & tyrannidem gladij Dominus
 Deus

Deus noster exarsit iracundia, atque in supplicium hominum diabolo subinde magis atq; magis seuire permisit, semperq; efficacius suum errorem excitare & constabilire: adeo ut corporalis illa poena & correptio parum fructus vulgo attulerit: paucis, aut potius nullis, ad animi resipiscentiam pertractis, sed multo uehementius errorem auxerit atq; promouerit: quando Anabaptismi negotium nullum externum aut mundanum constat esse flagitium, uerum saltem internum et occultum errorem, scripturae testimonijs suffultum. Ex his iam dictis clare liquet, & abunde demonstratum est, incredulitatem & haeresim, quamdiu citra aliorum facinorum accessionem nuda permanserint, solo Dei uerbo punienda esse. At si in opus aliquod malum & perniciosum eruperint, ac certae alicuius seditionis concitandae, aut homicidij perpetrandi causam praebuerint, aut alioqui sceleratae & uitiose uitae occasionem induxerint, tum primum in gladij potestatem punienda incidunt: de quibus non alia ratione sumendum est supplicium gladio, quam de seditionum autoribus, aut homicidis, aut alijs facinorosis sumi solet, posteaquam per incredulos & hereticos in leges ciuiles flagitiose peccatum est: immo non secus, quam alius quispiam priuatus homo, qui sub pretextu fidei incedens, seditionis aut caedis aut aliorum puniendorum facinorum caput extiterit, supplicio

Poena Ana-
baptistarum.

D affici-

Non esse ui-
olenter in-
uadendos
hereticos.

afficitur. Breuiter, incredulitas & heresis non ciuili-
lis, sed spiritualis gladij poenis subiecta sunt. Quip-
pe si incredulitas Magistratus gladio plectenda fo-
ret, & iudicanda, equè citò Magistratus quàm sub-
diti essent inuadendi, & ad supplicium rapiendi.
Adhæc, si heretici uolentia essent exterminandi,
aut possint ui profligi, quorsum opus esset sacris ll-
teris nauare operam, cum hac in re constaret, car-
nificem doctorem esse omnium literatissimum? His
contrà opponitur lex Mosaica Deuteron. cap. 3. Si
surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium
uidisse se dicat, et prædixerit signū atq; portentum,
& euenerit quod locutus est: & dixerit tibi, Eamus
& sequamur Deos alienos, quos ignoras, & serui-
mus eis: non audies uerba propheta illius, aut so-
mniatoris, & c. sed propheta ille aut fictor somnio-
rum interficietur, quia loquutus est ut uos auerte-
ret à Domino Deo uestro. Et mox in eodem capi-
te: Si tibi uoluerit persuadere frater tuus, filius ma-
tris tuæ, aut filius tuus, uel filia, siue uxor quæ est in
sinu tuo, aut amicus quem diligis ut animam tuam,
Obiectio clam dicens: Eamus & seruiamus dijs alienis, quos
legis Mosa ignoras tu & patres tui, & c. non acquiescas ei, nec
ica. audias, neque parcat ei oculus tuus, ut miserearis
& occultes eum, sed statim interficies. Sit primum
manus tua super eum, & post te omnis populus
mittat manum. Lapidibus obrutus necabitur. Hæ
sunt

sunt duæ leges Mosi, quibus planum facere conantur, hæreticum ciuili gladio iurè posse occidi. Nam hæresim in fidem Christianam inducere, non aliud esse, quàm à uero Deo & uerbo eius ad alienum Deum & mendacia simplicium animos adducere. Verùm longè alia est ratio puniendi hæreticos in Christianismo, atque olim fuerit in Iudaismo. In Iudaismo erant externæ & corporales promissiones, corporales benedictiones, corporalis terra, corporale regnum et sacerdotium: erant etiam externæ & corporales hostium cædes, quæ res signa erant & figuræ rectæ uirtutis in Christianismo manifestandæ. Quamobrem quemadmodum corporalis illa Iudeorum benedictio, figura fuit Christianis spiritalis benedictionis, & corporale regnum spiritalis regni fuit symbolū: ita quoq; externa illa et corporalis Cananæorū & Hiebusæorum cædes seu internitio, & pseudodoctorum, monstrat & significat, ut Christiani ratione spiritali hostes suos, nempe peccata præterea falsos doctores et seductores occidant: uidelicet ut peccatū in corpore spiritu Dei opprimant, et seductoribus in fide sua nō adhæreāt, sed quemadmodum Paulus inquit, eosdē deuitēt. Hoc idē innuit quoq; Christus, ubi Matth. 18 sic loquitur: Si manus tua, uel pes tuus scādalizat te, abscinde eū et proijce abs te. Quæ uerba nedū ad corporalē manū aut pedē, sed spiritalē quoq; nempe doctores,

Anabapti-
 ste deuitan-
 di, non oc-
 cidendi.

amicos, socios respiciunt, & referenda sunt. Neq;
 de externa membrorum amputatione, sed spiritua-
 li loquitur, ut hic uerborum sensus sit, Quod si tibi
 prædicator, aut amicus, aut adiutor fuerit, & ille
 tibi erronea doctrina erit offendiculo, aut perdita
 & mala uita te seduxerit, non adhibebis illi mentē,
 sed illum amputato: hoc est, eius consortium deui-
 ta, ac temet ab eo segregato. Quin etiam tibi sit pe-
 rinde ut ethnicus & publicanus. Et hæc spiritua-
 lis deuitatio, aut nos offendentis abdicatio, per cor-
 poralem pseudoprophetarum interfectionem in le-
 ge indicata est. Fuere quoq; in lege Mosaica co-
 etæ quædam corporales cerimonie & cultus Dei,
 quorum negligentia certis pœnis puniebatur, ueluti
 legitur Genes. cap. 17. Masculus cuius præputij ca-
 ro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de
 populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Et
 Num. cap. 4. Moses quendam populo lapidandum
 obijciebat, qui Sabbato ligna collegerat. Porrò in
 Euangelio libertas quædam poenarum seu utilita-
 tis proposita est fidei seu incredulitati, cuius loco
 successit spiritualis utilitas atq; poena, ueluti Chri-
 stus inquit: Qui crediderit, saluus erit: qui non cre-
 diderit, condemnabitur. Sed dicet aliquis, Esto ut
 Euangelico, seu prædicandi officio demandatum
 non sit hæreticos corporali supplicio afficere, cum
 ei officio non nisi spiritaliter punire concreditum
 sit:

sit: Magistratus tamen interest, poenam hæreticis in-
 fligere. Responsio: Cuiusq; Magistratus officium, ut
 iam dictum est, non latius protenditur, quàm à Deo
 ordinatum est. Quare si quis incredulorum aut hæ-
 reticorum externa conuersatione uitam integrè &
 honestè coram mundo traducit, nihil peccans in ci-
 uiles constitutiones, nihil iuris puniendi in illum ha-
 bebit gladius. Quid enim ad Magistratum attinet
 incredulitas, aut hæresis? Curet potius ut pacem in
 mundo conseruet, et externam morum honestatem:
 nec se ei rei admisceat, quæ nihil ad se pertinet. Est
 quoq; res periculose (quod aiunt) aleæ, quando
 Magistratus assuevit ferro aut igne ullam aliquam
 fidem insectari. Nam tametsi nonnunquam prauam
 fidem persequutus fuerit: attamen sic fieri possit, ut
 illorum successores insectationibus iam assueti, ue-
 ram fidem pro falsa insectarentur, quemadmodum
 cum Arrianis hæreticis actum esse accepimus. Si-
 quidem eo tempore Episcopi suis persuasionibus
 huc induxerant Romanum Imperatorem, ut pas-
 sim Arrianos persecutionibus premeret atq; extin-
 gueret. Tandem cum aliquot Imperatores insectan-
 di rationem multa assuetudine sibi peculiarem fe-
 cissent, ac nonnulli ex illorum successoribus ab Ar-
 rianis fuissent persuasi, suam opinionem ueram &
 rectam esse: incipiebant rectè credentes, et rectè do-
 centes Episcopos insectari, hæreticos summo studio

D tueri.

Responsio
obiectionũ

Arriana
hæresis.

tueri. Quamobrem longè tutissimum est & cer-
 tissimum, ut ciuilis Magistratus suo fungatur offi-
 cio, sinatq; spiritalia peccata etiam spiritali suppli-
 cio plecti. Multo enim satius est & præstabilius, ut
 quater aut decies falsa fides toleretur, quàm quòd se-
 mel uera fides insectationem patiatur. Iam ut ab hæ-
 reticis in genere iterum orationem meam ad Ana-
 baptistas conuertam, dicunt pleriq; Anabaptista-
 rum sectam non esse simpliciter malam hæresim, sed
 In Anaba- habere multa adiuncta, ex quibus in Magistratus
 ptistas, ius supplicium labantur. Docere enim eos, quomodo
 quando ha facultates omnium communes habendæ sint, qua
 beāt Magi ex re fortasse originem trahere possit seditio, &c.
 stratus. Cæterum huius doctrinæ gratia nullo iure de Ana-
 baptistis ultimum potest sumi supplicium. Nam
 quamdiu non docent, homines ad rerum communi-
 onem, aut æqualem distributionem adigendos esse,
 neque ipsi alios uiolenter ad id compellunt, neque
 cum illis uiolenter agendum erit. Hactenus enim
 religiosi, nimirum monachi & moniales, ita docu-
 erunt, ut si quis communibus cum ipsi sacris initia-
 ri concupisset, de rerum suarum proprietate disce-
 deret, & cum ipsis communiter frueretur. Quo-
 modo ergo ista quadrant, aut conueniunt, ut hu-
 ius doctrinæ gratia Monachi pro doctis, sanctis,
 pijs & perfectis Christianis probentur: iam ue-
 rò contra, eiusdem doctrinæ nomine miseri Anaba-
 ptista

ptistæ neci dentur, & perimantur? Cum tamen
 Anabaptistæ suam monasticam & hypocriticam
 sententiam nulla malitia aut nequitia commēti sint,
 sed ueluti simplices & imperiti, è nonnullis sacræ
 scripturæ locis perperam intellectis traxerint? Si
 propterea ilicò quispian morte mulctandus esset,
 quoties in Scriptura locum unum atq; alterum non
 intellexerit: quis à gladio ceruicem suam securam,
 aut liberam habere uelit? In omnibus ferè sanctis
 doctoribus reperiuntur multi loci non intellecti,
 propterea ne essent occidendi? Quæ uerò hæc
 esset æquitas? Quocirca ad hanc erroneam Ana-
 baptistarum intelligentiam, amica & Christiana
 pertinet institutio, & admonitio, & nullius gladij
 seuitia. Iam si persuasi, institutionem nostram re-
 ceperint, nos aliquot Christianos lucrati sumus, est-
 que noster numerus auctior factus. Si nostram ad-
 monitionem contempserint, relinquendi sunt suæ
 uesania, & pro ethnicis & publicanis reputandi.
 Verum ne sic quidem Magistratus interest, cui-
 quam inferre manus, donec errantes non in fide
 solum errauerint, uerum capitalia flagitia ex-
 ternè designauerint. Iterum dicitur, fieri pos-
 se, ut inde certa aliqua oriatur seditio, si Ana-
 baptistarum numerus auctus fuerit, & ipsi alios ui-
 possint opprimere, &c. Responsio: Qui fit,

Obiectio,

ue

ut hoc temporis tam acuti & ingeniosi facti simus, ut ob Anabaptistarum doctrinam facultates temporarias attinentem, seditionis metuentes simus, neque idem illud ante monachis docentibus solliciti metuerimus? Nonne idem uerbi tunc locum habere potuisset? Quandoquidem ita monachi docent, & suis facultatibus communiter utuntur, ubi iam illorum grex factus fuerit numerosior, haud dubie seditionem concitabunt, uolentes, ut quisque sua bona illorum exemplo cum ipsis in communem usum deponat. Et profecto sine omni seditione, tantum doctrinae suae fermento & uitae hypocrisi penè totius orbis opes ad se pertraxerunt, pro quibus impostores illi coelum nobis uenum exposuerunt, & uitam aeternam uenalem habuerunt. Adeo, ut si alterutra

Monachi pars huius doctrinae nomine neci danda foret, citius potius, us omnes Episcopi & monachi extinguendi essent, quam Ana quam miseri illi Anabaptistae, qui nullum coelum, baptistae ex aut immortalitatem unquam fraudulenter hominibus uendiderunt. Accedit his, si omnia gladio coercenda essent, ex quibus temporis progressu haud dubie futura seditio oriri possit: tum omnia publica symposia, omnes commessationes & conuiuia, omnes conciones & mercatus, omnes Ecclesiae congregationes ui atque poenae irrogatione abolendae forent. Multis enim experimentis didicimus, in non paucis symposijs ortas fuisse seditiones, in non
pa-

parum multis mercatibus tumultus esse concitatos,
 Immò in multis Ecclesijs clancularias coniuratio-
 nes esse factas. Præterea Davidis interfuisset, ut o-
 mnibus sacris Iudæis interdiceret, quippe filius e-
 ius Absolon suam seditionem inter sacrificandum
 in Hebron conflauerat. Et quod plus est, omnibus
 hominibus corda essent eruēda, posteaquàm omnes
 seditiones è corde suam trahunt originem. Fieri po-
 test, ut multi facinorosi latrones sectæ Anabaptista-
 rum semet adiungerent, qui nihil aliud quàm sediti-
 osos motus, aut alia flagitia uolunt in animo. Nos
 uerò iam de ratione eius rei, & sectæ ipsa, quantum
 ad se attinet, uerba facimus, & non priuatim de fa-
 cinorosis latronibus. Videmus nullam fidem, nul-
 lam hominum conditionem aut statum tam bonum
 esse, cui se non admisceant nonnulli homines ne-
 quam, & parum bonæ frugis. Qui fieri possit, ut
 non etiam erroneæ alicui sectæ se admiscerent homi-
 nes mali & nihili? Quare si omnino decretum est,
 uti supplicij seuitia, mali & criminosi afficiantur
 supplicio, simplices uerò & imperiti nulla preman-
 tur iniuria. Certum enim est, mira simplicitate ui-
 ros, mulieres, uirgunculas, qui per omnem uitã in-
 fensi fuere discordiæ, in eum errorem incidisse: quæ
 uerò iustum esse possit, atque adeò æquum, ut tales
 ilicò ueluti seditiosi ad mortem raperentur? Dein-
 de obijcitur & illud: Si Anabaptistæ, inquit, Ma-

Nullus ho-
 minum sta-
 tus integer

gi-

gistratibus huius doctrinae gratia, qua facultatū cō-
 munionē esse debere affirmant, puniendi non sunt:
 in hoc tamen noxā grauiter animaduertendā incur-
 runt, docentes, nullū Christianū Magistratus offi-
 cijs fungi posse. Adhuc nolūt principibus, ut subditi
 in ciuilibus possessionibus, semet ullo iuramēto aut
 sponsione obnoxios facere. Sanè ista inficiari non
 possumus: ista enim & docent et faciūt. Sed si pro-
 pterea perimendi sunt, aut è medio tollendi, iam diu-
 dū à religiosis, nempe sacerdotibus et monachis, in-
 ceptum oportuit. Siquidem religiosi, qui haecenus
 prā alijs hoc nomen obtinuerunt, omnium maximè
 huic culpae sunt obnoxij, qui haecenus semper ita
 docuerunt, & opere doctrinam suam quoque com-
 pleuerunt. Sunt enim illi ipst̄ qui dixerunt & do-
 cuerunt nullius religiosi interesse, ut poenali iudicio
 morti quenquam adiudicet, aut de sanguine ferat
 sententiam, neque citra dispensationem eiusmodi
 ad sua sacra & ordinem admiserunt. Quid uerò
 hoc aliud est, quàm omnibus Christianis Magi-
 stratus officijs aut functionibus interdicare, poste-
 aquàm omnes *γυναικας* Christianos uerè religiosos
 esse oporteat, neque Magistratus functio citra san-
 guinis effusionem administrari potest? Illi quoque
 tales sunt, qui nullo iureiurando, aut sponsione,
 aut alio quouis ciuili onere communiter cum alijs
 ferendo semet unquam Magistratibus subiectos ob-
 strim-

Monacho-
 rum doctri-
 na.

stringere sustinuerunt. id quod nullo permissu aut
fauore Magistratus factum est, sed propriæ uolun-
tatis ductu atque libidine. Quin etiam, si ad tale
aliquid quod Magistratibus præstandum fuerat, ad-
dacti sunt, Principes & Magistratus anathema-
tis sui fulmine ictos compescuerunt: quemadmodum
hoc ipsum clarè in Decretis Pontificis memoriæ
proditum inuenitur? Iam si quis eam ob rem oc-
cidendus est, quis iustius supplicio afficiendus erit,
quàm ordo religiosorum? Posteaquam religiosi non
minus hac in re errauerunt, quàm Anabaptistarum
colluies. Neque à ueritate discrepat, quod utri-
que in hac re affirmant, & religiosi & Anabapti-
stæ: uerùm neutra pars sanè interpretatur, sed pla-
nè falso exponunt, ut pleraque omnia. Quippe
Christianus, ut Christianus, non potest uti gladio,
aut quenquam perimere. Est enim Christiani,
esse mitem & humilem, qui non prolixè aut gra-
uatim ignoscat, qui malum patienter sufferat,
qui pro inimico Deum exoret. In hoc tamen er-
rant Anabaptistæ, cum dicunt Christianum, ut
Magistratus fungentem officio, non posse uti gla-
dio. Siquidem Deus ordinem Magistratus in-
stituit, potestque Christianus hoc officio æquè,
atque etiam iustius, fungi, quàm alius non Christi-
anus, aut ethnicus. Neque illud diffiteri possu-
mus, spiritualem Magistratum, hoc est, episcopum,
parro-

Error Ana-
baptistarum.

parrochum seu prædicatorem, spiritualis officij gra-
 tia posse aut debere uti gladio. Nam Christus dum
 Apostolis, seu prædicatoribus Euangelium annun-
 ciandum in mandatis dedit, non eadem quoq; opera
 illis liberum fecit propriæ potestatis usum, quo in-
 ducti ueluti ciuilis Magistratus uterentur gladio.
 Quocirca ne in eam uenirent cogitationem, susce-
 pta potestate Euangelium prædicandi, ac homines
 uerbo Dei à peccatis ligandi & soluendi, eadem ra-
 tione quoq; potestatem haberent pro se utendi gla-
 dio: Christus illis interdicit usu gladij. quod non ad
 illorum personam tibi referendum est, si ad Rem-
 pub. capeßendam, seu Magistratum obeundum eli-
 gerentur, aut à Magistratibus ad hoc uocarentur:
 sed ad illorum officium, nimirum Apostolis ideo à
 ciuilis Magistratus officijs temperandum est poste-
 aquam potestatem spiritalem susceperunt, perinde
 ut Papa in suis decretis se iactitat. In hoc uerò reli-
 giosi turpiter errantes impegerunt, cum docue-
 rint se nedum propter officium, uerùm etiam ob un-
 ctam personam non audere ullam sententiam iudi-
 cio condemnati pronunciare, & gladio uti. Iam si
 ob unum aliquem errorem statim quispiam uita spo-
 liandus est, parcendum erit nemini. Sed quid hac in-
 re statuendum, aut faciendum est? Etenim Anaba-
 ptistæ Magistratibus neq; iurare, neque spondere
 poena Ana-
 baptistarũ. quicquam decreuerunt? Responsio: Quemadmo-
 dum

dum cum religiosis hac in re agitur, pari ratione
 quoque cum Anabaptistis agatur. Et cum civilem o-
 bedientiam prestare recusant, civili quoque liberta-
 te priuentur, ac pro peregrinis reputentur & tra-
 ctentur, qui in aliquod oppidum delati habitant,
 neque tamen eius loci Magistratibus semet ullo iura-
 mento aut sponsione addixerunt, aut subiecerunt.
 Neque hoc citò facient ea de re compellati, sed ad e-
 am excusationem fugient: se ciuitati aut Magistra-
 tui fidem dedisse ac iurasse, quare hic non posse de-
 nuò iurare. Itaque summa poena, qua eius generis a-
 liquis possit affici, hæc esset, ut illi civilibus commer-
 cijs interdiceretur. Quicquid illi præterea per in-
 iuriam obiectum fuerit, ex tyrannide fit & ui, &
 nulla æquitate. Cur ergo in eiusmodi casu Anaba-
 ptista acerbiorè supplicio adficiendus est? Cete-
 rum summum & maximum hac in re ius est Cæsa-
 reum, quo se tuentur nunc plerique, existimantes A-
 nabaptistas Magistratibus ob hoc puniendos esse,
 adeò ut iure eam poenam sufferre uideantur. Quia
 uerò de eius legis intellectu nobis loquendum est,
 operæ precium uisum est, eam legem hic subijcere.
 Ad hunc uerò modum scripta est libro primo Co-
 dicis, Ne sanctū baptisma reiteretur, Lege secunda:

E IMP.

IMP. HONOR. ET THEOD. A.A.
 Anthonio Praefecto Praetorio.

De quibus
 intelligen-
 da lex Cae-
 sarea.

Si quis rebaptizare quempiam de ministris ca-
 tholicae sectae fuerit detectus, una cum eo qui pia-
 culare crimen commisit, si tamen capax criminis sit
 per aetatem, cui persuasum sit, ultimo supplicio per-
 cellatur. Haec est illa lex Caesarea, ut in literis com-
 prehensa est. Ac primū quidē non de omnibus Chri-
 stianis communiter loquitur, qui rebaptizantur, sed
 de ministris tantum Ecclesiae catholicae, quales sunt
 Acolythi, Lectores, Exorcistae, Ostiarii, Subdiaco-
 ni, Diaconi, Presbyteri, et Episcopi. Adeo, ut si haec
 lex non alium in se sensum, aut intellectum comple-
 ctitur, tantū illi poena percellendi sunt, qui ministrū
 aliquem Ecclesiae, & non alium quempiam Christi-
 anum rebaptizarūt: deinde de illis quoq; loquitur,
 qui in ipso facto Anabaptismi manifestō deprehen-
 duntur, & non de illis qui iam rebaptizati sunt. Ex
 hoc facile aestimare licet, hanc legē magis pro terro-
 re incutiendo rogatā esse, quā quod hi qui reba-
 ptizati sunt, supplicio ullo afficiantur. Nam cū for-
 tasse id temporis Anabaptismus ualde foret in usu et
 crebrō fieret, neq; tamē apertē fieret, uoluit Caesar
 Anabaptistis lege occurrere, ut poenā quoq; talibus
 terrendis luendā proponeret, nimirū si rebaptizati
 manifestō deprehenderētur. Nō secus, quā in lege
 Mosaica patrifamiliās permissū erat, ut furē manife-
 stō

stō in aedibus suis deprehensum occidere possit: or-
 to uerò sole, impunè dimitteret. Tertiò, ut maximè
 hæc iam dicta locum non haberent, tamen præsens
 lex de nudo & simplici Anabaptismo intelligi non
 potest. Siquidem in antiquis historijs de isto Antho
 nio Præfecto Prætorio, ad quem Cæsares hanc legē
 perscripserūt, ad hunc modū legitur: uidelicet illum
 fuisse suæ ætatis uirū prudentissimum, ac Cæsarem
 Theodosium sine eius consilio nihil prorsus egisse,
 aut statuisse, sed Antonij ductu & auspicio omnia
 fuisse confecta et ordinata. Et postea de Theo-
 dosio quoq; ita literis ac memoriæ proditū est, uide-
 licet illum fuisse summa pietate uirū, qui tāta hone-
 state, integritate et sanctimonia aulā suā rexerit, ut
 aula sua magis cœnobiū quàm regia existimata sit.
 Ad hæc ita sanctam scripturam ad unguem calluisse
 legitur, ut eādē ad uerbū memoriter recitare nos-
 set, &c. Quæ omnia illud nō obscure testamur, hæc
 in lege nihil imprudēter aut impiè esse præceptum
 atq; statutum. Illud uerò nedū incogitauer aut in-
 sipienter, uerumetiā impiè actum esset, ut errantem
 tantū simplicis erroris gratia carnifici iugulandum
 obijceremus, cum tamen adhuc ad sanam mentem
 & sententiam possit retrahi: aut si hoc non fieret,
 qui saltē Euangelio puniendus reseruatus sit. Quā-
 ob rem apparet hanc legem alia ratione conditam,
 &c aliam causam innuere, quàm nudè & simplici-

Tripartita

histor. lib.

1. cap. 11.

Bap. 17.

ter Anabaptistarum gratia fuisse rogatam. Sed huius cause nulla fit mentio, Leges enim Cæsareæ, ut nunc in libris extant, tantum è fontibus & ueris libris, iam nunc nõ amplius extantibus, epitome quedam sunt summam excerptæ. Quapropter nedum in hac lege tantum, uerum in multis etiam alijs contrariæ et pugnantibus inter iurisperitos opiniones oriuntur, posteaquã fontes non amplius extent, & uera exemplaria: nec causa præcedentis & sequentis rei, ad sensum legis plenè intelligendum sciri potest. Et quòd hæc lex non nudè de Anabaptismo accipienda sit, ex hoc non ambiguè notari potest: nempe ex lege hanc proximè præcedente, in qua Valentinianus & Gratianus Cæsares ita dicunt: Episcopum qui abusu non debito denuò rebaptizauerit, sacerdotio indignum existimamus. Illorum enim errorè condemnamus, qui Apostolorum præcepta conculcant. Et illi qui semel Christiani nominis Sacramentum suscipiunt, multo plus Anabaptismo, sub nomine baptismi semet turpiter contaminant, quàm emendant. Hi duo Cæsares contenti sunt, rebaptizantem episcopum suo officio indignum existimari, & eius errorem refellere. Qui ergo alij duo tam effrata esse possint tyrannidis, ut propter simplicem Anabaptismum, miserum populum morte mulctandum condemnarent? Potest etiam hic sensus ex sequenti lege certius elici, nam in subsequentibus scriptum est

Cap. Ne
sanctum ba
ptisma re-
iteretur.

qui abusu non debito denuò rebaptizauerit, sacerdotio indignum existimamus. Illorum enim errorè condemnamus, qui Apostolorum præcepta conculcant. Et illi qui semel Christiani nominis Sacramentum suscipiunt, multo plus Anabaptismo, sub nomine baptismi semet turpiter contaminant, quàm emendant. Hi duo Cæsares contenti sunt, rebaptizantem episcopum suo officio indignum existimari, & eius errorem refellere. Qui ergo alij duo tam effrata esse possint tyrannidis, ut propter simplicem Anabaptismum, miserum populum morte mulctandum condemnarent? Potest etiam hic sensus ex sequenti lege certius elici, nam in subsequentibus scriptum est

est lib. 1. Codicis, titulo de Apostatis, ad hunc modum: Si quis in honesta lege comprehensus fuerit, ac tandem è Christiano in Iudaismum relabatur, ac semet blasphemæ illorum Synagoga adiunxerit, illius bona publicitus diripienda mandamus. Hic Cæsareæ legis sensus est de Apostatis. Iam uerò utrum maius est, si quis tantū uno Sacramento abutatur, aut si quis prorsus à fide desciverit? Haud dubiè stultus quoq; nullo iudicio præditus, intelligere possit, grauius uitium esse à fide desciscere, quàm solū ex imperitia uno Sacramento abuti. Qui ergo grauiore & acerbiorè supplicio puniendus esset ille, qui Sacramento abutitur, quàm qui à tota fide semel desciverit? Si omnes illi morte forent afficiendi, qui Sacramento non rectè & indignè utuntur, quot nam quotannis concremandi, aut decollandi fuissent, qui parum dignè ad uenerabile Sacramentum corporis & sanguinis Christi accesserunt? Quin etiam neq; ipse, neq; episcopi, manus carnificis possint aufugere, quippe qui Christianis Sacramentum sub utraq; specie sumendum prohibuerunt: quod non solum non rectè factum, sed Christi institutioni planè ex diametro contrarium est. Propterea ius Cæsareum omnes alios hæreticos grauiore pœna nō adficit, quàm quòd omnibus Cæsareis priuilegijs orbi esse cogantur. Qui ergò tam acerba pœna Anabaptistarum error esset emendandus? Si tamen omni-

no Anabaptistas excarnificare decretum est, tū ijs-
dem tormentis etiam Papa, & omnes eius sacerdo-
tes excrucianti sunt. Nam illi permultos rebaptiza-
runt, uidelicet si puer recens natus domi urgen-
te necessitate baptizatus fuerit à mulieribus, hunc
de integro ad Ecclesiam delatum rebaptizam. Hoc
uerò non ne æquè rebaptizare est, quàm quod A-
nabaptistæ faciunt? Addunt equidem ista uerba,
Si baptizatus es, ego te non baptizabo: sin non ba-
ptizatus es, ego te baptizabo in nomine patris, &c.
Quorsum uerò opus est sacerdotibus hoc addita-
mento? Nouerunt enim planè è mulierum relatu,
pueros esse baptizatos: cur ergo semel mulierum
opera baptizatos infantes rebaptizant? Neq; dicūt
Anabaptistæ, se iterum baptizari, sed omnium pri-
mum rectè baptizari. Existimant enim, infantium
baptismum nullum esse baptismum: quemadmodum
Papistæ ferè mulierum baptismum ducunt pro ni-
hilo, tametsi hoc ipsum externè non indicent. Acce-
dit his omnibus, quod de sancto Cypriano martyre
legitur, quem spectatæ sanctimonie Episcopum fu-
isse Carthagine certum est, qui unà cum toto Cōci-
lio habita deliberatione, statuit, eos qui antè ab hæ-
reticis fuissent baptizati, ac tandem ueri Christiani
effecti baptizandos esse. Et quāquam omnes, hac in
sententia hallucinatos esse negare nō possumus, ne-
mo tamen propterea à quoquā diabolo mancipatus
est.

est, tantū absit ut quispiam morte mulctatus sit. Im-
 mō Cyprianus, quem eo in concilio caput fuisse, hi-
 storie perhibent, etiamnum hodie ab omnibus san-
 ctus martyr esse creditur. Itaq; cū Anabaptistæ sui
 erroris & instituti, tam præclarum, sanctum & do-
 ctum uirū & martyrem, communem quasi authorē
 habeant, quid sibi uolunt Christiani, ut semet inter
 se tam crudeliter perimant? Ex his omnibus iam su-
 præ memoratis facile est animaduertere, Cæsaris cō-
 stitutionē, in qua Anabaptistas capitis condemnat,
 non nudè ad Anabaptismum respicere, sed ad aliud
 quoddā externum flagitiū, hic nusquam expressè po-
 sitū, quod tūc temporis Anabaptismo adhæsisse cre-
 dibile est. Alioqui enim omnē humanitatem et equi-
 tatem tā clemens Cæsar excessisset. Sin ista lex nu-
 dè respicit ad Anabaptismum, non aliunde quàm
 cruentorum Episcoporum instinctu rogatam esse
 iurare ausim: quorum magnum numerum sub Theo-
 dosio fuisse non ignoramus. Neq; res erat magni ne-
 gotij, horsum Cæsarium animos flectere. Cum enim
 Cæsares adhuc essent Christiani nouitij, statim epi-
 scoporū uerbis mouebantur: existimantes, nihil non
 esse Dei uerbum, quicquid ab Episcopis uspiam fu-
 isset prolatum. Legitur enim in fide dignis histo-
 rijs, tempore Theodosij episcopum fuisse Synnade,
 qui usq; adeò fertur insectatus esse hæreticos, quos
 Macedonios nominant, ut etiam è possessionibus
 suis

Tripartita
 histor. lib.
 11. cap. 2.

Tripartita
 histor. lib.
 12. C. 4.

suis eos deturbaret. Insuper Constantinopolim horum gratia profectus est, ubi tunc Caesaris aula erat: ibi omnes Caesaris praefectos aduersus haereticos persequendos sibi adiunxit. Quod factum ea in historia episcopo summè probro datum est, ut ei qui hac in re parum piè aut Christianè egerit. Ac postea non dissimile factum de episcopo Nestorio legitur. qui cum Constantinopoli electus esset in Praesulem, ad eundem Theodosium inter concionandum ita dixisse fertur: O Caesar, da mihi regionem ab haereticis purgatam, & ego tibi coelum daturus sum. Sis mihi in auxilio in oppugnandis haereticis, & ego tibi in Persis hostibus tuis deuincendis opem feram. Hanc episcopi orationem, multi cordati uiri agrè ferebant. & quanquam nemo haereticorum fauebat uesania, tamen episcopi leuitas, imò erga Caesarem audacia, nemini non displicebat. Quapropter si episcopi Caesarem Theodosium, ita nare ueluti bubalum traxerunt, ac illi coelum polliciti sunt: mirabile non erit, si eiusmodi lex suo tempore aduersus Anabaptistas rogata sit. Sed est ne propterea ista lex pro sancta & inculpata reputanda, quae sanguinolentorum episcoporum instinctu condita est? An non potius illud hac in re respiciendum fuerit, quid Christianum Magistratum deceat, quam quid uiolenta tyrannide extorqueri possit? Multo enim magis Christiano Magistratui conuenit, ne tã sit

sit sanguinis cupidus, atq; ethnicorū esse solent. Con-
 uenit quoq; illi, ut etiam ueluti Christianus, anima-
 rum saluandarum curam agat, & non ut tyrannus
 semper rem gerat sauitia. Quī uerò illud dici po-
 test, salutem animarum quæsisse, si miseri Anabapti-
 stæ, qui tantum simplicitate peruersi intellectus scri-
 pturæ in errorem prolapsi sunt, statim gladio carnī-
 ficis docentur & corripuntur? Et profectò à mise-
 ris hominibus nulla adeò timenda esset seditio, si ali-
 o qui gladio rectè uteremur. Quin potius Magistra-
 tus uigilantius quæ sibi agēda sint præuideat, suoq;
 officio fungatur cogitantius, neq; miseros per tyran-
 nidem opprimat, neq; egenum assiduis exactioni-
 bus compilet: sed pupillos ac uiduas fideliter defen-
 dat, citra personarum respectum iudicet, id quod
 sui officij functio desiderat. hoc factò, nihil est quod
 ullam seditionem pertimescat. Mali homines nullius
 seditionis authores sunt: sed si ueritatem fateri libe-
 rè uolumus, mala & uitiosa uita Principum et Ma-
 gistratum. Sunt quidem mali homines instrumen-
 ta seditionis: ceterum mala uita Magistratum una
 præcipua causa omnis seditiosi tumultus & motus
 esse solet. Eius rei comprobandæ certissimum exem-
 plum exhibet rex Dauid: qui si non peccasset adul-
 terium committendo, & Uriæ sanguinē innocenter
 effundēdo, Absolon filius suus nunquam tantum po-
 tuisset, ut concitata seditione patrem prosequutus

fuisset, etiam si adhuc maioris fuisset audacia et malitia. Quamobrem Magistratui supplicij seuitia erga simplices Anabaptistas mitiganda & tollenda est, ac eos Euangelio puniendos relinquat. Alias uerò gnauiter det operã, ut pacatè et honestè concordés uiuant omnes. Nam qui aduersus communem tranquillitatem & Magistratum peccauerit, siue baptizator seu rebaptizator fuerit, ille meritum supplicium ab illo sufferendum sibi non ignoret.

ERASMVVS IN SVPPVT.

Err. Bedæ.

Paterfamiliãs, id est, Deus nõ uult pseudoapostolos et hæresiarchas extinguere, sed tolerari, si fortè resipiscant, et ex zizanijs uertantur in triticum. Quod si non resipiscant, seruentur suo iudicio cui pœnas dabunt aliquando. Hic primùm ex postulo, an probet Domini parabolam de zizanijs et tritico, an non: si probat, ut facit opinor, pergã rogare, probet ne ueterum orthodoxorum interpretationem, præcipuè Hieronymi & Chrysostomi, an non? nam horum posterior multis etiam uerbis inculcat, Dominũ prohibuisse, ne hæretici occiderentur, inter multa sic loquens: Non prohibet aut conciliabula hæreticorũ dissipare, ora obstruere, libertatem loquendi cõcidere, uerũ interficere aut trucidare. Ergo si iuxta sermonem Euãgelicum, iuxta ueterum ac probatorũ interpretationem rectè sum-

m-

interpretatus, agrum esse Ecclesiam, semen doctrinam Evangelicam, patrem familiars esse patrem caelestem, aut si mauis Christum, seruos patris familiars esse Apostolos ac praesides Ecclesiae, malum hominem esse diabolum, zizania esse doctrinam haereticorum, messem seculi consummationem, messores angelos Dei: quorsum attinebat hic nobis occidere, Vuicleuos, Bohemos, Lutheranos damnatos, schismata Imperatorum, & Ecclesiae leges? An ego gladium excutio de manibus Principum, quem habent & ethnici, permissu Dei ad uindictam malorum, laudem uero bonorum? Quamquam & Christianos principes oportet esse contabundos ad occidendum, si queant alia uia sanari qui peccarunt. An episcopis suam autoritatem eripio, docendi, corripendi, excommunicandi, & si quod praeterea iuris habent? Quas aut mihi narrat Ecclesiae leges? An leges Ecclesiae sunt, quenquam uel tricibus tradere flammis? At ueteribus episcopis ultima poena erat anathema. Augustinus etiam pro Donatistis plusquam haereticis, hoc est, seditiosis latronibus, intercedebat apud Caesaris praefectos, ne trucidarentur. addit causam, ne non essent qui possent sanari, demonstrans Ecclesiae profuisse pertinaciam haereticorum. Idem fatetur, multos tolerari in Ecclesia laborantes errore in fide, quod non redderent multitudinem in se intentam. Nec damnat, si Deus

con-

concitet animos Principum, ad coercēdos eos quī
 turbant Ecclesiæ tranquillitatem. Sed quis unquam
 audiuit orthodoxos episcopos cōcitasse reges ad tru-
 cidādos hæreticos, qui nihil aliud essent quā hære-
 tici? Hæreticus autē nō ferendus est Augustino, qui
 ob ambitionē aut principatū, aut aliud commodum
 temporariū colligit erroris sui discipulos. Quod si
 res exeat in seditiosos tumultus, et utraq; pars cla-
 mitet, se tueri partē Ecclesiæ catholice, re nō dum sa-
 tis discussa, princeps utranq; partē debet compefce-
 re. Quid aut uetat, ne princeps hæreticos, turbātes
 publicam trāquillitatē, tollat è medio: quū idem ius
 sit etiā ethnico principi, et idē ius sit nostris princi-
 pib. in orthodoxos? Caesar iussit puniri hæreticos:
 sed addit, legitimè cōuictos et pertinaces. At episco-
 porū est, quod quidē in ipsis est, docere, corrigere,
 mederi. Qualis autem est episcopus, qui nihil aliud
 possit quā uincire, torquere, flammis tradere?
 Quod si qui tractāt hoc negociū, tales essent, qualē
 se declarat in hoc libello Beda: hoc est, si tantū spira-
 rēt odij, si tantū haberent impudentiæ, tā impotens
 calumniādi studiū, tam corruptum iudiciū, ut uide-
 atur citius decē propulsurus in hæresim, quā unū
 reuocaturus: non ne bellè ageretur cum delatis? Nisi
 fallor, primum designaret cui malè uellet, cū delatū
 clā curaret rapiendū in carcerem: ibi quæreretur ar-
 ticuli tales, quales plurimos obijcit mihi, partim fal-
 sos,

sos, partim deprauatos. Disputatio si qua fieret,
 perageretur in carcere. Si quid hisceret cōtra, mox
 accersitis tribus delectis monachis, pronunciaretur
 sentētia definitiua: quod reliquū est, perageret carnī
 sex. Vbi Theologus desert, rapit in carcerē, urget
 accusationē damnatū tradit iudici prophano: iudex
 non ex sua cognitione, sed ex Theologi præiudicio
 tradit flammis, Theologus uelut autor et executor
 præsidet supplicio: quæso quātulū abest ab effusione
 sanguinis? præsertim si res per odiū, ambitionē, aut
 auaritiā geratur. Fortasse Beda non est talis in cæ-
 teris item negotijs, qualis est in hoc libro. Attamen
 talē ego noui quendā, à cuius nomine tempero quod
 iam abiit in locū suum: infœlix. si talem experiatur
 iudicē Deum, qualis ipse fuit aliorū. Hæc nequaquā
 loquor in fauorem hereticorū, quod hominū genus
 execror, ut si quis alius: neq; me patrono quisquam
 habebit mitius, si modò uerū cognouero hereticū,
 hoc est, malitiosē errantē, factiosum & immedicabi-
 lem: nec ideo prædico mansuetudinē in hereticos,
 ut experiar ipse. cū Augustino clamo, Errare pos-
 sum, hereticus esse nō possum. Et ita me gessi in hoc
 orbis dissidio, ut et Cæsari et Rom. Pont. uidear pro-
 baste sinceritatē meā, quandoquidē uterq; mihi gra-
 tias agit: etiā si quod feci non potui sine scelere præ-
 termittere. Ac fortassis ipsum tempus aliquando fa-
 ciet, ut plures approbent in hoc schismate studium

&

Et animum meum. Proinde quæ hic congerit Beda, quòd ego doceo, tolerandos quamlibet facinorosos, aliâq; dictu atrociora, meræ calumniæ sunt: ut paraphrastes bona fide, quod erat in Euangelio reddidi, non digrediens à ueterum Ecclesiæ doctorum uestigijs, nec ausus hoc commentum quod adfert Beda, uerbis Euangelicis assuere. Res agitur sub persona Christi. Quem igitur sermonem illi debebat affingere Paraphrastes? Tolle zizania, quum tutum fuerit, et in ignem conijce. Nam hoc uociferatur, Christum sentire. Sed hoc aperte uetat, ne faciant famuli. Quam uerò constat Bedæ commentum, quum tutò licebit? Quur igitur Dominus ipse iubet expectari messem? Messem autem ipse interpretatus, esse consummationem seculi. Quur uetat, ne ante tempus id serui faciant: redditque causam, cur id nolit fieri? Quid autem facient angeli, si interim per seruos tollantur hæretici? Nisi fortè Beda uolet hoc de omnibus facinorosis accipi, quod ego propriè ad pseudapostolos et hæreticos accommodo. Sed aliud, inquit, nunc facit ecclesia, aliud docent pontificum decreta. Hoc nihil facit ad meam paraphrasim. Neque enim ea dicuntur sub Erasmi persona, sed sub persona Christi: nec dicuntur hoc seculo, sed illo quum esset martyrijs plantanda, sanguine riganda, rudis Ecclesiæ

clesia : nec hæc dicuntur multitudini, aut principi-
 pibus, sed selectis discipulis, quibus datum erat nos-
 se mysterium regni Euangelij. Proinde Beda sa-
 tis calumniosè recitat ac tractat hæc uerba, quasi
 nunc à me dicantur, doceamque non esse punien-
 dos hæreticos. Nec interim distinguit inter cen-
 suras ecclesiasticas, & inter capitis supplicium
 ciuilibus legibus irrogatum. Parumque tempesti-
 uè nobis citat Deuteronomij decretum, de tollen-
 do propheta, quasi nunc Ecclesia uibraret utrum-
 que gladium. Ad hæc Euangelium : Dic Eccle-
 siæ : quod si non audierit, sit tibi uelut ethnicus
 & publicanus. quasi hic ulla sit incendiij mentio.
 Vitari iubentur, non exuri. Rursus Aposto-
 lum : Post unam & alteram correptionem de-
 uita. An deuitare, est in ignem conijcere ? Ite-
 rum, Auferte malum ex uobis ipsis. num Aufert
 ualet idem, quod occidite ? Id si fuisset factum,
 non fuisset quem posterioribus literis iam corre-
 ctum commendaret iisdem Corinthijs. Iam quod
 adfert ex eodem, Arma militiæ nostræ non carna-
 lia, sed spiritualia, &c. facit aduersus id, quod
 Beda proposuit. nisi fortè tam impudens est, ut
 dicat, me functionem omnem & auctoritatem ad-
 imere uiris ecclesiasticis. Iam Petrus non tulit
 sen-

sententiam in Ananiam & Saphiram: sed afflatus spiritu, Dei uindictam denunciauit. Id si placet in exemplum rapere, rapiatur & illud, quod idem Petrus excitauit mortuos, umbra sanauit ægrotos, uerbo claudos erexit. Hæc sæpe fecit, illud non nisi semel. Hic nobis occinitur illud celebratissimum dictum, Vim ui repellere. Quin potius occinitur illud, quod saltem apud Theologos debuit esse celebratius: Non resistere malo, & non uosmetipsos defendentes, charissimi? Iam omnibus uerbis, quæ Beda selegit ex Augustini libris, prætermisissis, quæ faciebant pro diuersa sententia, nulla est mentio de occidendo, sed de puniendo. Sic puniebantur Donatistæ, facultatibus quas habebant illorum ecclesiæ, translatis ad ecclesias orthodoxorum: & actis in exilium, qui non desinerent turbare publicam tranquillitatem. Possem excutere, quæ tradit Augustinus in Epistola ad Bonifacium comitem. nam eiusmodi multis utitur argumentis, quibus deberent & Turcæ & Iudæi mortis metu cogi ad fidem, si de supplicio capitis interpretemur. Verum hoc non sentire Augustinum, arguit quòd ait, dociles esse reuocandos, indociles primum metu cogendos, mox docendos. Adducit exemplum Pauli prostrati, ac mox ad Ananiam ire iussi. Quis docet interfectos? Quis erigit occisos? In Epistola ad Marcellinum, quæ
est

est numero centesima quinquagesima septima, cantionem canit, longè dissonantem ab ijs quæ docet Beda. Magna enim sollicitudine agit, ut in eos qui plus quàm supplicio capitis digna commiserant in Christianos, citra capitis supplicium animaduerteretur. Cuius inter multa sunt hæc uerba: Si autè nec literis meis ad hoc consenserit, hoc saltem præstet, ut in custodiã recipiantur: atq; hoc de clementia Imperatoris impetrare curabimus, ne passionis seruorũ Dei, quæ debent esse in ecclesia gloriosa, inimicorũ sanguine dehonestetur. Scio enim, in causa clericorũ amanuensium, qui occisi à gentibus, nunc martyres honorantur, Imperatorem rogatum facile concessisse, ne illi qui eos occiderant, & capti iam tenebantur, pœna simili punirentur. An Augustinus, qui sicarijs Donatistis uult parci, qui putat seruorum Dei gloriam inimicorum sanguine dehonestari, sensisset simplicem hæreticum, quamuis pertinacem, flammis exurendum?

IDEM ERASMVVS, IN RESPON-
sione de Inquisitione.

Quoties mecum reputo, quàm execranda res sit hæresis & schisma, non possum damnare legis, licet durum cauterium: rursus ubi considero, qua mansuetudine Christus plantarit, aluerit, prouexerit, constabilieritq; suam ecclesiam mul-

F tis se-

his seculis, uix reperio, quomodo tuear exemplum,
 quod hodie uidemus in nonnullis, qui ob opiniones
 scholasticas ilico pertrahunt ad carceres & incen-
 diū. ueluti nunc exuri uidemus sacerdotes, qui puel-
 lam, qui cum habent consuetudinē, malūt uxorē ap-
 pellare quā concubinā. Equidē talibus mederi so-
 leo, non patrocinari. nec in hoc hęc mihi dicuntur,
 quōd tales uelim impunitos esse: tanum illud admi-
 ror, quomodo tanta seueritas conueniat cum eccle-
 siastica mansuetudine. Non est meum, probare aut
 improbare principum mundanorum leges. ha-
 bent suum ius, habent sua concilia: habent suum iu-
 dicem, cui reddituri sunt rationem. Mea paraphra-
 sis Euangelicę parabolę sensum explanat: qui si ue-
 rus est, si Christo dignus, si probatis orthodoxis in-
 terpretibus placuit, si multis seculis usu ecclesię cō-
 probatus est, quur reprehēditur? aut si reprehēden-
 dus est, quur nō pariter in ius uocātur & illi? Vsq;
 ad etatē Augustini, hoc est, plus quā quadringētis
 post Christū natū annis, nusquā legimus orthodo-
 xos implorasse Cęsaris præsidū aduersus hæreticos
 quum id frequētissimē factū esset ab ipsis hæreticis.
 Nūquā tamē hoc exēplū imitari uisum est orthodo-
 xis, donec Donatistarū & Circūcellionū huc per-
 pelleret pernicax & insanabilis insania, nimū diu
 tolerata. Nā præter schisma, quo nō aliud exitiabilē
 us, si processisset, agitabāt, uulnerabāt iniecta in o-
 culos

tulos calce, aceto tēperata, exoculabant orthōdo-
 xos, alios occidentes, alios ad homicidū metu mor-
 tis adigētes. Nec mitiores erāt in seipfos quām in a-
 lios, ultrò sibi uel gladio, uel si gladiorū nō esset co-
 pia, precipitio necē accersentes. Quid multis? tanta
 erat rabies, ut nec ab ethnicis principib. tolerari de-
 buerūt, nec à Christianis, etiāsi nulla fuisset hēresis
 aut schismatis crimen. Per hoc quū nulli liceret esse
 quieto, nec ullus esset insaniendi modus aut finis,
 tandē inter Episcopos agitatū, de implorādo Cæsā-
 ris presidio aduersus Donatistarū intolerabilē im-
 probitatem. Mansuetioribus, inter quos fuit diuus
 Augustinus, nō placuit imploratio prophane pote-
 statis, ad negotium ecclesiasticū: existimantibus nō
 decere Episcopos, alijs armis uti, quām uerbo Dei,
 precibus: & si malū foret insanabile, anathemate,
 hoc est, separatione à communione. Hoc tum e-
 rat extremum ecclesie supplicium. & sicut apud Iu-
 reconsultos, ciuilis mors dicitur exiliū: ita apud A-
 postolos, & horum successores, pœna capitis erat,
 ab ecclesia consortio submouisse. Ad hanc senten-
 tiam nō solum inuitabant exempla Christi, Aposto-
 lorum & martyrum, uerū etiam metus propel-
 lebat: considerantes fore periculum, ut si ageretur
 terribilius, pro hēreticis fictos haberent Chri-
 stianos, maiore Christiani gregis pernicie. Ve-
 rū ubi uicisset aliorum sententia, res que bene-
 cessisset

cessisset multis hac seueritate correctis, qui uel in-
 uiti manserant in ea factione, uel ambigui, uel er-
 rore modò seducti, fortiter probauit Augustinus,
 quòd prius improbauerat. Sed tamen aduersus tā
 furiosos latrones, ac sicarios uerius quàm hæreti-
 cos, lex meo iudicio nimium mitis lata est, quæ pri-
 mùm nec corpus cuiusquam attingeret, nec quem-
 quam facultatibus excuteret: sed tantum ecclesia-
 rum hæreticarum facultates, ad orthodoxorum ec-
 clesias transferret: ad quas qui transire uellet, & ijs
 quas prius habuerat, & ijs quas inueniebat uti
 fruiq; posset, tanta mansuetudine, ut nec clericis &
 Episcopis resipiscentibus, suus honos adimeretur:
 tandem & multa cæteris indicta, non admodum
 graui, qui quum essent pauci, nolent resipiscere.
 Et adeò nihil tentatum est, de occidendis tam im-
 manibus beluis, ut quum prius edictum Macedonij,
 ni fallor, præsidis, sic ambiguis uerbis esset propo-
 situm, ut hæreticis uideretur minari necem, ni resi-
 piscerent: Augustinus illū diligenter admonuerit,
 ne quenquam interficeret, quum hoc ius nec ex con-
 stitutionibus Cæsaris haberet: laudatq; quòd edi-
 cto posteriore uerborum ambiguitatem explicuif-
 set. Idem admonet, præter alios, Dulcinium tribu-
 num, ne quē capite plectat. Ex his satis liquet, quā-
 tum illorum animus abhorruerit ab hac confisca-
 tionum, carcerum, suppliciorum, incendiorum se-
 uitia,

uitia, quæ nunc quibusdam & nimium & sola placet, præsertim ex eorum numero, qui perfectionem Christianæ pietatis profitentur: quorum omnem studium esse decebat, mederi potius quam interimere, & legum seueritatem intercessione sua mitigare. Nunc etiam ultra Principum edictum seuitur ab istis clementiæ magistris. Item paulò post: Et olim in Synodo Episcoporum, hæretici citati reddebant suæ doctrinæ rationem: conuictis libera erat optio, utrum mallent ipsi suum dogma pronunciari anathema, an simul cum dogmate feriri anathemate, hoc est, à communionem separari. Nam hæc tum erat poena Ecclesiæ grauissima. Berengario, qui non de confessionis origine, neq; de purgatorio postulatus erat, sed de ueritate corporis Christi: ne tū quidem uis est adhibita, quum semel dimissus, in eundem errorem esset relapsus. Nunc interdum monachi uanum spargunt rumorem, mox ueluti suspectum pertrahunt in carcerem, ibi disputant suo more: notantur articuli, & parantur fasciculi. Verum hæc extra causam disserta sunt, mihi quidem non necessario, sed alijs fortasse non inutiliter. Item paulò post: Ioannes Chrysostomus, uir et pius, et scripturarum diuinarum peritissimus, in caput Matth. 13. Homelia 47. simpliciter interpretatur Domini parabolam hoc docere, ne trucidentur hæretici, & huius sententiæ uarias adfert causas. Cæterum, ne quis su-

spicaretur, hæreticis prorsus impunitatē his uerbis
 dari, sic moderatur suam interpretationē: Nō pra-
 hibet, inquit, hæreticorū conciliabula dissipare, o-
 ra obstruere, & audaciam loquendi cōcidere, ue-
 rūm interficere uetat, ac trucidare. Reliqua qui uo-
 let, petat ex eo loco, quē indicauī. Theophylactus in
 in eandē fermē sententiā: Serui, inquit, angeli sunt,
 qui indignantur esse hæreses, uel malitiā in anima,
 & uolunt euellere & excindere ex hac uita hære-
 ticos, & mala cogitantes: Deus autē nō permittit
 hæreticos bellis consumi, ne simul patiantur, con-
 sumanturq; etiam iusti, & c. Diuus Hieronymus e-
 uulsionē zizaniorum, interpretatur amputationē
 hæreticorum ab ecclesia: Ne fortē, inquiens, colli-
 gentes zizaniā, eradicetis simul & frumentū. Da-
 tur locus pœnitentiæ, & monemur, ne citō ampu-
 temus fratrem. Quia fieri potest, ut ille qui hodie no-
 xio deprauatus est dogmate, cras resipiscat, & de-
 fendere incipiat ueritatē. Atqui hic, quoniā perspi-
 cuum erat, Paulū secus & docuisse & fecisse (docet
 enim, nec cibum capiendum cū fratre fornicatore
 & auaro, & ipse nonnullos tradidit satanæ) sic tē-
 perat interpretationē, ut in apertis erroribus nolit
 citō fieri resectionem, in ambiguis nunquam, sed
 Domino reseruandam cuiusmodi dogmatum cog-
 nitionem: Inter triticum, inquit, & zizaniā, quōd
 nos appellamus lolium, quādiu in herba est, & nō-
 duna

dum culmus uenit ad spicā, grandis similitudo est, & in discernendo aut nulla aut prædifficilis distantia. Præcipit ergo Dominus, ne ubi quid ambiguum est, citò sententiam proferamus, sed Deo iudicij terminum reseruemus: ut quum dies iudicij uenerit, ille non suspicionem criminis, sed manifestum reatum, de sanctorum cœtu eijciat. Hactenus Hieronymus.

Item paulò post: Quid hic attinet referre, quid sentiant Remigij, Anselmi & Bedæ? diuum Augustinum proferam, fontem & parentem omnis scholasticæ Theologiæ: qua se præcipuè iactant, qui suscitant has tragœdias. Is quum suam hac de re sententiam alijs compluribus locis declararit, in libello cui titulus de Quæstiõib. Euangelicis in Matthæum, cap. 11 & 12. multis uerbis disserit de sensu huius parabola, illud addens aliorum commentis, quòd hæc parabola non solum pertineat ad hæreticos, uerum etiam ad omnes qui malè uiuendo, scandalo sunt ecclesiæ. Adijcit & illud, q. dictū Domini, Ne fortè eradicetis & triticū, nō solū refertur ad eos qui piè sentiūt & uiuūt, sed ad eos ipsos qui cōuersi ad meliora, ex zizanijs triticū fieri possūt. Eradicat enim quodāmodo bonū, qui malū tollit è medio, qui bonus erat futurus. De occidēdis autē malis ita loquitur: Nō ait, in tēpore messis dicā uobis, colligite primū zizania: sed dicā, inquit, mesorib. Vnde intelligitur, colligendorum

zizaniorum ad comburendum alia esse ministeria,
 nec quenquam Ecclesiae filium debere arbitrari ad
 se hoc officium pertinere. Et aliquanto post, de
 pio, cui obrepit cogitatio de tollendis haereticis, a-
 gens, ita subiicit: Potest & suboriri uoluntas, ut ta-
 les homines de rebus humanis auferat, si aliquam
 temporis habeat facultatē: sed utrum facere debeat,
 iustitiam Dei consulit, utrum hoc ei praecipiat uel
 permittat, & hoc officium esse hominum uelit. Hinc
 est quod serui dicunt: Vis eamus, & colligamus ea?
 Quibus ueritas ipsa respondet: Non ita hominem
 constitutum esse in hac uita, ut certus esse possit qua-
 lis quisque futurus sit postea, cuius in praesentia cer-
 nis errorem, uel quid etiam error eius conferat ad
 profectum bonorum: non esse tales auferendos de hac
 uita, ne quum malos conatur interficere, bonos in-
 terficiat, quod forte futuri sunt: aut bonis obsit, qui-
 bus & inuitis forte utiles sunt: sed tum oportere fie-
 ri, quum iam in fine non restat uel tempus commu-
 tandae uita, uel proficiendi ad uirtutem ex occasio-
 ne atque comparatione alieni erroris. Tunc autem hoc
 non ab hominibus, sed ab angelis fieri. Inde est
 quod respondet paterfamilias: Non, ne forte colli-
 gentes zizania, eradicetis simul & triticum. Sed
 in tempore messis dicam messoribus. Atque hoc
 modo eos patientissimos & tranquillissimos reddi-
 dit, & c. Haec Augustinus.

NON

NON ESSE TEMERE HABEN-
dos pro hereticis, quos mundus habeat pro hereticis: sententia Augustini Eleutherij, ex libro de Hereticis.

Periculum est, ne uerū sit Hieronymi dictum, quo ait, multorum corpora in terris adorari, quorum animæ apud inferos torquentur: quandoquidem Dei & hominum iudicia tam procul inter se distant, quàm cœlum à terra: & quod mundus pro sancto habet ac benedicit, id coram Deo est detestabile, Luc. 16. Esa. 25. Est enim manifestū, quos nam mundus iamdiu canonizauerit, & adhuc canonizet: & econtrariò, quos nam hereticos esse proclamet, uidelicet omnes qui contra eius ueritatem, lumen & euangelium fuerint. quod tamen re ipsa mendacium est, & tenebræ & abominatio: quandoquidem mundus nullos habet pro sanctis, nisi quos ipse sanctificauit. Rursum idem mundus suas tenebras & mendacia pro luce & ueritate obtrudit, proclamat, ostentat: ac quicquid se his abominationibus opponit, utcunq; rectum & uerum sit, id pro heretico habetur: atq; ita semper fuit, ut apparet in Christo & Apostolis, & antè in Prophetis, qui pro hereticis condemnati sunt. Ita Valdo anno 1158, Dulcinus 1307, Rokenzan 1361, Vicleff 1364, Ioannes Hus 1414, dampnati sunt pro hereticis. Quòd idem uulgò fit nostro tempore, &

F 9 fiet

90

fiet deinceps, ut pro hæreticis multi habeantur ac pu-
niantur, quos posteri pro sanctis uenerabuntur. Itaque
metuo, ne multi boni Christiani fuerint hæreticis
annumerati, quemadmodum de Prophetis & Christo
& Apostolis patet, & nobis Christus exemplo est.
Omnes posteri ædificant Prophetis & Christo &
Apostolis sepulchra, & ea magnificè exornant, &
tamè ijdem semper (sicuti Iudæi) implent mēsurā
patrum: ac quemadmodum agnus ab initio fuit in-
terfectus, ita usque ad extremū maclabitur. Vbicunq;
modò Christus existit, ibi semper inueniuntur Iudæ,
Annæ, Caiphæ, Pilati, & uniuersa passio. Nō est ho-
die melior aut sanior mundus quàm olim, ut nō idē
faciat: quin potius peior est, ita ut ueritas pro hæ-
resi ab omnibus omnem persecutionem patiatur.
Quamobrè diligenter prospiciendum est, quid, &
quare res aliqua concludatur. Nam serè accidit, ut
Christiani, qui hæreticorū nomen serunt, non fue-
rint, nisi nimis serò cogniti, aut etiam dedita opera
hæreticis fuerint ascripti. Ita factum est, ut Chri-
stus & ueritas semper fuerit à mundo damnata, &
pro mendacio & hæresi habita. cuius rei causa illa
est, quam dicebat Christus Io. 7. Non potest mun-
dus odisse uos: me autem odit, quia ego testimonium
fero de illo, quòd opera eius mala sint. Hic cōpro-
batur dictum illud Luce. 16. Quod coram homini-
bus sanctum est, id coram Deo est abominatio.

Atq;

Atq; ut omnia excutias, manet Deus uerax, pertinetq; mundi sanctitas, iustitia & sapientia ad diabolum. Matth. 7. 10. 16. 1 Cor. 13. Esa. 64. Dei opera quæ quotidie gliscunt, scripturas probè explanant, si quis oculos haberet ad uidendum. Breuiter, si mihi daretur optio, mallet in conditione esse multorum, quos mundus pro hæreticis dānauit. quàm eorū quos in duos retulit. Videre licet etiam nostro tēpore apertissimè, quid mundus hæresim appellet, & quàm malitiosè & hostiliter uerba aucupetur et secernat, & hæretica pronunciet, quæ modò ueritati tantillum aduersari uideantur, uel potius mundi nugis & libidini. Quicquid enim mundus approbat, id pro ueritate uenditat, & omnes ab eo disidentes, sine ulla misericordia damnat. Cur ego non putem sic cum Vuesselo, cum Vuickleff, cum Ioanne Hus, aut etiam cum nonnullis antiquorum hæreticorum (tametsi Ecclesia nondum esset adeò deprauata) actum fuisse, & eos perfidiosè occulta fraude oppressos fuisse, eorum uerbis malitiosè detortis atq; peruersis? cum idem quotidie fieri deprehendamus.

Iam uerò, qui se de Orthodoxorū religiōe hodie iactant, & tamē alios tã audacter hæreseos dānant atq; plectūt, nō magis fundati sunt super orthodoxis, q̄ super euāgelio, quæ ad modū manifestè demonstrabi-

strabimus : quin eos ipsos pro hereticis re ipsa habent, quantumuis eorum sepulchra ornent, et in eorum disciplina stare se profiteantur. Video, quam probè possint huiusmodi homines iudicare de rebus spiritualibus. Est enim ueritas ita comparata, ut de ea iudicare, aut eam intelligere nemo possit (etiamsi quis omnes humanas scientias ad unguem calleat) nisi sit ipse in ueritate. 1. Cor. 2. Cum igitur mundus non solum non sit harum rerum capax, sed econtrà mendacium amet, atque querat, Carnales de rebus spiri-
 tualibus iudicare nequeunt. Psal. 4. quomodo possit de ijs rebus sententiam ferre, aut pronunciare, quarum non modò nullam habet naturaliter cognitionem: sed etiam si quis eas ei dicat, eas tanquam stultitiam deridet, & pro mendacio carpit, & de uera ueritate adeò sinistrè loquitur, ut eius opiniõe ueritas nihil minus sit quàm ueritas, etiamsi uerbis eam iactet?

Hæc ideo dico, quòd scio uniuersos mundi sapientes nō posse intelligere quid dicat Christianus, nedum ut de eius negotijs loqui possint, aut iudicare: & tamen cæcus mundus, de hoc colore quotidie iudicat, uidelicet secundum suam naturam, non melius quàm caro de spiritu, & tenebræ de luce. Hoc totum perspicuè apparet in Christo, quem uidemus quomodo intellexerit Israelitarum magister Nicodemus, Io. 3. quem item omnes literati & Pharisei adeò non intellexerunt, ut uniuersam eius doctrinã
 pro

pro puerili, stulto & detestando mendacio habuerint, & eum furiosum & pessimum hereticum iudicauerint. Idem fit & hodie, ut pro heresi habeatur, quicquid eiusmodi est, ut id mundus intelligere aut comprehendere nequeat: praesertim uerò de rebus spiritualibus, si quando carnalis mundus iudicare uult, id ita facit, ut dicas esse asinum ad lyram. Omnia peruertit, & ueritatem in mendacium uertit, & de Christianis nihil nisi mentiri nouit.

Propterea uocatur Scriptura liber clausus septē sigillis: suntq; uerba Dei ita composita, ut ea non nisi eius filij intelligant. Loquitur cum eis in parabolis & occultè, ne quis ipsum intelligat, nisi qui sunt nati ex eo: estq; eius obscura oratio, clausa cum etis externis, id est toti mundo.

Itaq; ueritas quoq; tempus scholamq; suam desiderat, adeò ut melius sit tutò silere, quam ueritatem coram saeuo mundo intempestiuè profiteri, ne margaritæ porcis, Matth. 7. Amos 5. Video nostro tempore apertissimè, quibus calumnijs opprimantur pij: itaq; credo, idem olim fieri solitū, quando quidem pietas impijs semper inuisa fuit. Omnia peruerterunt scriptores mali & inuidi, qui rerum potiti sunt: neq; quicquam de ijs quos oderant, sincerè & bona fide scripserunt, ita ut ex eis ueritas certò sciri nequeat. Si Scribae aut Pharisei Christi Euangeliū scripsissent, uideremus eius dicta omnia
miri-

mirificè peruersa & detorta: uocaretur seditiosus, seductor, rabula, diabolicus, blasphemus, ueneficus, summus hæreticus, sceleratorum princeps, Dei & Mosaicæ legis hostis, & insuper meretricis filius, quemadmodum in eorum Talmud uocatur.

Quòd si nostro tēpore illorū similes, hoc est crudeles fictiq; homines, & ijdem authoritate præditi (tales enim homines semper apud cæcū mundū authoritatē obtinuerūt) de hæreticis sententiā ferent: id planè fiet, quòd fieri uidemus, ut secta alia aliam capitali odio prosequatur, & alij alios non intelligāt, eadēq; res ab alijs dānetur, ab alijs absoluantur: sed semper eò deueniatur, ut quisquis uapulat (uapulant autē semper pij) is omniū iudicio & uiuus & mortuus malè audiat, & potētes bene audiant. Sic est mundus, semper fauet potentiorib. pios odit, quoniā ab eorū uita damnatur. Sap. 2. Matth. 10. at impios odisse nō potest. Io . 7. Iam uerò cū Christus ipse suo ore literatos alloqueretur, quoniā non erāt eius rei capaces (nā mundus spiritū ueritatis capere aut cōprehendere nequit, Io . 14) rē ipsam parabolis ambiguisq; uerbis implicabat, ut illis hæc arcana nihil aliud essēt, quàm clausus liber. Itaq; illi eius omnia uerba peruertebāt, & omnino quid diceret nō intelligebāt, cū tamē adhuc uiuentē audirēt. Hæc res facit, ut ego arbitrer multos pro hæreticis habitos fuisse, uel quia mundum reprehēderint, uel
quis

quia eos nemo intellexerit, omniaq; de eis falso di-
 cta scriptaq; fuerint: quēadmodū etiamnū quotidie
 accidere cōperimus. Itaq; optandū esset, ut quēad-
 modū Ioannis Hus, ita etiā ceterorū qui pro here-
 tici habentur, exēplaria uerasq; causas & scripta
 haberemus: quādoquidē nullus est ita malus liber,
 quin eo Christianus (qui eludi aut corrūpi nō po-
 test) uti possit in suū cōmodū: siquidē ueritas col-
 lata cū mēdacio, eo speciosius & cōstantius eluce-
 scit. Propterea Deus hereses euenire permittit, &
 oportet mēdaciū esse ad probādā iuuādāq; ueritatē:
 quādo unaquaq; res suū contrariū affert atq; postu-
 lat. Præterea uellē ideo nos habere eorū libros, ut
 perspicerem, uel falsitatē uel ueritatē erroris eorū.
 Nā primos illos hereticos, qui fuerūt Apostolorū
 tēpore, habuisse nōnullā speciē ueritatis, ex eo ap-
 paret, quōd mouebāt multos, cū tamē uiuerēt Apo-
 stoli. adeō ut propter eos factū fuerit cōciliū, Act. 15
 id quod nūquā factū fuisset, nisi illi sua probabiliter
 sacris literis colorare potuissēt. At de ijs qui postea
 secuti sunt hereticis, nihil nisi mera nequitia et ab-
 ominandæ blasphemie traduntur, sine ulla specie
 aut scriptura: sicut de Simone, de Mane, de Menan-
 dro, & c. quorum nonnulli se Deum aut Christum
 esse iactauerunt, & tam inepta tradiderunt, ut ego
 non possim credere, potuisse primos illos Christia-
 nos ab eis decipi, si tam crassæ fuissēt eorū hereses.
 Videtur Eusebius saepe, si quid probabile habuerūt,
 præ

prætermisisse, ut solemus: si quem odisse cœpimus, nihil nisi malū de eo dicere possumus: ut est in proverbio, Inimicum os nemini bene dicit. Scriptores ea aliquando de hæreticis post eorum tempus scripserunt, quæ vulgò ferrentur: sed credibile est, illos longè aliam speciem habuisse. Itaq; credo multa eorum dicta esse inuersa, multa etiam eis falso adscripta: aut bonis omis̄is, si quid mali erat, id esse decerptum atq; auctum. quando quidem nostro tempore, si decem homines modò adfuerint in una concione, & inde egressi, inter sese contendant: ferè fit, ut totidè sententias quot capita habeant, & concionatorè aliq; alia dixisse affirmant. Iam uerò si etiam hi libri, qui amantur & manibus teruntur, tamen aliquando adulterantur, sicut ingenuè fatetur Erasmus in Annot. & Tertullianus contra Marcionem, & Origenes in Matth. Hom. 26. quid credibile est accidisse hæreticorū uel dictis uel scriptis, cū omnes eis fuerint inimici? cum saepe uideamus sanctos, & populo dilectos homines, ita denigrari Scribarū & Phariseorū calūnijs, ut reddantur omnibus inuisi. Sic ego hæreticis accidisse opinor: qui si nihil nisi horrēdas blasphemias habuissent, quæ admodū Anabaptistæ à nōnullis accusari solent, mirum est potuisse uel unum hominem ab eis persuaderi.

Hæc Eleutherius, atq; idē in eodē libro De non puniendis gladio hæreticis ita loquitur:

Sunt

Sunt qui arbitrantur Christum, dum zizania ante messem extirpari uetat, id ideo fecisse, quod mundus cæcus est, nec ullam ueri cognitionem habet: præsertim eius scribæ, hoc est, literati & duces cæcorum. Quod si mundo potestas data fuisset zizania extirpandi, cum sit ipsemet zizania, extirpasset frumentum pro zizanijs ut ipse solus agrum occuparet: sicuti semper solitus est facere. nec id solum in prophetis, Christo & Apostolis, sed etiam hodie in multis. Hac de causa nobis est hæc potestas merito negata, & soli Deo reseruata: quemadmodum ait Augustinus, eos non esse uita priuandos, ne si malos uelimus interficere, boni pro malis occidamur. Dicitq; idem apertè, non esse hoc hominum officium, sed angelorum.

Præterea super eadem parabola Matth. 13. eadē dicunt nō solū Augustinus, Chrysostomus & cæteri, sed etiam Beda, Remigius, Anselmus, uidelicet nullam uim inferri debere hæreticis, neq; quenquam ad liberam fidem cogi: siquidem Deus liberū, & nō coactum cor uult habere. & Christiani propterea liberi & sui iuris nominantur, quod eorum negocium ex nulla ullius legis uiolentia manat, sed ex libero instinctu spiritus, qui fidē in eis operatur & docet, & charitatem accendit. Augustinus in libello de Quæstionibus Euang. in Matth. cap. 11. et 12. parabolam de zizanijs pluribus uerbis explicat

Et præter alios omnes Commentatores hoc dicit, hanc parabolam non solū de hæreticis intelligi debere, sed etiam qui sua praua uita scandalum sunt Ecclesiæ. Hæc ille. Atq; illud addit, non esse Ecclesiasticis dictum in tempore messis, ut congregent zizania: sed messoribus, qui sunt angeli: ex quo intelligi debet, non esse hoc illorum officium, sed angelorum. Quòd autem hæretici tantū excommunicatione puniri debeant, ostendunt præter doctrinam Christi, et exempla antiquæ Ecclesiæ, etiam antiqui doctores; Ambros. c. 2. Quest. 1. Quæ dignior. Item ibidē Origines super Leuit. Cū aliquis.
Idem Eleutherius in eodem cap.

Huc pertinent omnia quæ de Christiana libertate et differentia ueteris et noui Testamenti scripta sunt: de qua quidā aliquādo bene scripserūt, quippe qui sibi metuerent. At nunc postquam hæc libertas ipsis aduersatur, inuertunt attritū calceū, et tandiu cantatam cantilenam recantant, et ad Mosē à Christo retrò recurrunt, uel potius à sole ad umbram. Vellent nimirum uiolentiā, gladium, legēq; Mosi iterum erigere: cū tamen hic maior sit quàm Mosēs, quàm Salomon, quàm Ionas et propheta, qui nouū Testamentum erigit, et uetus literæ Testamentū in spiritu abrogat: uidelicet Christus, cui nos obtēperare iussit pater de cælo. Luterus hac de re nominatim librū scripsit, in quo rectè (mea quidem
sen-

93
sentētia) demonstrat, quomodo debeat legi Moses;
& quousque porrigatur uetus Testamentum, &
quomodo id nunc desinat: contra quosdam, qui Mo-
sem ex tenebris, umbris & figuris extrahunt, &
Christi loco in ueritate collocant. Hoc est retrò gra-
di, retròq; docere, & ex promissa terra in Aegy-
ptum, in desertum, in Babyloniam reducere, & ex
filialitate iterum seruitutem facere, &c.

Haecenus de his, quae sanè sunt hoc tempore ne-
cessaria: in quo sanè expediret, habere nos mul-
tos Constantini similes, qui in actione prima Con-
stant. Consil. ad Papam Agathonem apertè scri-
bit, nemini uelle se uim facere, aut cogere ad fi-
dem: sed tantum adhortari, iudicium quidem relin-
quere Deo.

Fecit, ut probum & prudentem principem de-
cebat: non ut quidam post eum, qui à falsis doctori-
bus decepti, fascinati atque inducti (sicuti Theodo-
sius à Nestorio) decreta sua longius & altius por-
rexerunt, & in dies ulterius processerunt: donec
tandem ad uincula, cruces, ignes & rotas uentum
est in concilio Constantiensi.

Decretū Valentiniani et Marciani contra hære-
ticos Manichæos editū post conciliū Chalcedonēse,
iubet eorū libros comburi, ipsos aut in exilium pel-
li: sed eorum auditores aut lectores, decem libris au-
ri mulctari.

¶ 2. Alia

Aliud edictum Martiani Caesaris iubet hereticorum bona confiscari, ipsos in exilium relegari: & testamentum faciendi, aut sua bona alicui curanda tradendi potestate priuari, hereticorum hospites claua feriri. Si sunt honorabiles & diuites persona, decem auri libris mulctari, ad deterrendos exemplo alios, libros autem eorum comburi. Hoc edictum est tantum contra Apollinarem et Eutychetē, quemadmodū superius tantum contra Manichæos.

Iam uerò, licet hæc leges sint aliquanto tolerabiliores, quàm quæ in ultimo concilio Constantiæ late sunt, & quæ nunc postremò inuectæ sunt, cum meræ decollationes, cremationes, incēdia uigent, et ultimus sanguinarius Diabolus (qui libenter uniuersos uno aceruo extirparet & extingueret) seipsum tam crassè patefacit: tamen utraq; modū excedunt, suntq; contra omnes scripturas et antiquos patres atq; etiā contra ipsorum Decret. 23. quæst. 3. cap. 3. Si Ecclesia. ubi manifestè traditur, ueram Ecclesiam esse eam, quæ persecutionem patitur, nō quæ persequitur: qualis fuit Christi et Apostolorū.

Augustinus in sermone de Omnibus sanctis, dicit Ecclesiam semper fuisse sub cruce corroboratam, non resistendo, sed patiēdo.

Idem tradit Damascenus, 3. Senten. cap. 32. uide licet Euangelium toto orbe fuisse prædicatum, sed nullis telis, aut armis, aut bello suos aduersarios uicisse,

cisse, sed à paucis nudis, pauperibus, indoctis, & flagellatis, confusos fuisse sapientes mundi. Quomodo enim posset Ecclesia habere martyres, si ipsa martyres faceret?

Huc facit Hilarius, qui hanc, quæ adhibetur in Euangelio, dum ui coguntur homines, iniquitatem deplorat uehementer, contra Auxentium Arrianum his uerbis: Ac primùm miserari licet nostræ ætatis laborem, & præsentium temporum stultas opiniones congemiscere, quibus patrocinari Deo humana creduntur, & ad tuendam Christi Ecclesiam ambitione seculari laboratur. Oro uos episcopi, qui hoc uos esse creditis, quibus nam suffragiis ad prædicandum Euangelium Apostoli usi sunt? Quibus adiuti potestatibus, Christum prædicauerunt? gentesq; ferè omnes ex idolis ad Deum transtulerunt? An ne aliquam sibi assumerent è palatio dignitatem, hymnum Deo in carcere inter catenas et post flagella cantantes? Edictis ne regis Paulus, cum in theatro spectaculum ipse esset, Christo Ecclesiam congregabat? Nerone, aut Vespasiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odijs confessio diuinæ prædicationis effloruit? illi manu atq; opere se alentes, intra cœnacula, secretaq; coeuntes, uicos & castella, gentesq; ferè omnes, terra ac mari contra senatusconsulta & regum edicta peragrantes, clauis (credo) regni cœlorum non

G 2 ha-

habebant? Aut non manifesta se tum Dei uirtus contra odia humana porrexit? cum tanto magis Christus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc proh dolor, diuinam fidem suffragia terrena commendant: inopsq; uirtutis sue Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur: terret exilijs et carceribus Ecclesia, crediq; sibi cogit, quæ exilijs & carceribus est credita. Pendet ad dignationem communicantium, quæ persecucium est consecrata terrore. Fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotib. propagata. Diligi se gloriatur à mundo, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus odisset. Hæc Hilarius.

Iam uerò ad hanc licentiam paulatim processum est: nimium diu puduit diabolum, principio inter fideles in tam impudentem licentiam uenire, ut aliquis ad fidem cogeretur, et in Euangelij fideiq; negocijs uis adhiberetur. Erat enim res nimis absurda, ne dicam ridicula, non solum apud fideles, sed etiam apud mundum ipsum, in Dei negocijs (qui cor & uoluntarios cultores habere uult, quemadmodum & in omnium animis scriptum, & omnium iudicio æquum est) uim inferri, & in uolentibus, inuito eorum animo fidem per uim erigi.

Pelagij tyrannis.

Tamen inuecta sunt alia post alia, euasitq; mundus in dies à ueritate alienior & imperitior: donec Pelagius papa, anno quingentesimo quinquagesimo

mo

mo tertio, etiam ulterius prorupit, à patre omnium phariseorum, Io. s. missus atq; pulsus. Is impudenter decreto promulgavit, ut si hæretici ad Romanã fidẽ (quam ipse Christianam appellat) rationibus adduci nollent, aduocaretur mundana potestas, quæ illos ad id ui cogeret.

En quò deuenimus: idq; in dies magis magisq; confirmatũ est, ut cum hæreticis non aliter agatur ac disputetur. quàm patibulis, gladio et igne: nec eis etiam data fides seruetur, quẽadmodũ fecit Constantiense conciliũ Iohanni Huss. neq; saltem tantũ equitatis habet, ut eis obijci possit, Si hæreticis seruãda fides nõ est, nõ debere dari, nec eorũ uitæ sic illudi.

Quinetiam huic insolentiæ aduersantur optimi antiquorum Canonum, qui uetant, ne spirituales ullam ob rem, nedũ ob fidem aut hæresim, quenquam occidere, aut ei manus iniicere audeant, neq; per se, neq; per alios: ac neq; uoluntatem, neq; factum, neq; consilium suum ad id accommodent: quinetiã alios qui id fecerint, iudicet atq; puniant. 23. Quest. ult. cap. His à quib. de re. iud. lib. 5. Quod de poeniten. Distinct. 3. Periculose Augustinus 14. q. 3. Pleriq;

Iam uerò si comburi deberent hæretici, quemadmodum eorum nouum ius multis in locis, contra ea quæ modò commemorauimus decreta, docet, cum secundũ eorũdẽ ius Simoniaci maximi sint hæretici, primũq; locũ habeant, 1. Quest. 1. Eos qui: iteq; cũ

Simoniaci
sunt here-
tici.

à scortatore nullam omnino Missam audire liceat, sub poena excommunicationis et peccati idololatrie. 21. 12. Distin. 2. Verum, quaeso quid fieret tanto haereticorum grege? Vnde carnificum ligniq; satis supeditaretur, ad eos omnes comburendos, &c.

Enimvero haereticos tantum excommunicari debere, ostendit spirituale ius, una cum scripturis, cum multis in locis, tum maxime 24. quest. 1. quae dignior, uerba Ambrosij. Item ibidem cap. Cum aliquis, Origenes, &c.

Cum his plane consentiunt Canones primorum antiquorum Conciliorum et Paparum cum quidem ultra excommunicationem non procederetur: donec coeptum est in exilium relegare, & ad extremum capere, & gladio & seculari potestati tradere. Praeterea damnari aut excommunicari nemo debet, nisi recte & ordine conuictus. 2. Quest. 1. in multis locis.

Adhaec in Canone 23. Quest. 5. Circuncel. poena illorum. aperte exprimitur ab Augustino, haereticos morte puniri non debere, neq; id ullius Christiani esse. Ac licet Donatistae quidam, homines nequam, praeter haeresim, etiam Christianis nonnullis sacerdotibus manus afferrent, et mortem inferrent: tamen monet Augustinus iudicem Marcellinum, ne eos morte plectat, sed in eo meminisse uelit conscientiae & officij Christiani. Deberent haec decreta,
pre-

praesertim Augustinus, ualere apud eos, qui eum habent in tanto precio.

Item, quod nullus Iudaeus aut alius debeat ad fidem cogi, aut à suis institutis & ceremonijs uel auelli, sed bonis consilijs et admonitionibus ad fidem instigari, manifestè exprimitur *Distinct.* quid autem. In calce, qui sinceram. Haftenus Eleutherius.

LACTANTIUS LIB. V.

Capite 20.

Non est opus ui & iniuria, quia religio cogi nō potest: uerbis potius quàm uerberib. res agenda est, ut sit uolūtas. distringant acie ingeniorū suorum: si ratio eorum uera est, asseratur, parati sumus audire, si doceant: tacentibus certè nihil credimus, sicut ne seuientibus quidem cedimus. Imitentur nos, aut rationem totius rei exponant. Nos enim non illicimus (ut ipsi obiectant) sed docemus, probamus, ostendimus. Itaq; nemo à nobis retinetur inuitus: inutilis est enim Deo, qui fide ac deuotione caret. Et tamen nemo discedit, ipsa ueritate retinente, &c. Atq; idem paulo post: Sciant igitur ex hoc ipso, quantum intersit inter uerum & falsum, quando ipsi qui sunt eloquentes, persuadere non possunt: imperiti ac rudes possunt, quia res ipsa & ueritas loquitur. Quid ergo seuiunt? ut stultitiam suam, dum minuere uolūt, augeant? Longè diuersa sunt carnificina & pietas: nec potest aut ueritas cū

ni, aut iusticia cum crudelitate coniungi. Item paulo post: Sentiunt enim, nihil esse in rebus humanis religione prestantius, eamq; summa vi oportere defendi: sed ut in ipsa religione, sic in defensionis genere falluntur. Defendenda enim religio est non occidendo, sed monendo: non seuitia, sed patientia: non scelere, sed fide. Illa enim malorum sunt, haec bonorum. Et necesse quidem est, bonum in religione uersari, non malum. Nam si sanguine, si tormentis, si malo religionem defendere uelis, iam non defendetur illa, sed polluetur, et uiolabitur. Nihil est enim tam uoluntarium, quam religio: in qua si animus sacrificantis auersus est, iam sublata, iam nulla est. Recta igitur ratio est, ut religionem patientia uel morte defendas, in qua fides consecrata et ipsi Deo grata est, et religioni addit auctoritatem.

Idem Capite 24.

Quicquid ergo aduersum nos mali principes mouentur, fieri ipse permittit. Et tamen iniustissimi persecutores, quibus Dei nomen contumeliae ac ludibrio fuit, non se putent impune laturos: quia indignationis aduersus nos eius quasi ministri fuerunt. Punientur enim iudicio Dei, qui accepta potestate supra humanum modum fuerint abusi, et insultauerint etiam Deo superbius, eiusque nomen aeternum uestigijs suis subiecerint, impie nefarieque calcandum. Propterea uindicaturum se in eos celeriter pollicetur, et exterminaturum bestias malas de terra. Sed idem
quam-

quamuis populi sui uexationes et hic in presenti so-
 leat uindicare, tamē iubet nos expectare patienter
 illū celestis iudicij diē, quo ipse pro suis quēq; meri-
 tis aut honoret, aut puniat. Quapropter nō sperēt
 sacrilegæ animæ, cōtemptos et inultos fore quos sic
 oderūt. Veniet rabiosis et uoracib. lupis merces sua:
 qui iustas et simplices animas nullis facinoribus ad-
 missis excruciarunt. Nos tātummodo laboremus, ut
 ab hominibus nihil aliud in nobis, nisi sola iustitia
 puniatur. Demus operam totis uiribus, ut merca-
 mur à Deo simul & ultionem passionis, et præmiū.
 IO. CALVINVS IN PRAEFATIO-
 ne in Acta Apostol. ad Daniæ regem.

HAE c deniq; meditatio sola efficiet, ne un-
 quam nobis accidat, quod de maiore parte
 olim ab Ennio uerè esse dictum, nimis multa experi-
 menta probāt. Pelli è medio sapientiā, quoties uires
 geritur. Nam si in summo & acerrimo praeliorū fer-
 uore, tantū apud Lacedæmonios potuit tibiārū con-
 centus, ut ingenitā bellicoso populo ferociam leni-
 ret, impetūq; qui uel in mitibus alioqui ingenijs tūc
 supra modum exultat, temperaret: quanto id melius
 & efficacius, coelesti spiritus sancti modulatione
 præstabit Christi regnū? quod non modò truculen-
 tas bestias cicurat, sed ex lupis, leonibus, & ursis
 agnos facit? quòd lanceas in falces conuertit, & gla-
 dios in uomeres format?, &c.

Idem

*Idem in prima Institutione, capi-
te secundo.*

Itaq; tametsi familiarius uersari, aut interiorem consuetudinem habere cum excōmunicatis per Ecclesiasticam disciplinam non liceat, debemus tamen contendere, quibus possumus modis, siue exhortatione ac doctrina, siue clementia ac mansuetudine, siue nostris ad Deum precibus, ut ad meliorem frugē conuersi, in societatem ac unitatem Ecclesie se recipiant. Neq; ij modò sic tractandi sunt, sed Turcæ quoq; ac Sarraceni, ceteriq; ueræ religionis hostes. Tantū abest, ut probandæ sint rationes, quibus eos ad fidem nostram adigere multi hæctenus moliti sunt: dum aqua & igni, communibusq; elementis illis interdicitur, cum omnia illis humanitatis officia denegant, cum ferro & armis persequuntur, &c.

OTTO BRUNFELSIUS

in Pandectis.

Hereticos comburi est contra uoluntatem spiritus.

Conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces.

Non occident, et non nocebunt in uniuerso monte sancto meo.

Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut eth. &c.
Nescitis, cuius spiritus estis.

Filius hominis non uenit perdere, sed saluare animas. Luc. 9. Cauc-

Cauete à fermento Phariseorum. Non inquit,
Occidite hereticos, Phariseos, &c.

Præterea Christus neminem gladio, aut igne
coegit ad fidem.

Christus item tolerauit Phariseos, dicens: Caue-
te à Pseudoprophetis. Non ait, Occidite falsos pro-
phetas, Matth. 7. Huc spectat parabola de ziza-
nia & tritico.

Paulus blasphemus erat, & tamen misericordi-
am est consecutus.

Hereticum hominem deuita: Non ait, Occide.
CONRADVS PELLICANVS, IN
Commentario in Matth. cap. 13. in parabo-
la zizaniorum.

Nihil grauatur Dominus dilucidè enarrare
parabolam zizaniorum, rogatus à discipu-
lis. Bonus, inquit, ille paterfamilias, qui seminauit
bonum semen, est pater celestis. Ager in quo semi-
nauit, est mundus totus, non solum Iudæa. Por-
rò triticum quod enatum est bonum ex bono semi-
ne, ij sunt qui ex institutione Euangelica sese di-
gnos præbent regno cælorum, professioni suæ uita
factisq; respondentes. His admixta ex malo semi-
ne mala zizania, sunt improbi, qui non syncerè
profitentur Euangelicam doctrinam. Inimicus au-
tem ille, qui nocte clàm admiscuit suum semen, un-
de nascitur peruersa doctrina, est diabolus. Seruū
quē

qui uolunt ante tempus colligere zizania, sunt
 ij, qui pseudapostolos & heresiarchas gladijs ac
 mortibus existimant è medio tollendos: cum pa-
 terfamiliâs nolit eos extinguere, sed tolerari, si for-
 tè resipiscant, & è zizanijs uertantur in triti-
 cum. Quòd si non resipiscant, seruentur suo iu-
 dici, cui pœnas dabunt aliquando. Tempus mes-
 sis, est consummatio seculi. Messores, angeli sunt.
 Interim igitur mali bonis admixti, ferendi sunt:
 quando minori pernicie tolerantur, quàm tolle-
 rentur. Porrò cum uenerit extremum illud tem-
 pus, cum separabuntur boni à malis, quum cuiq;
 pro factis sua dabuntur præmia: tunc filius homi-
 nis omnium iudex, mittet angelos suos, qui repur-
 gent regnum ipsius, neque quicquam offendiculi
 sinet illic residere. Quandoquidem iam nec bo-
 ni malis prodesse poterunt, nec mali sinentur an-
 plius bonis negotium facessere: sed quicumque
 uiuentes inter bonos, maluerint illis esse molesti,
 quàm eorum consuetudine fieri meliores, separa-
 tos ab alijs congregabit, ac tradet illos incendio
 gehennæ. Ibi pro momentaneis falsisq; uoluptati-
 bus, supplicijs nunquam finiendis afficientur, sub-
 moti ex area Ecclesiæ, et coniecti in specû tartareû:
 hoc est, in regnum patris sui diaboli, ubi sera iam et
 inutilis pœnitentia fletû, eiulatum, ac dentium stri-
 dorem extorquebit à miseris, &c.

V R-

VRBANVS REGIVS IN LOC
 cis Theologicis, in fine cap. de
 Hæreticis.

Christianorum spiritus clemens est, combu-
 rit tantum igne charitatis, Luc. 9. Nescitis
 cuius spiritus estis. Non querit uindictam, sed
 resipiscentiam peccatorum. Et non disputant piij
 animo pertinaci, sed ueritatis cupido & humili, iu-
 xta formam Actorum 17. cap. Scrutatur scripturas
 propter ueritatem: non querunt nisi uictoriam ue-
 ritatis, non suam.

Deus non docet comburere errantes ouiculas:
 sed Ezechielis 34. sanare infirmas, macilentas
 pascere, &c.

Vide Hieronymum in Hoseam, cap. 2. Quomo-
 do tractandi hæretici.

AUGVSTINVS CONTRA
 Cresconium grammaticum,
 libro 3.

Nvllis tamē bonis in Catholica Ecclesia hoc
 placet, si usque ad mortem in quenquam, li-
 cet hæreticum, seuiatur, &c. nec propter paleas, a-
 ream: nec propter zizaniam, segetem Christi: nec
 propter uasa inhonorata, domum magnam Christi,
 nec propter pestes malas, retia Christi relinquunt.

Ex

EX IIS QVAE DE FIDE ET
Operibus scripsit, cap. 5.

Nos ad sanam doctrinam pertinere arbitramur, ex utrisq; testimonijs tutam sententiam moderari, ut & canes in Ecclesia propter pacem Ecclesiae toleremus: et canibus sanctum, ubi Ecclesiae pax tuta est, non demus. reliqua ibidem lege.

EX EPISTOLA 158. AD
Marcellinum.

Quod autem scripsit eximietas tua, dubitare te, utrum in Theoprepia debeas eadem gesta iubere proponi: fiat, si potest illuc frequens confluere multitudo. Alioquin alius locus celebrior providendus est, non tamen ullo modo praetermittendum. Poena sanè illorum, quamvis de tamis sceleribus confessorum, rogo te, ut praeter supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostram, & propter Catholicam mansuetudinem commendandam.

EX EPISTOLA 159. AD
eundem.

Imple Christiane iudex, pij patris officium: sic succense iniquitati, ut consulere humanitati memineras. Nec in peccatorum atrocitatibus, exerceas ulciscendi libidinem: sed peccatorum uulneribus, curandi adhibeas uoluntatem. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsa in-
qui-

quisitione seruasti, quando tantorum scelerum confessionem non extendente eculeo, non sulcantibus ungulis, non urentibus flammis, sed uirgarum uerbibus eruisti.

Ex epistola 150. ad Apringium.

De uobis quidem dixisse Apostolum legimus, quod non sine causa gladium geratis, et ministri Dei litis, uindices in eos qui male agunt. Sed alia est causa prouinciae, alia causa Ecclesiae. Illius terribiliter gerenda est administratio, huius clementer commendanda est mansuetudo. Si apud iudicem non Christianum mihi sermo esset, aliter agerem, nec tamen ecclesiam sic etiam desererem. Et quantum admittere dignaretur instarem, ne passionis seruorum Dei catholicorum, quae prodesse debent ad exempla patientiae, inimicorum suorum sanguine foedarentur: et si nollet acquiescere, inimico eum animo resistere suspicarer. Nunc uero, quando apud te res agitur, alia mihi ratio est, alia consultatio. Rectorem quidem te praecelsae potestatis uidemus, sed etiam filium Christianae pietatis agnoscimus. Subdatur sublimitas tua, subdatur fides tua, &c.

Ex libro *Questionum Euangelij secundum Matth. ca. 12.*

Visimus et colligimus zizania? Vtrum et ipsi sunt serui, quos paulopost messorum appellat: an quia in expositione parabola messorum dixit esse an-

H

gelos,

gelos, nec quisquam dicere facile ausus fuit, angelos nescisse, quis zizania superseminauerit, & ea tunc apparuisse angelis, cum herba fructum fecisset. Magis oportet intelligi, homines ipsos fideles seruatorum nomine hoc loco significatos, quos etiam bonum semen dicit. Nec mirum, si et bonum semen ipsi dicuntur, & serui patrisfamilias, sicut de se ait, quod ipse sit ianua, & quod ipse sit pastor. Ex diuersis enim significationibus, una res etiam plures & diuersas similitudines recipit, praesertim quia cum ad seruos loqueretur, non ait, In tempore messis dicam uobis, colligite primum zizania: sed, Dicam messoribus. Unde intelligitur, colligendorum zizaniorum ad comprehendum alia esse ministeria. nec quemquam Ecclesiae filium debere arbitrari, ad se hoc officium pertinere.

Ibidem:

Hinc est quod serui dicunt, Vis imus & colligimus ea? Quibus ueritas ipsa respondet, non ita hominem constitutum esse in hac uita, ut certus esse possit, qualis quisque futurus sit postea, cuius in praesentia cernit errorem: uel quid etiam error eius conferat ad profectum bonorum, non esse tales auferendos de hac uita, ne cum malos conatur interficere, bonos interficiat, quod forte futuri sunt: aut bonis obsit, quibus & inuiti forte utiles sunt. sed tunc opportunè fieri, cum iam in fine non restat uel tempus computandae uita, uel proficiendi ad ueritatem, ex

occa-

occasione atq; comparatione alieni erroris.

Ex libro contra epistolam Manichæi, quam
uocat Fundamenti. cap. 1.

Vnum uerum Deum omnipotentem, ex quo
omnia, per quem omnia, in quo omnia, & ro-
gari & rogo, ut in resellenda & reuincenda hæ-
resi uestra Manichæi, cui & uos fortasse impru-
dentius, quàm malitiosius, adhasistis, det mihi
mentem pacatam atque tranquillam: & magis
de uestra correctione, quàm de subuersione cogi-
tantem. Quanquam enim Dominus per seruos
suos, regna subuertat erroris: ipsos tamen homi-
nes, in quantum homines sunt, emendandos esse po-
tius, quàm perdendos iubet.

CHRYSOSTOMVS HOMILIA 47.

in caput Matthæi 13.

Vis igitur, abeuntes colligimus ea? Dominus
autem prohibet, ne fortè simul cum ziza-
nijs herbam etiam tritici euellant: quod dicebat, ut
bella & effusionem sanguinis prohiberet. Nam si
trucidarentur hæretici, absque fœdere pacis at-
que inducijs bellum orbi inferretur. Duabus igitur
rationibus prohibuit. Altera, quia frumentis pa-
rum nocerent: altera, quia nisi sanarentur, extre-
ma supplicia nõ euaderent. Quare & si puniri eos

H 2

uul.

uultis, & frumentis nequaquam officere, opportunitas temporis congrua expectanda uobis est. Quid autem est, quod eradicabitis simul cum ipsis etiam frumenta? Certum aut quia si arma capietis, inquit, neesse est, cum hereticos trucidatis, multos sanctorum simul interimere: aut quia ab ipsis zizanijs multa commutata, in frumenti conditionem seipsa conuertent. Si ergo praenientes euelletis, ea frumenta deperibunt, quae a commutatis zizanijs prouenerent. Non prohibet autem conciliabula hereticorum dissipare, ora obstruere, libertatem loquendi concidere: uerum interficere, ac trucidare.

Ex Homilia 8. in cap. Geneseos 1.

Heretici simili modo adfecti sunt, sicut hi qui morbo laborant, & corporalibus oculis caecutiunt. Illi enim ob oculorum suorum infirmitatem solis luci aduersantur, & ob aduersam corporis ualitudinem etiam optimos saluberrimosque cibos aspernantur. Ita & hi anima aegrotantes, & mentalibus oculis capti, ad lumen ueritatis respicere non possunt. Idcirco nostro surgentes munere, manus eis porrigamus, magna eis mansuetudine loquamur. Nam & beatus Paulus, ita nos admonuit dicens: Ut in mansuetudine erudiantur aduersarij, si forte det eis Deus poenitentiam in agnitionem ueritatis, & emergant a laqueo diaboli, capti ab ipso in illius uoluntate.

luntatem. Vides quomodo uerbis declarauit, quòd quasi ebrietate obruti sint? Nam quod dicit, Emergant: ostendit, quòd ab aliquo mersi sint. Et iterũ, Capti, inquit, à diabolo: quasi diceret, laqueis irretiti sunt. Vnde & nobis gemina opus est mansuetudine, & longaminitate, ut possimus eos eripere & educere ex laqueis diaboli. Dicamus igitur eis, Emergite & resipiscite paulisper, aspiciate lumen iustitiæ: & cætera.

Idem Chrysostomus in Homilia de nomine Abrahami.

Dogmata enim impia, et quæ ab hæreticis profecta, arguere & anathematizare oportet: hominibus autẽ parcẽdum, et pro salute ipsorũ orandũ.

HIERONYMVS IN MATTHÆ-
um, citante Barthol. Vuesthemero.

ARundinem comminutam non confringet: id est, porriget manum peccatori, & portabit onus fratrum suorum. Et linum fumigans non extinguet: id est, modicam fidem in paruís non extinguet. Vtriusq; iam sint imitatores, Christi ne an Antichristi, qui flammam, ignem, mortem spirant, clamant, inferunt, Hieronymus explicuit. Quoniam ergo parũ est, Christianum feritate plusquàm militari, rabie plusquàm canina, inclementia plusquàm tyrannica in palabundam ouem grassari, in-

H 3 ter

ter miserum deservire, & in deploratum & reiectū
à Deo hominem irruere. Dominus de hoc cū pasto-
ribus, qui pascere debuerant, non interimere, expo-
stulat apud Ezechielem, 34. cap. Vae pastoribus
Israel, qui pascebant semetipsos, &c. Quod con-
fractum est, non alligastis, &c.

CAELIVS SECVNDVS CVRIO,
in Antonium Florebellum.

FVerunt igitur illi coercendi, atq; in ordinem
redigendi, non propter religionem, si quam
inclusam in animo haberent, sed propter seditionē.

Itē: Quis ignorat, illum sibi utrunq; gladiū arro-
gare? ut quod gladius oris non potest, hoc ipsum se-
cet gladius manus? Qua in re non Sabellium mo-
dò, sed Arium quoq; & Macedonium, & Maome-
tē, tres maximas orbis pestes, imitatur. Hi enim o-
mnes suae insane doctrinae acquiescere nolentes ue-
xabant, varijsq; supplicijs afficiebant: qui autē ac-
quiescerent, & pro ea defendenda mortem oppete-
rent, eos inter martyres, interq; coelites referebant.

SEBASTIANVS CASTALIO, IN
p̄fatione in Biblia, ad Regem
Angliae.

VNde tot, tam graues controuersiae, quae
neque tot iam seculis, tot disputationibus
com-

componi potuerunt, & ferè in sanguinem imbecilliorum erumpunt, dum nemo est qui de suo iudicio dubitet, nemo est qui non alios damnet? Inuidemus, maledicimus, non solum malum malo, sed sepe bonum malo pensamus: & si quis à nobis in aliquo religionis uel puncto dissidet, eum damnamus, & per omnes terrarum angulos linguæ stili que iaculo petimus, & ferro & flamma & undis seuimus, & ex rerum natura indefensos & inopes tollimus: & nobis non licere quenquam interficere dicimus, & tamen Pilato tradimus: & si hunc dimittat, amicum esse Cesaris negamus: & quod est omnium indignissimum, hæc omnia Christi nos studio, & iussu, & nomine facere clamamus, & lupi feritatem agnina pelle tegimus. O' seculum: scilicet Christi studio sanguinarij erimus, qui ne aliorum sanguis effundendus esset, ipse suum effudit. Christi studio zizania extirpabimus, qui ne frumentum extirparetur, iussit usque ad messem relinqui zizania. Christi studio alios persequemur, qui iussit, ut si nobis feriat mala dextera, obuertamus sinistram. Christi studio inferemus alijs malum, qui nobis, ut pro malo bonum redderemus, præcepit, &c. Et paulò post:

Quod si quæ sunt in religionis negotio controversiæ (sunt autem plurimæ) in his sequendum

1. MAC. 4

Iudæ Machabæi & suorum factum iudico, qui de ara solidi sacrificij, cum quid statuerent, non haberent, eius lapides in monte templi, loco opportuno, posuerunt, donec adueniret uates aliquis, qui de ijs oraculum referret. Aut potius Moses, cui desertis uerbis modò præceptum erat, ut si quis contra legem data opera commisisset, is capite pœnas daret: & tamen eum qui in die Sabbathi lignatus erat, interficere noluit, nisi relato super ea re nominatim oraculo. Et erat Moses fides Dei minister, & eius spiritu non parçè præditus. Ut interim nihil dicam de consilio Gamalielis, qui ostendit, Si ea res ab hominibus est, dissolutum iri: sin à Deo est, non posse dissolui, ne fortè contra Deum pugnetur. Quod si has res nobis esse notiores putamus, quam illa Mosi fuit (quando ea sunt tempora, ut nemo se errare putet) at certè non debemus ijdem & accusatores esse, & iudices. potius que parrendum est Paulo, ita præcipienti: Si quis imbecilla fide est, huic nulla cum animi dubitatione opitulamini. Tu quis es, qui alienum famulum damnes? Suo Domino stat, aut cadit. Consistet autem: potest enim Deus eum stabilire. Tu uerò cur tuum fratrem damnas? aut tu cur tuum fratrem despicis? Nostrum quisque causam pro se dicet apud Deum.

Deum. Quamobrem ne iam dānemus alius alium. Nam si damnabimus, damnabimur, & eadem mensura nobis rependetur. Præstiterit (meo quidem iudicio) Romanorum legem de uindictis sequi, quæ erat huiusmodi: Si quis, qui se hætenus pro libero gessisset, uocabatur in ius ab aliquo, qui cum seruū esse assereret, interea dum causa pendeat, uindictæ dabantur secundum libertatem: hoc est, is cuius libertati periculum creabatur, manebat in eadē conditione, qua liberi, donec in iudicio planum factum ac pronunciatum esset, utrum is liber an seruus foret. Et meritò. Cum enim de eius conditione dubitaretur, si fortè liberum esse contigisset, & interea pendente lite seruiliter habitus esset, facta foret homini libero grauis iniuria. At quanto id in capitis causa fieri æquius est? præsertim in religione, in qua peccatur grauissimè. Expectemus iusti iudicis sententiam, & operam demus, non ut ipsi alios damnemus: sed ut nihil committamus, quamobrem nobis metuenda sit damnatio. Obediamus iusto iudici, & zizania usq; ad messem sinamus, ne fortè frumentum (dum supra magistrum sapere uolumus) extirpemus. Neq; enim adhuc ultimus mūdi finis est: neq; nos genij sumus, quibus hæc sit mandata prouincia. Adde quod absurdum est, spirituale bellum terrestribus armis geri. Christianorum hostes sunt uitia, contra quæ uirtutibus certandum est, & contrarijs

remedijs contraria mala curanda, ut doctrina ignorantiam pellat, iniuriam vincat patientia, superbia modestia resistat, pigritiae opponatur diligentia, contra crudelitatem pugnet clementia, simulationem prosternat sincera & se Deo probans religiosa mēs, animusq; purus, & qui uni Deo placere studeat. Hæc sunt uera Christianæ religionis, & uerè uictricia arma: non ut carnifici mādetur provincia doctoris, & exteriora poculi prius quàm interiora purgentur. Atq; hæc de religione duntaxat à me dici uolo. Nam quod ad facinora attinet, homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia, & huiusmodi reliqua, quæ Deus & puniri iussit, & quo pacto punienda forent præcepit, ea in controuersia non uocātur: neq; de ijs obscure præcepit Deus, & ad bonorum defensionem pertinent, nisi uelimus in nostris cubilibus iugulari, ut quidē nunc sunt tempora. Neq; uerò periculum est, ne si magistratus, à Deo ad bonos defendendos constitutus, aliquem homicidij conuictum tollat in crucem, uirum bonum interficiat: neq; quisquam defendit unquam homicidium, ne homicida quidem. Sed religionis et intelligentiæ sacrarum literarum longè est alia ratio. Cum sint enim hæc obscure, & sepe per ænigmata tradita, & de his iam per mille amplius annos disputetur, necdum componi res potuerit, neq; componi absente omnium controuersiarum diremptrice,

ptrice, & ignorantia fugatrice, Charitate, possit, & ea de causa innocente sanguine repleta terra sit: debemus profecto (quamuis nobis omnia scire uideamur) debemus inquam metuere, ne inter latrones (quos merito crucifigimus) etiam Christum immerito crucifigamus. Et si non modo Turcas & Iudeos (quorum illi Christum parum amant, hi etiam capitaliter oderunt) uiuere patimur apud nos, uerumetiam maledicos, superbos, inuidos, auaros, impudicos, ebriosos, & cetera hominum flagitia ferimus, & cum ijs uiuimus, epulamur, letamur: debemus saltem communem hunc aerem & spiritum ijs concedere, qui idem Christi nomen nobiscum profitentur, & nemini nocent, eo'que sunt animo ut mori malint, quam aliud dicere, aut facere, quam quod dici aut fieri debere arbitrantur. Ut interim non dicam, quod nullum hominum genus minus metuendum est. Qui enim uitam mauult amittere, quam dicere quod non sentit (peccaret enim, si faceret: & qui cogit, peccare cogit) non est, credo, metuendum ne is pecunia possit, aut alia re corrumpi. Atque equidem illud mihi persuasi, nullos esse principibus & magistratibus obediuntiores, quam eos qui simpliciter Deum metuunt, & in eo quod sciunt, fideles sese prestant. Ceterorum quidē obedi-

tia

tia ficta est, neq; durat diutius, quam uel metu cogi-
 tur, uel utilitate allicitur. Sed qui conscientia ad o-
 bediendū impellitur, quiq; docēte Deo didicit ma-
 gistratibus & potestatibus obediendū esse, etiā ini-
 quis, nedū iustis: huius uerā et eternā esse obedi-
 tiā necesse est, quoniā Deus (qui ei obedientiæ cau-
 sa est) uerus manet, et eternus. Illud quidem (ut ad
 propositū redeamus) citra controuersiā uerum est:
 Ad pœnitendum properat, citò qui iudicat: et mul-
 tos iudicasse pœnituit, iudiciū suspendisse non pœ-
 nituit. Et qui ad clementiā propensior est, quam ad
 iram, is Dei naturam imitatur: qui cum sciat nos
 esse fontes, tamen differt sententiam diu, & expe-
 ctat dum fiat uitæ correctio. Qui enim continuo
 necat, nullum relinquit pœnitentiæ locum. Quòd
 si quis his contradicere audebit, necesse erit ut fa-
 teatur sanguinem à se oppugnari, à nobis defendi.
 Vtrius autem facilius futura sit causæ dictio apud
 iudicem Deum, ipsæ uiderit. Illud perspectum ha-
 beo, clementiæ, patientiæ, benignitatis, obedientiæ
 non posse pœnitere quenquā: crudelitatis & teme-
 rarij iudicij non posse non pœnitere. Quod si illa
 tutissima uia est, hæc periculorum plena: insa-
 niam esse oportet, qui se sciens uolensq;
 in pericula præcipitet.

QVAN-

QUANTVM ORBI NOCEANT
persecutiones, sententia Georgij
Kleinbergij.

Tot calamitatum, dissidiorum, bellorū (quibus hodie totus orbis, & maximè Germania concutitur) quin causa sint peccata nostra, nemo sanus dubitabit. Sed quænam potissimum peccata causa sint, pauci quærent. Ego puto, crudelitatem & seuitiã esse: & cur ita putem, in causa sunt hæc. Dixit Deus: Quicumq; fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo. Dixit Christus: Qui gladio percutit, gladio peribit. Dixit Iacobus: Iudicium absq; misericordia erit ei, qui non prestiterit misericordiam. Multæ sunt tales sententiæ, quæ demonstrant, sanguinem sanguine puniri. Exempla idem ostendunt. Abimelech adiutus à Sichemitis, interfecit fratres suos. Eam crudelitatem Deus utrorumq; sanguine expiauit. Saulus studio Israelitarum seuijt in Gabaonitas, & eam ob causam fame laboratum est triennium: nec ea sedari potuit, nisi Sauli genere perempto. Israelitæ seuerunt in Prophetas, & eam ob causam hostibus addicti sunt. Innumera sunt huiusmodi exempla, quibus ostenditur, puniri à Deo non solum eos qui seuiunt, sed etiam eos qui de seuitia uel gaudent, uel non dolent. Docet hoc Tobias, qui ostendit tribus Israelitarum in

Gen. 9.
Iac. 2.
Iudi. 9.
2. Reg. 21.
Tob. 2.

cala-

calamitatē incidisse : quia cum propter fratrum suorum calamitatem lugere, & se Deo submittere deberent, epulabamur, & uoluptati indulgebant. Docet idem & Psal. 137. qui Idumæis mala minatur, quia insultauerint pereuntibus Israelicis. Ut interim taceam multos locos Prophetarum, in quibus eadē traduntur. Sunt autem omnia illa scripta ad nostrā doctrinam, ut cum iisdem poenis afficimur, easdem esse causas intelligamus. Iisdem poenis affici nos, notius est quā ut sit ostendendum. Quod si nullū sanguinem effudissemus, credi posset aliam esse causam. Nunc cum nostro tempore tantum sanguinis effusum sit, quantum haud scio an alio unquam: dubitari non debet, quin ob eam rem puniamur. Neque uerò de eo sanguine duntaxat loquor, qui bellis effusus est, cuius etiam (si quid iniuste factum est) erit reddenda ratio: sed de eo potissimum, qui effusus est propter religionem. quæ cum suapte natura talis sit, ut sanguinem sistat (Cudent enim, inquit, ensibus lanceisque suis falces et uomeres) tamen nescio, qua hominum sinistra mente fit, ut nulli serè plus sanguinis hauriant, quā qui sibi ueram religionem uendicant. Alias gentes præteribo: ad Germaniam ueniam, in qua propter religionem factæ sunt paucis annis maximæ mutationes: & propter eandem tantum humani sanguinis effusum est, quantum si bestiarum effusum esset, deberet homines ingemere.

gemiscere. Non multa dicam de inferiore Germa-
 nia, in qua non singuli aut bini, sed centeni & mil-
 leni, deniq; plenæ naues summersæ sunt, ut non au-
 deam dicere (quoniã rei atrocitas penè fidem ex-
 cedit) supra triginta hominũ millia, annis circiter
 triginta, unius hominis imperio propter religionẽ
 fuisse deleta. Vix credent hæc ceteræ nationes: sed
 ignes, sed enses, sed fluuij, sed maria testes sunt. Si
 princeps non dicam tot equos, sed tot porcos ami-
 sisset, putaret se grauem iacturam fecisse. Quid di-
 cã de Monasterio, in qua urbe uidetur nobis aper-
 tissimè ostendisse Deus (nisi planè talpis ceciores
 essemus) quantopere sibi displiceant, qui religionẽ
 ferro tractant. Primum ibi seuitũ est in Anabapti-
 stas: hinc nata est lōga seuiẽdi rabies atq; series. Ipsi
 Anabaptistæ rursus sese armis defenderũt, & ad-
 uersariorũ multos trucidarũt. Hic sanguis sanguine
 expiatus est. Rursus ipsimet Anabaptistæ, occisi
 sunt miserabiliter. fuerãt iã antea, qui etiã in inermes
 seuirent: & quod est seuißimũ, non solũ ferro seui-
 rët, sed etiã libris, quo latius patêret, et diutius du-
 raret, uel potius æterna pmaneret seuitia. Nõ ego
 hic homicidas, aut adulteros, cæterosq; eius generis
 maleficos defendo: scio, magistratui contra tales
 datum esse diuinitus gladium. Sed propter intel-
 ligentiam locorum Scripturæ, de quibus nondum
 certò constat (si enim constaret, disputari desisset,
 nec ullus tã insanus esset, qui mori sustineret, quo rẽ

certam negaret) propter errores inquam (nam si
quid hic peccatur, errore peccatur, cum nulla inde
sequatur utilitas, aut uoluptas, aut honos, sed con-
tra) propter hæc inquam, tam multos & in præ-
sentia ferro in nostris ditionibus, & in posterum
libris toto orbe in perpetuum interfici, hoc uerò
eiusmodi est, ut qui id non deploret, eum hominis
pectus habere non existimem. Ostendisse uidetur
ipse Deus, quantopere illa sibi placerent, cum esse-
cit, ut ille ipse eius sententiæ author, uir literatus,
& toto orbe celebris, non multo post alios inermes
interfectos, ipse in acie cū multis ceciderit: id quod
ei propter illud commissum accidisse, multi pij cre-
dunt. Debebat saltem hoc tã apertū exemplum mo-
uere nos: sed metuo ne indurauerint quidã cor suū.
Pergunt eadē uia, & libros de seuiendo, hoc est,
incendia toto orbe spargunt, ut nullus sit occidendi
finis: donec nos fratrum nostrorum cruore cruen-
tos, pastos, pingues, opprimat aduentu suo Domi-
nus, & cum hypocritis collocet. Illi ipsi qui prin-
cipiò aduersarios suos hoc potissimum nomine agi-
tarunt, quod ferro disputarent, quoniam ueritate
non possent: illi ipsi inquam, uires nacti, aduersa-
rios suos imitantur. & postquam eos à quibus re-
prehendebantur, & ipsos & ipsorum libros lēta flā-
ma torruerunt, in eorundem cineres inuehuntur,
ut scilicet mortuos uincant, quos uiuos non potue-
runt.

runt: & contra librorum cineres disputent, omnia
 que arbitrato suo, nullo repugnante, uersent.
 Præclarum uerò iudicium, cum antè occiditur ho-
 mo, quàm cognitum sit, an sit occidendus: nec eius
 saltem libris permittitur, ut post eius mortem cau-
 sam dicant. Et postea accusamus eos, qui reis linguã
 amputant? cum nos et uitam & libros amputemus,
 ne omnia probari possint, & quod bonum est tene-
 ri. Heu sanguinaria pectora, heu crudelitatem in-
 auditam. Quis fuit unquam tam diligens in seruan-
 da hominis uita, quàm isti sunt in perdenda? O' Chri-
 ste, ô Deus fortis ô pater futuri seculi, ô Principes pa-
 cis, ô lux mundi, illumina Principum oculos. ne de-
 inceps crudelitati satanæ, sed misericordiæ clemen-
 tiæq; tuæ seruiant. O' Principes et magistratus oēs,
 aperite oculos, aperite aures, timete Deũ, et cogita-
 te tandè de reddenda Deo ratione uillicationis ue-
 stræ. Multi graues poenas dederunt, propter crudeli-
 tatẽ: nemo propter clemẽtiã. multi in extremo iudi-
 cio damnabuntur, quia occiderint insontes: nemo
 damnabitur, quia non occiderit. Inclinate potius in
 partem clementiæ, & ne obtemperate eis qui uos
 ad occidendũ impellunt: nec enim uobis erunt præ-
 sidio, cum erit dicenda causa coram Deo: ipsis satis
 erit in sua causa negotij. Credite mihi, si Christus
 adestet, certè certè non cõsuleret uobis, ut eos qui
 ipsius nomen confitentur, occideretis, etiãsi in qui-
 busdam

busdam errarent, ne dicam errare uideretur. Ob-
 tēperatē potius clementioribus qui uobis cōsulant,
 ut zizania relinquatis usq; ad messem: nam qui ea
 antē extirpari uolunt, extirpant Christi præceptū,
 qui ea iubet relinqui. Et cum iubent interfici hereti-
 cos, eadem opera uetant interfici homicidas et fa-
 cinorosos, quos tamen lex iubet interfici. Alioqui
 ostendant quæ sint zizania. Si enim heretici zi-
 zania sunt, nō debent interfici, sed ad tempus mes-
 sis relinqui: sicut heretici zizania non sunt, sed ho-
 micidæ et cæteri facinorosi, oportet facinorosos us-
 que ad tempus messis relinqui, non occidi: quod fal-
 sum est. Nam si facinorosi nō occiderentur, nō posset
 stare mūdus. Atqui necesse est aut hereticos aut faci-
 norosos relinqui usq; ad messem: ex qua cōsequitur ut
 qui uult hereticos interfici ante messem, idē nolit faci-
 norosos interfici: et rursum, qui uult facinorosos in-
 terfici, idē nolit hereticos interfici nisi uelis repudi-
 are Christi præceptū de zizanijs relinquēdis. Qua-
 re o principes, nolite credere ijs qui uobis cōsulūt ut
 sanguinē effūdatis propter religionē: nolite eorū es-
 se carnifices. nā mihi credite, si affligerentur ipsi, ali-
 ter cōsulerent: quēadmodū aliter et eorū quidā iam
 cōsuluerent, cū persecutionē paterentur: et omnes ue-
 rē Christiani semper cōsulent, quoniā (quēadmodū
 dicit Paulus) Omnes qui uolūt piē uiuere in Chri-
 sto, persecutionē patiētur: quod si patiētur, nunquā
 con-

consulent alijs ut inferat, non magis quam Christus
 et Apostoli. Este contenti eo gladio quē uobis tradi-
 dit Deus: punite latrones, punite proditores, falsos
 testes, et huius generis ceteros. Quod ad religionē
 attinet, defendite pios aduersus aliorū iniurias. hoc
 uestrū est officiū: doctrina theologiæ uestro gladio
 tractāda nō est. alioqn, si hoc à uobis obtinebūt theo-
 logi, ut doctrinā suā armis tractetis: idem meritō po-
 stulare poterit medicus, ut se armis defendatis aduer-
 sus aliorū medicorū opiniones: idē dialecticus, idem
 orator, et ceteræ artes. Quod si has artes tractare
 ferro nō potestis, ne theologiā quidē: quippe quæ in
 uerbis et spiritu sita sit nō minus q̄ illæ. Quod si bo-
 nus medicus doctrinā suā sciētia tueri satis potest si-
 ne præsidio Magistratus, cur nō idē possit Theolo-
 gus? Potuit Christus potuerūt Apostoli, poterūt eti-
 am eorū imitatores. Vos corpora piorū corporali
 gladio defendite: animos gladius iste attingere nō po-
 test. Sapite, et Christi cōsiliū sequimini, nō Anni hri-
 sti: alioquin scitote futurū, ut nullus sit seditiōnū bel-
 lorūq; finis, donec miserè pereant omnes qui sangui-
 nē temerè fuderint. Nolite putare, tolli seditiōnes se-
 uicōdo. si seuitia eō uentū esset, ut duo tantū homines
 superessent in toto mūdo: tamē illi duo inter se disce-
 tirent, & mutuis uulneribus caderent, sicut accidit
 olim Madianitis: & hodie periculum est, ne nobis
 accidat, nisi grassari desinimus. Si quod esset ad-

uersum mala remedium in seui-ia, iam pridem subla-
ta foret omnia mala, cū iā per quinque amplius anno-
rū millia seuiatur. Sed certa res est, malum malo nū-
quam uincetur: nec ulli est aduersum cædes reme-
dium, nisi ut cædes fieri desinant.

Eiusdem, ex libro de Religione.

Omnes qui alios persecuuntur in causa religionis,
id faciunt aut propter inuidiam, ut Cainus, qui Abe-
lē interfecit, quia pietate uincebatur ab eo. Itemque
Scribæ et Pharisei, qui Christo inuidebāt. Aut pro-
pter ambitionem, ut ijdem Scribæ & Pharisei, qui
Christum oderant, quia ab eo detegebatur eorū hy-
pocrisis. Aut propter auaritiā, ut ijde qui pietatis
specie deuorabāt domos uiduarū, et inde ditescēbāt:
quos cū detegeret Christus, uidebant sibi perire lu-
crū sicut & Demetrius faber argentarius, qui Pau-
lū ideo persequebatur, quoniā Paulus deos fabri-
les (quibus fabricandis Demetrius quæstū faciebat)
tollebat. Aut propter uoluptatē: ut Herodius quæ Io-
annem oderat, quoniā ab eo in libidine sua impedi-
batur. Aut propter Dei studiū, cū ignorātia coniu-
ctū: ut Paulus, qui antequā Christianus fuit, putabat
se Deo cultū præstare, si Christianos tolleret. Atque
his postremis ueniā orauit Christus: Ignosce illis, in-
quit, nesciūt enim quid faciunt. Cæteri malicia pec-
cāt, & tamen (quod est omnium pessimum) inuidiā,
ambitionem, auaritiā, luxuriāque suam zeli nomi-
ne

ne tegunt, & populorum oculos, & fortassis etiam suos, his præstigijs fascinant. Itaq; quanto magis uigebunt illa uitia, tanto maiores erunt propter religionem persecutiones. Vigebunt autem ultimis temporibus maximè, quoniam refrixerit charitas, & abundabunt scelera. Itaq; erunt ultimis temporibus maximæ persecutiones per illa scelera.

Si ij, qui persecutionem propter Christi nomen patiuntur, nõ sunt pij, nulli sunt pij. quoniam dixit Paulus: Omnes qui piè uiuere uolent in Christo, persecutionem patientur.

Si qui tanquam hæretici interficiuntur, non sunt martyres: (aut certè eorum nonnulli) nullos habet Ecclesia martyres: nulli enim unquam pro Christo occisi sunt, nisi titulo hæreticorum.

Quisquis Iesum credit esse Christum, & uenisse in carne, is natus est ex Deo: ergo quisquis interficit hominem, qui credit Iesum esse Christum, interficit hominem natum ex Deo. 1o. 4. et 5.

Si Christiani malos in hoc mundo propter fidem persequerentur, regnarent in hoc mundo Christiani, atq; ita esset Christi regnum de hoc mundo.

No'ite timere pusille grex. Ego mitto uos sicut oues in medio luporum. Potest ne pusillus grex persequi magnum gregem? aut ouis lupum?

Mundus gaudebit: uos autè plorabitis. utri gaudent? non' ne persecutores? utri plorant? non' ne qui persecutionem patiuntur?

I 3 Be-

Beati estis, cum uos persecuti fuerint homines.
 Quomodo erimus beati, si ipsi alios persequemur?

Qui uult uenire post me, tollat crucem suam.
 Quomodo post Christum ibimus, si ipsi alijs crucē
 imponamus? Non ne Iudæorum similes erimus, qui
 iecerunt post Christum, non ut cum eo crucifige-
 renur, sed ut eum crucifigerent?

Christus crucifixus est inter duos latrones: ergo
 Christiani habebuntur pro latronibus. quoniam si-
 cuti latrones homini uitam eripiunt (quæ res facit
 eos inuisos) ita Christiani improbis uitam, hoc est,
 uoluptatem (sine qua uitam sibi non uitalem pu-
 tant) eripiunt, dum eos uel uerbis, uel moribus &
 innocentia sua reprehendunt.

Leæna lupum et ouem persequitur: lupus ouem,
 non leænam persequitur: ouis est ultima, tantum
 patitur, tantum prodesse scit, non nocere. nihil e-
 nim habet infra se.

Sic inter homines, maiores tyranni minores ty-
 rannos & Christianos persequuntur: minores ty-
 ranni Christianos persequuntur: uerus Christianus
 est ultimus: nihil nisi prodesse didicit, nocere nemi-
 ni: nihil enim habet infra se. nam Christiano ho-
 mine nihil est humilium, nihil clementius, nihil pau-
 perius, nihil imbecillius: deniq; uermis est, non ho-
 mo, sicut de Christo scripsit Dauid.

Quisquis persecutionem patitur propter fidem,

is aut rectè sentit, aut errat. Si rectè sentit, non debet lædi: si errat, debet ei uenia dari. Nam si Christus ijs, à quibus crucifigebatur, ueniam orauit, quia errabant: quanto magis ijs qui pro eo se crucifigi sustinent? Et si lex Mosis ijs ueniam dat, qui aliquem per imprudentiam interfecerint: quāto magis ijs, qui per errorem interfici se sustinent?

Si quis errantem ouem nactus, domum tuam adduceret, quia ouem putaret esse tuam nō ne amares eum propter illam bonam eius uoluntatem, etiamsi ouis tua non esset? Quòd si tu, cū sis malus, id facis, quid faciet Deus? nonne eos amabit, qui id quod uerum esse putant, defenderint bona fide, etiamsi fortè errauerint, non' ne eis ueniam dabit?

Innumera sunt alia, quæ hæc de re dici possint, sed hæc æquis hominibus satis erunt. Iniqui non nisi icti sapient. Si quis erit ita sanguinis sitiens, & Antichristi poculo ebrius, ut uelit hæc refellere, uideat ut & omnia & uerè refellat. Sunt enim quidam callidi & malitiosi sophistæ, qui dum ueritatem oppugnant (id quod ars eorum facere docet) argumenta infirmiora summis uiribus oppugnant, & in ijs auditorem detinere conantur, ne in ea quæ firmiora sunt, intendat: firma autem uel dissimulant & prætereunt, uel leuiter, attingunt: nec refellunt, quasi iam refutata fuerint aut refutatione non egeant: uel ea ita obscure tractant,

ut eos intelligat nemo. Deniq; ad opprimendam ue-
 ritatem depromunt uniuersas Aristotelum & Cice-
 ronum artes, ut tenebras effundant oculis iudicum;
 sicuti se fecisse magister illorum Cicero alicubi ia-
 etat. Ne errent, tenebras istas discutiet aduentu suo
 clarissima lux: & quamuis multos interficiant, eti-
 amsi superessent tantum tres, & ij confossi, tamen
 illi tres, eorum castra expugnabunt & incendunt,
 & omnes eorum artes luce palam detegent. Satis
 iam diu regnauit sanguine sanctorum ebria Hypo-
 crisis, breui ueniet eius hora. Illud uolo admoni-
 tos omnes Principes & populos, ut caueant sediti-
 ones & tumultus, qui solent ex persecutionibus ori-
 ri, sicut ostendunt exempla. Primum, tempore Ma-
 chab. eorum maxima et longissima bella extiterunt,
 propter persecutiones Antiochi Epiphanis, qui Iu-
 daeos propter religionem infestauit: nec finiri ma-
 lū id potuit, nisi cessante persecutione. Deinde Hie-
 rosolymis perniciosissimi tumultus extiterunt, quia
 Persecutio causa est se ditionum. Scribae & Pharisei Christum persecuti sunt: cum
 antea nullae essent tales turbæ. Idem postea accidit
 in Paulo, quicū Ephesi sine ulla turba doceret, ex-
 titit Demetrius faber argentarius, qui sua persecu-
 tione tantam seditionem excitauit, ut tota urbs tu-
 multu confunderetur. Idem postea fecerunt Iudæi,
 qui Paulum in templo nulla turba nacti, persecuti
 sunt, & ita maximos tumultus effecerunt. Idem no-
 stro

Istro tempore uidere licet. Nam ubicunq; sunt per-
 secutiones, ibi sunt omnia plena barbarum: ubi uerò
 absunt persecutiones, quamuis diuersæ sint religio-
 nes, omnia sunt tranquilliora. Noui ego aliquot ur-
 bes, in quib; sunt ferè tot semelie, quot capita: tamē
 quia cessat persecutio, cessant seditiones. Eadem, si
 excitaretur persecutio, turbis confunderentur. Sunt
 Constantinopoli Turcæ, sunt Christiani, sunt &
 Iudæi, tres nationes inter se de religione maximè
 disseniens, quæ tamen inter se pacatè uiuum:
 quod profectò fieri non posset, si essent ibi persecu-
 tiones. Perpendatur hæc res: deprehendetur, perse-
 cutiones semper maximorum malorum causam ex-
 titisse. Quare si uultis, ô Principes & magistratus,
 uestras res habere trāquillas, nolite ijs obtempera-
 re, qui uos ad persequendum incitant. Sunt enim
 seditiosi, cum tamen alios seditionis accusent (sicu-
 ti Iudæi Christum, qui ipsi seditionem excitabant)
 & domum Christi (quæ charitate debet ædificari)
 odijs & sanguine ædificare uolunt. Quòd si eos
 non cauebitis, mihi credite, uestra regna & respu-
 blicas, & ciuitates & animas, & corpora funditùs
 & in sempiternum perdent: & in eandem uos in-
 fœlicitatem redigent, in quam Scribæ & Pharisei
 Iudaicam gentē suis persecutionibus san-
 guinarijsq; consilijs redegerunt.

BASILII MONTFORTII
 Refutatio eorum quæ pro persecutione
 dici solent.

Sunt quidam, qui uolunt omnes hæreticos, hoc est, ab ipsis dissentientes interfici, cuiuscunq; sint generis aut nationis, si modò fieri possit. Alij putant non, esse inuadendos alienos: quemadmodum Israelitis non erat mandatum, ut peregrinas gentes inuaderent, sed in sui corporis homines animaduernerent. Talis est lupi cautio, qui leonem non inuadit: tutius est ouem. Atq; ut hæc Principibus & potentatibus persuadere possint, colligunt ex uniuersis sacris literis, quæcunq; illos ad fundendum sanguinem possint impellere. Cumq; scriptores nonnulli opiniones eorum refutauerint, tamen in eo perseuerant: neq; quenquam nisi persecutorem audiunt. id quod mihi non Christi instinctu (neq; enim armis defendi se sustinet Christus, cum ad eam rem facile possit si uelit, duodecim legiones angelorum impetrare) facere uidentur, sed ut potentiam suam, mundanumq; regnum mundanis possint armis defendere. Hoc ita esse, perspicitur ex eo, quod principio cum pauperes essent, & sine potestate, detestabantur persecutores: ijdem uires nati imitantur persecutores, et omisis armis Christi, sumunt arma Phariseorum, sine quibus potentiam suam tueri nequeunt. Ego quæ uideam, quantum
 inson-

in fontis sanguinis ab orbe condito fufum fit sub fpe-
 cie religionis, utq; iufti ferè femp interfecti fuerint
 antè quàm cogniti, metuo ne idè accidat nostro tem-
 pore: hoc eſt, ne tanquam iniuſtos occidamus, quos
 poſteri noſtri pro iuſtis ueneraturi ſint. Hac de
 cauſa refutaui, ut potui, in hoc ſcripto, argumenta
 eorum bono & religioſo ſtudio: ut ſi fieri poteſt,
 aperiant oculos: ut ſi fortè inſcientes errant, er-
 rare deſinant. Preſtat enim ſerò reſipiſcere, quàm
 nunquam. Deinde, ut alij autoritate eorum non
 decipiantur. Itaque precor eos, ut hoc meum ſtu-
 dium æquis animis, ſicuti Chriſtianos decet, accipi-
 ant, & ſibi aliquando ueritatis cauſa contradici
 patiantur. Hoc ſi facient, tempus erit, cum Deo hac
 de re gratias agent. Equidem libenter eos ipſe a-
 diuiſſem, & cū eis amicè & Chriſtianè contuliſſem.
 Sed quoniam ipſi ferro, flammis, aquis diſputant,
 nos nullo ferro armati (ferro enim nobis in hoc bel-
 lo Chriſtus interdixit) uerbo eminus, ut Ierobaa-
 lis filius Iotham, rem geremus. Bellum eſt Chriſti,
 Chriſti armis gerendum. Chriſtus ipſe iudex eſto,
 & eos qui perſecutionem patiūtur, quoniã ipſe per-
 ſecutionē paſſus eſt, defendat: et perſecutoribus mē-
 tem aperiat, ut uideant quæ faciunt ſacrificia, non
 placere Deo: atq; ita mutati ſanentur, et ſeruentur.
 Igitur ad rem ueniamus. Adducunt ex Exodo
 legē: Qui immolat dijs præterquã Domino ſoli, ex-
 ter-

terminetur. Quæro igitur, utrum immolationem hanc corporalem intelligant, an spiritualem. Si corporalem, primùm oportet ut totam Mosis legem reuocent, & immolatores corporaliter puniāt: quod si faciunt, uolunt iustificari ex operibus legis. atq; ita à Christo excluduntur, in quo uetera præterierunt, noua facta sunt omnia. Deinde nemo ob hanc legē punietur: nemo enim alieno Deo corporaliter sacrificat, ne Turcæ quidē: non Ioui, nō Mercurio, nō Soli aut Lunæ, sed Deo Mosis. Si spiritualiter, (quemadmodū uult intelligi Paulus, cū loquitur de hostia rationali) primi sunt occidēdi qui sacrificāt Deo suo Maximo, hoc est, uolentia & crudelitati: propter quod sacrificiū occidentur sanè, nisi resipuerint. sed occidentur spiritualiter, uerbo & igne Christi: quēadmodū et auari, quorū auaritia est idololatria: et gulosi, quorū Deus ueter est, interficiētur eodē gladio, pronunciante Paulo eos nō intraturos esse in regnū Dei. Itē, qui sacrificāt uētri suo, cū uiuāt in contentionibus & iurgijs: quales homines nō Christo seruiūt, inq; Paulus, sed uentri suo. Hæc est uera idololatria Noui testamēti, cuius nihil nisi umbra et figura fuit illa quæ scribitur in Vetere: ex quo consequitur, etiam poenam illam ueteris fuisse figuram poenæ non temporalis, sed æternæ.

Adducunt alium locū ex Deut. 13. in quo iubetur interfici falsus propheta. Primùm quæro, ecquis sit
falsus

falsus propheta? Moses enim eo loco eum esse falsum prophetam esse docet, qui prædicit aliquid futurum, idque euenit, & idem docet colere deos peregrinos. At hodie non sic iudicari solet de falsis prophetis aut hereticis, sed ex opinionibus iudicantur. Atqui perdifficile est in tanta opinionum uarietate, & animarum dissensione, id iudicare: etiam si quis alicubi hallucinetur in aliquo religionis loco, dum fundamentum teneat. Si enim quilibet error in articulo fidei, aut locus scripturæ sinistrè intellectus, aut peruicacius defensus, facit hæreticum aut falsum prophetam, morte plectendum: nulli magis tenentur ea lege, quam qui alios docent: cum uix duo possint inueniri in una urbe, qui in omnibus inter se cõsentiant, etiam si dissensionem tegant propter pacem communem, aut ne cæteris dent occasionem malè de se cogitandi, aut ut declinent inuidiam. Sed fingamus de pseudo propheta iudicari posse, tamen non potest etiam secundum illam legem hereticus interfici: nisi prædicat futura, eaque eueniant, ut possit pseudopropheta dici (non enim idem est pseudopropheta & hæreticus) et hortetur ad alienos deos colendos, qualis inter Christianos nemo adhuc inuentus est. Sed dicent, eos qui perperam interpretantur sacras literas, abducere alios à uero cultu Dei, atque ita hortari ad cultum deorum alienorum: id quod falsum est, & ad fundendum sanguinem diabolitus excogitatum.

Nam

Nam qui super fundamento Christo edificat, quamuis foenum aut stipulam aedificet, tamen seruabitur ipse, tametsi eius opus peribit. Quod si seruabitur, ueri certè Dei cultu seruabitur. Hinc dicit Paulus, Christum pro eo etiam mortuū esse, qui carne uesci non putat licere, cum tamen is sacras literas perperam intelligat. Dat enim ignorantiae ueniam Deus. Taceo, quòd cum sint innumerabiles sectae, quarum nulla cum alia in interpretatione sacrarum literarum consentiat: oporteret omnes interfici, excepta una, & ea minima, quandoquidem Christi grex paruulus est: quod quàm sit absurdum, & quàm fieri non possit, quis non uidet? Postremò si id eis concederemus, tamen non possent occidi tales, nisi gladio spiritus, sicuti supra demonstratum est. Adducunt exemplum blasphemii ex Leuitico: cum urbes habeamus plenas ebriosorum hominum, quibus nescias utrum blasphemare an potare sit consuetius: neq; de eorum blasphemijs, quin uerè sint blasphemiae, dubitatur, & tamen eos non interficimus. At haereticos (ut uocant) neq; conscientia sua (qui maximus testis est) neq; duorum aut trium testimonio, blasphemiae conuictos (nisi fortè pro testimonio haberi debet, accusatorum, hoc est, magistrorum uox) uolunt interfici, cum eos usq; ad messem Christus iubeat relinqui: ante quam messem tolli nō potest omnis ambiguitas. Taceo quòd
sunt

sunt maximè blasphemè, et secundū legē illam interficiendi, quicunq; Deū ore profiteus, factis negāt: cum id causa sit, ut nomen Dei blasphemetur apud gentes. Legatur Rom. 2. et patebit qui nam sint uerè blasphemè: qui tamē omnes corporali gladio interfici neq; possunt, neq; debent. Rom. 2.

Adducunt etiam exemplū eius qui uiolarat Sabbathum. quod, si de Sabbatho iudaico seruari uolunt, omnes sunt lapidandi, præter iudeos: sin de eo Sabbatho, cuius fit mentio in epistola ad Hebræos, nihil ad rem pertinet. Est enim ibi facta translatio peccati corporalis, ad spirituale: ex quo consequitur, debere pœnam quoque spirituales esse, non corporalem. Citant deinde Leuitas, qui eos interfecerunt, qui uitulum fecerant. ad quod satis iam responsum est. Corporalem uitulū, corporalis pœna secuta est: spirituales, spiritualis sequetur. Possent eadem ratione citari Achan, qui propter sacrilegium suum lapidatus est, unā cum uniuersa familia & pecore suo: quod factum si placet imitari, interficiamus etiam totas familias hereticorum: uel potius redeamus ad Mosē, & circuncidamur, & Christo repudiato, alium cum Iudæis sub legis umbra expectemus. Etenim quemadmodū Mosēs Iordanem non traiecit, nec in beatam terram uenit: ita qui sub Mosē lege uiuunt, non intrant in Christi fœlicitatem. At si saltem ea ex Mosē imitarentur, quæ sunt

Rom. 2.

Heb. 4.

sunt

sunt meliora, & ad Christi clementiam propius accedunt: quale erat ipsius Mosis factum, qui iratum Israelitis Deum placabat (cum tamen illi Mosem ipsum lapidare uellent) & de libro uitæ deleri malebat, quàm si illi perderentur. Nunc deligere ex eius lege durissima quæque, & sanguinem omni arte appetere, hoc uerò est à Christi benignitate alienissimum. At citant etiam (si superis placet) Eliam, qui Baalis sacerdotes mactauit. in quo maliciose sanè faciunt, qui non eiusdem Elie factum illud commemorant, cum ignem de cælo deuocauit, qui milites absumpsit. quod profectò non omisissent, nisi uiderent Apostolos à Christo reprehensos esse, dum illud Elie factum uolunt imitari: Nescitis cuius spiritus sitis, inquit: filius hominis non uenit ut uitam eripiat, sed ut seruet. At isti quod in Apostolis reprehendit Christus, id faciendum esse censent: ut intelligamus, eos non uenisse ut seruent, sed ut perdant. Volunt interfici sacerdotes Baalis. Primum, qui nam ij sint, nondum omnino certum est: at Elie tempore certum erat. & ipsimet sacerdotes Baalem profitebantur, cum hodie hereticorum nemo alienum deum profiteatur. Deinde Elias ignem de cælo impetrauit ad comburendum sacrificiũ, etiam aqua ter conspersum: id quod Baalenses facere non potuerant. Itaq; hac uictoria potitus, de illis triumphauit, hoc est, eos interfecit.

At

At isti uolūt triumphare sine uictoria. Quem enim unquam ignem de cœlo deuocarunt? Sacrificium Deo acceptum est spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum, hostia uiuens, sancta, accepta Deo, populus Deo obediens, & ei in spiritu & ueritate seruiens. Talem populum si habent, & si ad hoc incendendum sacrificium, charitatis ignem & spiritum de cœlo deuocarunt, est sanè quod merito de Baalis sacerdotibus triumphent: & eos gladio non corporali, sed spiritali & ancipiti, hoc est, uiuo Dei uerbo iugulent. Sin populum habent rebellem & contumacem, & totas noctes pergræcantem (id quod ipsimet pro suggestu magna uoce testari solent) neq; adhuc cum clamauerint usque ad uesperam, ullum charitatis ignem obtinere potuerunt, quin omnia in deterius abeant, eousq; ut ipsi sepe pastores ab ouibus suis in exilium detrudantur: desinant Elie triumphum imitari uelle, cuius uictoriam imitari nequeunt. Cætera quæ de Iehu, de Ioiada, de Nabuchodonosore asserunt, eiusmodi sunt, ut appareat eos Brentij rationes (qui ad ea omnia semel respondit) nunquam bene aut benignè perpendisse. Faciunt Christi regnum mundanum, qui tamen dixit, Meum regnum nō est de hoc mundo: itaq; debitores sunt totius legis implendæ, postquam sub lege stare uolunt. Mirum est, eos non citare Phincem, qui homines indemnatos ipse sua

K

manu

manu truncauit, id quod isti sibi fas esse negant. Dicunt enim: Nobis non licet interficere quenquam. Atqui Phinees & Samuel fecerunt. Quod si placet ueteres imitari, faciamus & ipsi: & omisso Nouo testamento, ad Vetus reuertamur, & omnes interficiamus, quos illic iubet Deus interfici: uidelicet adulteros, & parentibus inobedientes, & incircumcisos, & Pascha non agentes, & huius generis alios. Sed adducunt etiam ex nouo quaedam. Quenam tandem? an illud, Ego mitto uos, sicut oues in medio luporum? Nequaquam. An illud, Beati estis cum uos persecuti fuerint homines? An illud, Mundus gaudebit, uos plorabitis? Nihil tale. Sed illud: Petrus Ananiam & Sapphiram sternit propter hypocrisim & mendacium, siue fictam religionem. Et Paulus Elymam Magum quasi erutis oculis caecum reddit. O' caecitatem, non uident se suo gladio iugulari. Primum enim Petrus illum, quia spiritui sancto mentitus esset, interfecit: si tamen Petrus id fecit, ac non potius Deus. Isti contra non nisi eos interficiunt, qui mentiri nolunt. Nam si quis in eorum religionem uerbis & exteriori facto consentit, non necatur, etiamsi animo sit alienus: ex quo apparet, apud eos locum esse mendacio magis, quam ueritati: cum si quis dicat quod sentit, occidatur.

Quod

Quod si dicent, se de animo iudicare non posse, sed hominem ex ipsius uerbis iudicare: desinant Petrum citare, qui de Ananiae animo, à nemine nisi à spiritu sancto doctus, iudicauit: id quod ipsi facere non possunt, quippe non eo spiritu præditi. Deinde Ananiae non propter heresim accidit illud, sed quod partiri uoluit cum Domino, cum deberet aut nihil, aut totum dare: id quod declarat Petrus, dum ait, Nonne prorsus tibi manebat ager? & uenundatus erat in tua potestate? quasi hoc dicat: Nemo te cogebat uendere, aut afferre: neque eos cogimus, qui nihil afferunt. At isti uolunt etiam in eos animaduertere, qui ipsorum religioni nomen non dederunt: cur non eadem dicunt quæ Petrus? Nos neminem sua bonauendere, & Christo offerre: hoc est, neminem sibi renunciare cogimus. Sed si quis sua sponte renunciat, oportet ut sibi toti renunciaret, & Domino hostiam integram & immaculatam offerat. Nam Dominus totum hominem habere uult, sicuti maritus uxorem. Quod si quis Deo non toto corde seruit, sed minus præstat quàm potest, is uerè Ananiam imitatur. Præterea quod fecit Petrus uerbo, id tribuere gladio, est absurdissimum: & uidentur hanc absurditatem sentire. itaq; huic occurrere conatur his uerbis: Neq; admodum

refert, cædatur aliquis gladio, poculis, an uerbis. Occidere, est occidere, quocunq; fiat modo aut instrumento. Et Deus agit per Apostolos, idem ille agit per magistratum. Nam ultio est Dei, qui illam tradit magistratui, uirisq; primarijs exercendam, uel sumendam de facinorosis. Hæc sunt eorum uerba. Ita ne uerò? non admodum refert, cædatur aliquis gladio, poculis, an uerbis? Cur ergo Antichristum non sternit Christus gladio, sed spiritu oris sui? Cur arma militiæ Pauli non sunt carnalia? Cur tum Petrus ipse non usus est gladio, sicut in Malcho uti uoluerat, sicut antè fecerant Moses & Phinees? Non ne quia Veteris testamenti gladius nihil nisi figura fuerat gladij uerbi Dei, qui adhibendus erat in No uo testamento: eamq; ob causam iussit Christus Petro, ut recondere gladium, scilicet carnalẽ: & stringeret spiritualem, id quod fecit in Anania? Quid dicimus? sunt ne hæc uera, an refelli possunt? An figuram & rem uolumus confundere, & ex gladio & poculis & uerbis idem facere? Quid sibi uult Iesus illis uerbis? Cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò uolebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò non uis. Non ne significabat Petrum gladio non occisurũ, sed ipsum occisum iri? Sed occidere, est occidere, quocunq; fiat modo aut instrumento. Credo. Et quidem sanare est sanare, quocunq; fiat modo, aut instru-

Io. 21.

instrumento. An propterea dicemus, nō admodum
 referre, sanetur socrus Petri uerbis Christi, an me-
 dicina Galeni? Si uultis occidere Ananiam, resusci-
 tate etiam Dorcadem. Si magistratus occidit gla-
 dio, sicut Petrus uerbo: cur non eodem gladio mor-
 tuos resuscitare potest, sicut Petrus uerbo potuit?
 Occidere gladio etiam latro potest: sed uerbo non
 potest. Ostendite, uos plus posse quā latrones, aut
 quā potuerunt Scribæ & Pharisei, qui Iesum
 gladio occiderunt: occidite illos uerbo, utimini Pe-
 tri telo, si id ab eo accepistis: tunc confitebimur uos
 esse Petri discipulos. Alioquin quis non credet, uer-
 bum uestrum migrasse in gladium, et uos ex uome-
 ribus falcibusq; uestris cudisse enses & lanceas?
 At magistratus est, punire facinorosos. Rectè dicis:
 sed quos tandem facinorosos? An erat Ananias faci-
 norosus? aut tu, si magistratus esses, Ananiā, pro fa-
 cinoroso punires? qua lege? quid commisit? Menti-
 tus est spiritui sancto. Et quotusquisq; hodie non
 mentitur spiritui sancto? Cum uester populus uobis
 uerba præeuntibus dicit, Pater noster, qui es in cœ-
 lis, &c. quotusquisq; ibi est, qui se gerat ut decet
 Dei filium, qui uelit Dei nomen sanctificari, eius
 regnum uenire, & uoluntatem fieri? Quotusquis-
 que est qui nolit suam, non Dei, uoluntatem fieri?
 suum, non Dei, regnum uenire? An non omnes in id
 dies & noctes elaborant, ut summas opes, summāq;

potentiam sibi comparent? An propterea uelles omnes à magistratu iugulari? Non ne uides toto cœlo differre magistratus & pastoris officium? uelles ne, si magistratus esses, occidere pueros illos, qui Eliseum deridebant? Non posses. Nulla enim lex iubet occidi derisores: & magistratus neminem, nisi iussu legis, potest interficere. Quod idem dico de militibus illis, in quos Elias ignem de cœlo deuocauit, qui eos cremauit. In eos magistratus nullam potestatem habuisset, nihil enim commiserant: quin in eo ipso, magistratui, hoc est, regi, obediebant, qui eis imperauerat ut Eliam accerferent. Hic uidemus longè aliud esse officium pastoris, quàm magistratus. quemadmodum quidam uobis satis notus declarat his uerbis: Nihil sibi sumit Ecclesia, quod sit proprium magistratus: neque hoc efficere potest magistratus, quod ab Ecclesia peragitur. Quæ uerba si uera confiteris, non potuisset magistratus occidere Ananiam, & porrò neque quenquam hæreticorum, aut eorum qui uerbo puniendi sunt: alioquin priuat magistratus Apostolos telo ipsorum. Quod si magistratus ferro occidere potest, quos debet pastor occidere uerbo: oportet, ut uicissim pastor uerbo occidere possit, quos debet magistratus occidere ferro. nec enim magis potest magistratus officium pastoris agere, quàm pastor officium magistratus. Cur omnia cōfundimus? Si uerbum habetis,

betis,

betis, eo este cōtenti, et ipsi uerbo punite hereticos, hypocritas, auaros, & c. et magistratū finite gladio punire facinorosos, & oculum pro oculo, & dentē pro dente, & uitam pro uita, & pecuniam pro pecunia exigere. Sin uerbum uestrum imbecillius est, finite eos uiuere, quos telo uestro uincere nō potestis: ne similes sitis puerorum in scholis disputantiū, qui si quando rationib. superiores esse nequeūt, inuolant in capillos. Voluit Deus ostendere in Anania, quas pœnas passurifint, qui non se totos dicabunt cultui diuino, & qui mentientur spiritui sancto, cum se non plus prestare posse dicent, quàm præstant. Sed fuit illud in figura factum: quemadmodum etiã Christi crucifixio, quam Paulus declarat, dum dicit eos qui Christi sunt, carnem suam crucifixisse cum suis concupiscentijs. Paulus ipsum Christum non iam secundū carnē cognoscebat, sed secundū spiritū: & nos ipsum Paulū & Petrum cognoscemus secundū carnem? Cur non imitamur ergo eos in sanādis ægrotis, aut resuscitandis mortuis? Quod si nō possumus, nolimus uitā ijs adimere, quibus uitā dare nō possumus: præsertim uetate Domino, cui stāt aut cadūt. Paulus Iudeos ne cōtēni quidem uult, qui tamen Christum totum negāt & detestantur: & nos eos interficiemus, qui Christū confitentur, sed aliquem scripturæ locum aliter intelligūt, quàm nos? quasi uerò nos ipsi inter nos consentiamus, cum sæpe decem opiniones super uno loco

afferre soleamus. Iam illa ratio qualis est? Iure pu-
 niuntur adulteri, homicidæ, impostores et blasphe-
 mi: ergo optimo iure occiduntur pseudoprophetæ
 aut hæretici. quod perinde est, ac si dicas: Qui odit
 fratrem suum, homicida est: ergo debet occidi. Ita
 est, debet occidi, sed gladio spirituali, quoniam spi-
 rituale peccatum committit: quod idem de hære-
 ticis dico. Alioquin si uelis occidere omnes qui a-
 liquem oderunt, aut qui uxorem alterius concupi-
 scunt, aut qui fratrem suum appellant fatuum, aut
 raca, uide ne uobis urbes hominibus uacua relin-
 quatur. Adducunt etiam Imperatorum exempla uel
 decreta, de puniendis hæreticis: in quo non uident,
 sese tyrannis, gladium etiam contra seipsos in manu
 tradere. Habentur enim ab Imperatoribus pro hæ-
 reticis: nec ullos serè Christus habuit martyres, qui
 non uel ab imperatoribus, uel ab Imperatorum imi-
 tatoribus fuerint interfecti. Postquam enim genti-
 les in Christianos seuire desierunt, ipsi Christiani
 (ne deessent tyranni) idem facere cœperunt. At an-
 tiqui imperatores fuerunt iustiores. Credo, si iu-
 stiora fecerunt. Itaque si quando religionem liberam
 reliquerunt, possunt eorum exempla uel decreta
 adduci contra crudelitatem eorum, qui contra fa-
 ciunt. Eos autem sepe reliquisse liberam religio-
 nem, facile ostendi potest. Nam Gratianus cum
 iuniore Valentiniano regno potitus, ab exilio reuo-
 catus,

catus, omnibus lege sanciuuit, ut unaquæq; religio licitè sacra celebraret: solos uerò ab ecclesijs prohibuit Eunomianos, Photinianos, Manichæos.

Sozomenus Tripart. lib. 7. cap. 12.

Valentinianus cū ita saperet, sicut Niceni patres, similia proferentes, proderat: aliter enim sapientibus non erat importunus.

Idem lib. 8. cap. 1.

Legem protulit Valētinianus publicè per ciuitates propositam, sancientem, ut liceret, si quis uellet, habere duas uxores.

Et lib. 8. cap. 12.

Themistius philosophus Valentē ab orthodoxorum nece auocauit his rationibus, quòd non oporteret Cæsarem crudelem esse, propter discordiam ecclesiasticorum dogmatum: quando etiam apud Paganos, plusquam trecentarum sectarum differentia, uideretur unusquisq; pro dogmate Christi in sententia diuersa consistere. Et fortè hoc Deo gratū magis esset, dum non facile cognoscitur, & diuerso modo glorificatur: ut unusquisq; amplius timeat, dum integritatem eius scientia, uel quo modo, aut qualis quantusq; sit, magis ignorat. His ratiocinationibus aliquantulum mitior factus est Imperator.

Socrates lib. 9. cap. 19.

Theodosius dogma Cōsubstantialitatis amplexus, ceteros omnes Constantinopoli expulit, exceptis Nouatianis, quos passus est proprias tenere ecclesias in ciuitate, & priuilegium suæ ecclesie &

K 5 fidei

fidei possidere. Ceterum alio quoque loco Ecclesiastica historia.

Sosomenus:

Imperator interea lege sancivit, ut heretici neque ecclesias haberent, neque de fide docerent, neque episcopos aut alios ordinarent: et alios quidem in ciuitatibus expelli, alios sine honore esse. Atque frui communi ciuitate permisit, insuper crudeles poenae aduersus eos in lege conscripsit, quas tamen executus non est. Huc enim spectabat, ut per hoc concordesset, non enim supplicio subiecerunt.

Idem lib. 9. cap. 36.

Erat ecclesia diuisa in Consubstantiales, Arianos, Nouatianos, Macedonianos, et Eunomianos. Hoc sciendum est, quod Imp. Theodosius, nullum horum persequeretur, praeter Eunomium, qui Constantinopoli collectas in domo faciebat, et conscriptos a se libros recitabat, ita ut eius doctrina multi corrumpentur. Pro qua causa eum multauit exilio, nullumque alium fatigauit: neque sibi communicare compulit, sed singulos per loca propria collectas facere permisit, et cultum tenere Christianismi, sicut praecipere potuit. Et alios quidem permisit extra ciuitatem oratoria fabricare: Nouatianis autem concordibus suae fidei intra urbem ecclesias habere concessit.

Quadragesima annis Agelius praesul fuit Nouatiana-

tianorum, à temporibus Constantini, usq; ad annum sextum Theodosij.

Nouitiani synodum celebrarunt apud Sanga-
tium Bithyniæ, in qua regulam protulerunt, qua
singulis liceret, cum uellet, celebrare Paschæ: nec
propter discordiam festiuitatis diuiderent ecclesiã,
cum antiqui & Apostolis proximi, licet discordan-
tes de tali festiuitate, cõmunicarent tamen inter se.

Sosomenus lib. 10. cap. 22.

In gratiam Arsatiij atque Porphyrij, nec non
Theophili Alexandrinæ ciuitatis episcopi, pridem
studio procerum posita lex fuerat, iubens omnes in
ecclesiam conuenire: & qui non communicarent,
procul expelli. Sed quoniam plurimi contra Ioan-
nem Chrysostomum consenserant, iterum facta est
magna diuisio, ita ut Missas apud seipsos plurimi ce-
lebrarent, & scandala prouenirent.

Idem lib. 11. cap. 2.

Anno 411. imperante Honorio, Annas erat epi-
scopus Constantinopolitanus, uir clarus & eru-
ditus, uenerabilis atque prudens. Vnde etiam ec-
clesias magnum sub eo sumere contigit incre-
mentum. Non enim solis propriæ fidei personis
munificus erat, sed etiam hæreticis miraculum suæ
sapientiæ demonstrabat: quos uexare quidem no-
lebat. cum uerò eos terrere tentasset, denuò mansue-
tudi-

tudinem ostentabat.

Et cap. 3.

In Sinnada Pacatiane Phrygiae ciuitate, Theodosius quidam erat episcopus, & Macedonianos, cū illic plures essent, insequabatur: & non solum eos è ciuitate, sed etiam ab agris nimia crudelitate pellebat: cum orthodoxorum ecclesia persecutiones inferre non soleat.

Contra quos (Macedonianos) uniuersos, tam clericos quàm iudices prouinciales armabat, & præcipuè Agapitum eorū episcopū turbabat. Quumque iudices prouinciae ad inferenda tormenta sibi sufficere non putaret, Constantinopolim est profectus, ut praefectorum auxilia mereretur. Postea Agapitus dogma consubstantialitatis recipiēs admittitur, Sinnadensi episcopo Theodosio à suis expulso, uel non admissio.

Hec sunt antiquorum exēpla æquitatis & clemētiæ, quæ nobis imitari licet.

Sed si quando eadem fecerunt quæ nostri, nihilo fuerunt meliores nostris. Quòd si uultis, ut illorum uolentia pro uobis uolentis aduersus infirmiores locum habeat, patiamini eorundem clementiam à clementibus pro infirmioribus adduci. Sin clementiam repudiatis, liceat nobis repudiare uolētiā, quæ non in Christi, sed in Antichristi castris semper militauit. Tædet resellere tam friuola, quæ afferuntur ad excitandas persecutiones. Colli-
guntur

guntur sedulo omnia, ab orbe condito tam facta
quam dicta, quibus possit elici sanguis, quem sisti
decebat omnibus rationibus. Repudiatur dictum
Pauli, quo Titum monuit, ut hæreticum hominem
post unam aut alteram admonitionē deuitaret. Scri-
bebat Paulus ad apostolum, inquis: Si ad Sergium
Paulum, aut ad præsidem aliquem scripsisset, pro-
culdubio & huic præscripsisset suum officium. Ita
credo: Sergio præscripsisset, ut in crucem tolleret
omnes Iudæos, homines hæreticos, & Christo infen-
sissimos. Audis hæc, ô Paule: quid respondes? O-
ptarim ego anathema à Christo fieri propter Iu-
dæos. Ergo ne eos iuberes interfici, propter quorū
salutem uelles ipse salute priuari? Desinamus quæso
tam absurda de Paulo fingere, ne ue eū nostri fuis-
se similem putemus. At enim Elymam pseudopro-
phetam corporali percutit cæcitate: quo facto, Ser-
gio Paulo demonstrauit, quid deceat magistratum.
Certè: si modò uera est illa sententia, quam paulo
antè diximus, quæ dicit nihil effici posse à magistra-
tu, quod ab Ecclesia peragitur. Ostendit enim ibi
Paulus, pseudopropheta à magistratu puniri non
posse, sed ab apostolo. Itaq; quo minus omnes pseu-
dopropheta ita puniantur, non recusamus: sic enim
scietur, hæc Dei uoluntate fieri. Sed blasphemant
hæretici. Primum blasphemat totus mundus, qui
Deum uerbis confitentes, factis & corde negant.

Dicit

Dicit insipiens in corde suo, non est Deus. qua blasphemia maior esse quæ potest? At id occultum est. Imò apertissimum. Nam id præ se ferunt sicut Sodomitani, seq; uulgo de suis flagitijs iactant, ut testantur ipsi magistri. Deinde ut supra demonstratū est, nōdū perfectè scitur, qui nā sint uere hæretici. Nā Christus ipse cum suis habitus est pro hæretico, efficiētib. hoc Scribis et pharisæis. Quod si ecclesiæ nostræ carent Scribis & pharisæis, miror ante messem extirpata esse zizania. Sin habent Scribas & pharisæos, ueniat Christus quādo uolet: non minus nūc dicetur de eo, Blasphemauit, quā tū dictū est. Habebunt enim illi semper potestatē, semperq; populi iudicio, ut tum factum est, probabuntur, atque ita ueritas repudiabitur, donec eos detegat lux Domini. Quod si statutū erit interficiendos esse pseudopphetas, certè certè Christus ipse interficietur in suis: idq; ante factum erit, quā animaduersum. Cognosci debent, antequā interfici. At enim nocent cæteris. Credo: et uellem, si fieri posset, omnes uerè hæreticos, et ueritatis hostes esse sublatos, si ad frugē redire nolūt. Sed quid agas? Nocēt & zizania tritico: sed ea extirpare ante messem, est messem ipsam extirpare. Et quidē nocēt & auari, cæteri q; mali, populo: eūq; nō solū exemplo, sed etiā uerbis corrūpunt: sed auaros, aut asentatores, aut inuidos interficere nulla lex iubet, quamuis noti sint. At enim pater filios suos cogere potest ad scholam. Rectè pater:

ter:

ter: sed Christianorū pater nō est magistratus, sed
 qui eos docuit, ut Paulus Galatas: quos ideo cogere
 potest, sed eodē telo quo genuit, uidelicet uerbo. An
 cōcionatores filij sunt magistratus, cū ipsi eum do-
 ceāt? Imō sunt ipsi patres magistratus, isq; debet eis
 obedire, sicuti patrib. in reb. Christi: quēadmodum
 ipsi uicissim magistratui debēt obedire, sicuti defen-
 sori, in reb. mundanis. Verū in religiōe, si quid in-
 quū magistratus iubet, præstat obedire Deo quā
 hominib. In Christo enim neq; pater est, neq; filius,
 neq; frater, sed noua creatura: quam qui gignit in al-
 tero, is eius pater est spiritualis, habetq; in eum im-
 perium spirituale. Clamabat Petilianus: Absit
 absit à cōsciētia nostra, ut ad nostrā fidē aliquē cō-
 pellamus. Ergo ne hac de causa habetur pro hære-
 tico? O quā multi rectē sentiētes, ab hæreticis dā-
 nati sunt hæreseos? Id ipsi ostēdimus in Vigilantio,
 quē dānatū à Hieronymo, quoniā abusum cādelarū
 et cultū corporū mortuorū dānaret, nos defendim⁹
 et Hieronymū in eo dānam⁹. An putamus solū uigi-
 lantiū iniuste fuisse dānatū? Credite mihi, lōgē aliud
 erit Dei iudiciū, q̄ hominū. Cætera quæ de cogēda
 fide afferūt, quoniā nihil ad rē faciūt, omittamus. Vo-
 lūt enim corporali uiolētia cogi, quos de⁹ uult spiri-
 tuali adhortatōe, et ardēti impulsu p̄trahi. Citāt Au-
 gustinū, qui cū primū censuisset neminē ad unitatem
 Christi esse cogēdū, uerbo esse agēdum, disputaionē
 pugnandam, ratione uincendū, ne fictos catholicos
 haberēt, quos apertos hæreticos nouerant, mutauit

etiam

sententiam: uictus non uerbis, sed exemplis. Scilicet eius ciuitas Hippone, timore legum imperialium ad unitatem catholicam conuersa erat. Ad quod primum responderi potest: Omnes sitiennes uenite ad aquas. Quod si Hippone non sitiuit, certè ad aquas non uenit, neq; bibit. Itaq; prius in generanda sitis fuit. Putabat fortassis Augustinus, uerè Christianos esse quicumq; Christum ore profitebantur: nec intellegebat se in i. malum incidisse, quod primum metuerat. Quid enim est negotij, fictum catholicum esse? Si Turciae rex imperaret, admitteret uniuersa Turcia Euangelium continuò: an propterea essent omnes euangelici? Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Viderat Augustinus fictam professionem, quæ tam diu durauit, quam diu uolentia & metus pœnæ. Sed non considerabat, quàm malus sit custos diuturnitatis metus. Videmus ipsummet Augustinum, eiusq; ecclesiam, imò uniuersam Aphricam, nō diu post eandem scuitiam subire coactam fuisse, quam in suis erga alios approbatione uel dissimulatione confirmauerat.

Cum enim Vandali, Arriana fide per Goltorum episcopos imbuti, eam Aphricæ partē in qua agebat Augustinus, uiolenta manu sibi subiecissent, coegerunt Catholicos episcopos, aut in eam religionis formam iurare quæ illis usitata erat, aut ecclesias relinquere. Imò multa dira & infanda in catholicos

cos

eos perpetrarunt, dum suo odio morē gerentes, religionis prætectu in illos seuirent. Eadem autem nocte qua Hippo à Vandalis obsidebatur, mortuus est Augustinus, ut habet Victoris historia.

Simile quiddam testatur Socrates in Tripartita historia libro 11. cap. 9. Nimirum eodem ferè tempore quo Innocentius Romæ cœpit Nouatianos aliasq; improbatas sectas persequi, eorumq; ecclesias dissipare et diruere, Gothos Italiam inuasisse, et Romam expugnasse, omniaq; uastasse. Idem Socrates dicto loco testatur, ad eum diē Nouatianos Romæ proprias habuisse ecclesias, proprios episcopos, diaconos, consilia, &c. neq; antea unquam ab ullis Romanis episcopis impugnatos: imò ne tunc quidem laceßitos fuisse Constantinopoli. Constantinopoli enim, inquit, non talia pertulerunt, sed cum eos diligenter, etiam intra urbem eos collectas facere permiserunt. Quamuis autē Romani episcopi apud imperatores summo studio in hoc incūberent, ut ij qui hæretici dicebantur, ex urbe Constantinopoli eijcerentur, profligarentur, eorumq; ecclesiæ dissiparentur: tamen nunquam illud obtinere potuerunt, usq; ad imperium Iustiniani. Is autē Agapeto Romanorum pontifici post multa improba hortamenta concessit, ut eijcerentur urbe, & eorū ecclesiæ diruerentur. Tanta erat in episcopis Romanis cupiditas dominandi, & profligandi dissen-

L

tientes,

tientes, ut Vigilus, qui tertius erat ab Agapeto, se à Iustiniano imperatore (alioqui plurimū ab episcopis laudato) uinciri, et parū humaniter tractari sineret, eo quòd in restitutionē quorūdā profligatorū hæreticorū consentire nollet. Sed quē fructum acris illa insectatio & seuitia Ecclesie genuerit, rei euētus docuit primū in Arrianis, qui catholicorū impulsu ab Imperatorib. talia perpepsi, deinde subsequente sua partis imperatorē nacti, eadē iterum intulerunt catholicis. Ut hoc loco nō cōmemorem, quòd Mahometus, hūc morē à catholicis nō ita pridē usurpari cœptū, statim in nostros exercuit: adeo ut illud malū à nostris primò inductū, in nostrorum capita redundauerit, eosq; oppresserit. Quanta ecclesie antea florentissima, clade, cōfusiōe, deformatione, deuastatiōe, quot milliū hominū cæde, res ipsa adhuc hodie loquitur. Vidimus similia modò in Anglia, quæ quòd rex Eduardus, puer adhuc, fauebat Euangelio, tota cōcesserat in partes nostras. Quòd si quis tū nobis dixisset, populi professionē esse fictam, odissemus huiusmodi hominē, tanquā inuidiū & maledicū. Sed euētus ostendit, quales fuerint euāgelici, qui euangeliū admiserant coacti. Sciūt hoc qui illinc magnis difficultatib. effugiūt, et qui nihil ab euāgelio alienius esse prædicāt. Nec mirū, si par pari refertur, ut qui uim fecerunt, uim patiantur. Quid ciuitates cōmemorē? quæ antea optimè in E-

Evangelio instituta putabantur: nunc illi ipsi, qui eas
 instituerant, uix unum aut alterum in una urbe
 esse putant, qui uerè faueat Evangelio, cum nulla
 ferè sit inter alienos urbs, quæ non plures habeat.
 Nam uirtus Christi in infirmitate perficitur. Con-
 fitentur plerique concionatores, sese, cum mul-
 tos annos docuerint, neminem prorsus ex suo
 populo nosse, qui uelit pro ueritate uel paulu-
 lum pecuniæ impendere. Illi ipsi, qui antea alios
 ob religionem puniebant, nunc planè præ se fe-
 runt, se inuitos fecisse, uiolentiæ cessisse, animi
 quidem primum propositum semper inuiolatum
 retinuisse. Audiui etiam, quendam in Anglia fuis-
 se, qui Euāgelium acriter prædicauerit: idem nunc
 acrius oppugnet, se' que dicat, illud inuitum fe-
 cisse, non ex animo: hoc uerò facere ex animo. Ut
 intelligamus, non uanum fuisse illum Augustini
 metum, qui metuebat, ne fictos catholicos habe-
 ret. Præstaret unum uerum habere, quàm mil-
 le fictos. Denique, si ad fidem cogi possent ho-
 mines, Christus ipse coegisset, & cogendos do-
 cuisset. Quoties uolui congregare pullos tuos,
 inquit, & noluisti? Inuitam Ierosolymam serua-
 re ipse Christus non potuit: nos Christum sci-
 licet superabimus? At quoscunque inueneritis, co-
 gite intrare. Rectè, sed telo spiritali, si modò sunt
 nuptiæ spirituales: hoc est, uehementibus uiuis que

& diuinis uerbis. Nam uerbo & cœli uisibiles crea-
 ti sunt, et inuisibiles creantur. Sed alia re quàm uer-
 bo Dei uelle nouã creaturã creare, nihil aliud est,
 quàm mundi creationẽ euertere. At Paulum Chri-
 stus pœna corporis ad Euangelium intrare coegit:
 sic nos cogamur à Christo, ut dicamus, Domine,
 quid uis ut faciam? Sed hanc coactionem magistra-
 tui tribuere, est cœlum ad terram deprimere. At e-
 tiam audent dicere, quod Apostoli nulla subsidia à
 magistratu, pro religione contra hostes postularũt:
 id ideo factum esse, quoniam magistratus Christiani
 nō essent. Hoc quale sit, uiderint ipsi. Christus qui-
 dem regnũ suum negat esse de hoc mundo. Nam si
 de hoc mundo fuisset, eius ministri pugnassent, ne Pi-
 lato traderetur. Debet omnino magistratus contra
 uim & iniuriam tueri bonos: sed bonos ui facere,
 aut religionem ferro tradere, non item. alioquin se-
 quitur, ut neque Christus ipse fuerit satis armatus,
 neq; Apostolos satis armauerit. Et tamen illi, aduer-
 santibus omnibus terrarum principibus, inopes &
 deserti, plus pepererunt, quàm nos iisdẽ propitijs
 potentes & uiolenti seruare potuimus: neq; mirum.
 Illi enim tabernaculũ ex populi donis ultrò oblati
 extruebant: nos extorta & coacta dona (si tamen
 dona sunt, quæ ex animo nō donantur) ad id cõferi-
 mus. Itaq; mirandũ non erit, si nobis accidet, quod
 quibusdam tyrannis, qui milites in sua uerba iurare
 cogunt.

cogunt. Deinde ubi ad cōfliktū uentū est, ab eis uel deserūtur, uel produntur, uel ex acie turpiter ausu giunt, aut etiam ab hoste capiuntur. Arma militiae nostrae, inquit Paulus, non carnalia sunt, sed potentia Deo ad demolitionē munitio: quibus armis consilia demolimur, et omnē celsitudinē, quae extollitur aduersus cognitionē Dei: & captiuā ducimus omnē cogitationē, ad obediendum Christo. Si gladius captiuas ducit cogitationes hominū, & si eo usus est Paulus, utamur sanē. Sin minus, simus contenti ijs armis, quae Apostolis suis Christus tradidit: praesertim cū dictitemus sacras scripturas esse perfectas, neq; quicquam addendū aut detrahendū: ne ex eius militia coelesti terrestre faciamus, & Dei domū mala materia malisq; instrumētis aedificemus.

Hec sunt quae etiā post Luteri & Brentij libros ab alijs, ad persequendū religionis causa adduci solent: ad quae satis iam, in uniuersum responderunt illi. Sed quoniam animaduerti, quosdam etiamnum moueri aliorum authoritate, putauī argumentū etiam minutius esse tractandum, ut hominum saluti, quoad eius fieri potest, consulatur, & sanguinis effusioni occurratur. Neq; uerò illud ago, ut Principes & populos à pastorum & magistrorum doctrina abstraham: sed cum sint pastorum duo genera, melioribus obtemperandum esse dico. Sunt enim alij uiolenti, feroces, duri, irritabiles, impatientes,

Pastorum
duo gene-
ra.

L 3 qui

qui omnia dānāt prater sua, et omnes à se diſſētiantes tolli uolunt. Alij sunt mites, humani, clemētes, lēti, patiētes, qui omnia ferunt, omnia ſuſtinēt, omnia ſperāt: hi uolūt religionē non cogi: hos ego ut meliores, ſequēdos eſſe cenſeo. Alii clamāt, hos, dū religionē nolunt cogi, mōſtra alere, ut ita poſſint uirus uenenūq; ſuū ſpargere. Hi contrā, dicunt magis eos mōſtra alere, qui religionē ſeruā faciūt, et alios propter eā perſequūtur. Hac enim uiolētia efficitur, ut quicquid illi dicūt, id homines approbare metu cogātur. Hinc fit, ut nihil tā monſtroſum ſit, quod non populis obtrudatur, dū dubitare nō licet: cū ſi dubites, aut nō credas, moriēdū tibi ſit. Hinc illa ſcribarū et phariſaeorum potētia, qui eos ex ſynagoga ſua excludebāt, qui de Chriſto loqui auderēt. Hinc illa illius, qui noſtro tēpore detectus eſt, & quē meritō abominamur, tyrānis: quam proſectō nunquā aſſecutus fuiſſet, ſi religionē liberā reliquiſſet: nec unquam tot errores inuexiſſet, niſi iudicandi poteſtatem hominib. ademiſſet. Deniq; uim facere etiam in cauſis ciuilib. hominis eſt ſibi malè conſcij, et de cauſe ſue equitate diffidentis. Dabitur uobis os & ſapientia, inquit Chriſtus, cui nemo poterit cōtradicere. Hac ſapientia qui armati ſunt, alia tela nō deſiderant, apertè cōgredi non reſormidant, ſeq; uniuerſis mortalib. opponere, dummodo legitimæ iuſtæq; diſceptationi locus detur. Sciūt enim quām ſit

imex-

*inexpugnabile telū ueritas, et quid possit lux cōtra
 tenebras. Alij contrā, lucem hanc reformidantes, la-
 tebras quærunt, et gladijs mundano more rē gerūt,
 & institutam uerbis disputationē, ferro absoluunt.
 Vident enim se, si ferro careant, inermes esse, nec
 aduersarijs posse resistere. Ita dēte lupus, cornubos,
 pede mulus, deniq; suo quodq; animal telo pugnat:
 at ouis pugnare nescia, tota est in pastoris præsidio.
 Atq; ut tandem ad finē ueniamus, si ex his quæ ha-
 tenus dicta sunt, ueros pastores à falsis dignoscere
 nondū potestis, sic agite. Pingatur malorū et bono-
 rum exercitus hoc pacto. Pingatur in sinistra parte
 dux natu grādiōr et potētior Cainus, signo rubro,
 cuius insigne sit lupus. Sentētia, Insidiamur sangui-
 ni. tessera, CRVCIFIGE. scutū, Incredulitas: bal-
 theus, mēdaciū: thorax, iniustitia: caligæ, alacritas
 ad effundendū sanguinē: gladius, uiolentia. Hunc se-
 quatur uniuersa eius progenies, ferro & flāmis ar-
 mata, Gigantes, Sodomaitani, Ismael, Esau, Aegy-
 ptij, Saulus, falsi prophetae, Babylonij, Scribae, Pha-
 risæi, tyrāni, deniq; uniuersum genus potētū. Pinga-
 tur deinde in dextera parte dux natu minor et imbe-
 cillior Abel, signo cādido, cuius insigne sit ouis, sen-
 tētia: Oēs qui uolēt pie uiuere in Christo Iesu, per-
 secutionē patiētur. tessera sit, Patiētia: scutū. fides:
 balthus, ueritas: thorax, iustitia: caligæ, alacritas
 ad iuuādū proximū: gladijs, uerbū Dei. Supra duos
 hos*

*Malorū et
 bonorū e-
 xercitus.*

Prouer. 1.

2. Timot. 3.

hos exercitus sedeat in tribunali iudex, cuius in sinis-
 tra parte scriptæ sint igneis literis hæ sententiæ:
Esa. 33. Cain ubi est frater tuus? Væ qui prædaris, non ne et
 ipse prædaberis? Qua mensura mensi fueritis, eadē
 uobis remetietur. Qui gladio percutit, gladio peri-
 bit. Qui in captiuitatem ducit, ducetur in captiui-
Luc. 6. tatem. Væ ciuitati sanguinum. Væ uobis diuitibus,
 qui habetis consolationem uestram. Væ uobis qui
 saturati esis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis
 nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ uobis cum lau-
 dauerint uos omnes homines: secundum hæc enim
 faciebant pseudopropheta patres eorum. Væ uobis
 scribæ & pharisæi, hypocritæ. Serue nequam, om-
 ne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: non ne
 oportebat & te misereri conserui tui? Ite maledicti
 in ignem æternum.

In dextera autem parte scriptæ sint hæ senten-
 tiæ: Beatus qui intelligit super egenum & paupe-
 rem. Beati pauperes spiritu. Beati qui lugent. Bea-
 ti mites. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Bea-
 ti misericordes. Beati mundo corde. Beati pacifici.
 Beati qui persecutionem patiuntur propter iusti-
 tiam. Beati estis cum maledixerint uobis homines, et
 persecuti uos fuerint, & dixerint omne malum ad-
 uersum uos, mentientes, propter me. Gaudete &
 exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœ-
 lis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt
 ame

ante uos. Venite benedicti patris mei. His deſ i Tiſ,
 cōuocentur paſtores utriq; ſcilicet mites & immi-
 tes: facile ex eorū armis & inſignibus, & ſentētia,
 & moribus, cognoscetur utri utra in parte ſint po-
 nendi. Nam in utraq; idem poni non poteſt: ſiquidē
 nemo poteſt duobus dominis ſeruire.

Huic imagini, ſi placet, adijcite bellū illud Chri-
 ſti, quod deſcribit Eſdras. Et ecce, inquit, omnes **4. Eſd. 13.**
 qui congregati ſunt ad eum, ut expugnarent eum,
 timebant ualde, tamen audebant pugnare. Et ecce
 ut uidit (ſcilicet Dei filius) impetum multitudinis
 uenientis, non leuauit manum ſuam, neq; pſtrameā
 tenebat, neq; aliquod inſtrumentum belli: niſi ſolū-
 modo emiſit de ore ſuo, ſicut flatum ignis, & de la-
 bijs eius ſpiritus flammæ, & de lingua eius emitte-
 bat ſcintillas, & tempeſtates: & commiſta ſunt o-
 mnia ſimul, hic flatus ignis, & ſpiritus flammæ, &
 multitudo tempeſtatis, & concidit ſuper multi-
 tudinē in impetu, quæ preparata erat pugnare: et ſuc-
 cedit omnes, ut ſubitō nihil uideretur de innumera-
 bili multitudine, niſi ſolūmodo puluis et ſumi odor.

Ex his ſatis apparet, quæ nam ſint tela Chriſti, et
 quæ Antichriſti: itēq; qui nam ſint perſecutores, et
 qui ſint qui perſecutionem patiantur. Quod ſi cui
 hæc nō ſatis faciūt, nescio quid ei ſatisfacere ualeat.

Exurge Domine, & iudica cauſam tuam.

L S DB

DE FILIIS CARNIS, ET FI
lijs Spiritus.

Gal. 4. **Q**uemadmodū tunc is qui secun-
dum carnē natus erat, perseque-
batur eum qui natus erat secundū spi-
ritum: ita & nunc. Sed quid dicit Scri-
ptura? Eijce ancillam, & filium eius: nō
enim hæres erit filius ancillæ, cum fi-
lio liberæ.

*Perpende hæc uerba Pauli, lector. Ismael natus
secundum carnem, persequebatur Isaacum natum
secundū spiritum. Ita & nunc carnales persequun-
tur spirituales. nec aliter fieri potest. Ut enim Isaacus,
quia iunior, & ideo infirmior erat, Ismaelem
persequi non poterat: ita nunc Christiani, quia post
Antichristianos nati, & imbecilliores sunt, nō pos-
sunt Antichristianos persequi. Atq; hoc ipsum mul-
tis alijs exemplis significatum est. Nam neq; Abel
Cainū, neq; Noa Gigantes, neq; Lotus Sodomitas,
neq; David Saulum, neq; propheta falsos prophe-
tas, neq; Christus aut Apostoli scribas & phariseos
persecuti sunt: sed contrā. Quod si qui facere po-
tuerunt, tamen non fecerunt, ut David: quem cum
Saulus, tanquam pulicem, aut tanquam perdicem,
per montes persequeretur, David nactus eum se-
mel atq; iterum præsidio destitutum, potuit inter-
ficere,*

ficere, sed noluit. Sic hodie pij sunt tanquam pulex
 quidā, quem persequuntur impij. Quod si quando
 accidit, ut impijs nocere possint, tantum abest ut no-
 ceant, ut etiam prosint, & eorum saluti studeant:
 hoc enim à suo Dauide didicerunt: sicut illi à Saulo
 patre suo, eis nocere didicerunt, à quibus beneficia
 acceperunt. Habes hic signa, notasq; piorum & im-
 piorum. Impij sunt nobiles, diuites, literati, poten-
 tes, derisores, persecutores, crudeles, superbi, cele-
 bres, & ambitiosi: sicut Cainus, Gigantes, Sodo-
 mitæ, Saulus, Magi Aegyptij, falsi prophetae, scribae,
 pharisæi, Herodes, Pilatus, Annas, Caiphas, philo-
 sophi. Pij sunt ignobiles, pauperes, imperiti, debi-
 les, derisi, uexati, pacifici, mites, humiles, summissi,
 obscuri, uiles, contempti, infames, quisquiliae & ra-
 menta mundi, honorisq; sui contemptores, et hono-
 ris Dei studiosi, qui bonum pro malo reddūt, conui-
 cijs appetiti benedicunt: deniq; agnum Christū per
 omnes cruces & uirtutes sequuntur. Nunc propo-
 ne tibi, Christiane lector, talē popellum ob oculos,
 & cogita an fieri possit, ut huiusmodi popellus to-
 to orbe dispersus, impios, hoc est gigantes, & mūdi
 dominos inter sese cōspirantes, persequatur. Quod
 si hoc fieri non potest (ut certè non potest) noli du-
 bitare, quin qui alios propter fidem persequuntur,
 sint Ismaelita, quoniam Ismaelis naturā imitantur.
 Sed quid dicit Scriptura? Eijce ancillā, & eius fi-
 tium.

lium: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Quid est ancilla? Est lex, interprete ipso Paulo. Ancillæ filij sunt, qui sub lege, hoc est, sub litera esse uolunt: & ideo eos qui sub spiritu uiuere uolunt, persequuntur, sicut ismael Isaacum. Itaq; ut intelligatur, eos esse uerè Ismaelitas, citant legis literam, quæ iubet interfici falsos prophetas. Falsos autem prophetas interpretantur hæreticos. Hæreticos autem interpretantur, eos qui ab ipsis dissentiunt, in quo filij sunt eorū qui dicebant: Nos legē habemus, & secundum legē debet mori, quia filium Dei se fecit. Vides ut filij legis persequuntur filios spiritus, & ad eam rē legem citent. Sed quid faciat Sara, hoc est, libera & spiritualis Ecclesia? Non eijcit ipsa filiū ancillæ, hoc est, literæ seruos: nec Isaacus item eijcit Ismaelē, non enim potest: hoc est, pij non eijciunt impios, non enim possunt. Sed rogat Sara uirum suum, hoc est, Ecclesia Deū, ut eijciat persecutricem illā legem, siue literam, & eius filios persecutores, ne sint hæredes regni cœlestis. Itaq; Ecclesie non est, eijcere impios ab hæreditate cœlesti: sed id permittere marito Christo, qui eos eijciet uirga oris sui, cū dicet: Ite maledicti in ignē eternū. Hanc sententiā pronunciare non est Saræ, nec Isaaci, sed Christi. proinde uideant quid agant, qui hæreticos dñant. Non enim sic damnari solent hæretici, ut latrones. Nam de latronibus, sepe bene sperant etiā
qui

qui eos suspendunt, & pro eis Deū orant, nec eos in gehennā damnatos putant. Sed qui hæreticos supplicio afficiunt, iudicant eos à Deo prorsus esse reiectos, & æternis ignibus addictos: quod dū iudicant, sedent planè in tribunali Christi, & sententiam illā pronunciant, *Ite maledicti in ignem æternum: quæ neq; ab alio quàm Christo, neque ante diem iudicij pronunciari potest.* Nam ideo iudicij dies appellatur, quòd tum, non antè, iudicari poterit, qui sint electi aut reprobi. quemadmodū docuit Paulus, dū dixit: *Nolite ante tempus quicquam iudicare, donec ueniat Dominus, qui illustraturus est occulta tenebrarum, & patefaciet consilia cordium. Quæ uerba dum mecum perpendo, nihil habeo quod addā, nisi ut dum agitur de aliquo dānando tanquam hæretico, hoc est, sempiternis pœnis addicto, & à Deo in sempiternū reiecto (tales enim putātur hæretici) admoneā omnes, ut septies considerent quid agant: & hic eandem sententiam maioribus literis (ut cursim legi possit) iterum adscribam:*

1. Cor. 4.

Nolite ante tempus quicquā iudicare, donec ueniat Dominus, qui illustraturus est occulta tenebrarum, & patefaciet consilia cordium.

F I N I S.

E R R A T A.

Pag. 4. uers. s. lege, id se tuo 6. 6. Hac 7. 13.
 Et se 24. capitibus 10. 17. imperatum 11. 11. si
 insontes 16. 1. maximè congruat 26. 3. ad u-
 nitatem 32. 21. cognoscere 25. Deo patent 33.
 22. uis eam 34. 3. iactatur 10. pro manat 36. 13.
 Idem uult 40. 13. nullo ferro 17. Deo 47. 23.
 reliqua 51. 20. noluerit 67. 10. proditum est 68.
 22. existimare 71. 1. tanuum abest 75. 17. si quid
 78. 15. interpretatur 83. 7. debuerint 98. 3. et
 tiam de ijs qui 107. 17. uires 116. 25. erudian-
 tur 120. 6. disertis 19. parendum 124. 19. ipse
 126. 13. alio nunquam 130. 24. consuluerunt 133.
 27. in marg. 1. Ioan. 4. 134. 5. imponemus 136.
 3. offundant 141. 2. prophetam docet 155. 3.
 Nouatiani 5. ne propter 157. 6. inquit 164.
 17. ferro tractare 172. 12. persequantur
 13. facit.

MAGDEBURGI, PER GE-
orgium Rausch, Anno Domini 1554.
Mense Martio.

M. A. D. E. V. R. D. P. R. G. E.
V. G. W. B. A. S. S. I. O. N. I. S.
A. M. N. I. S. T. R. I. A. T. I. O. N. I. S.

155573

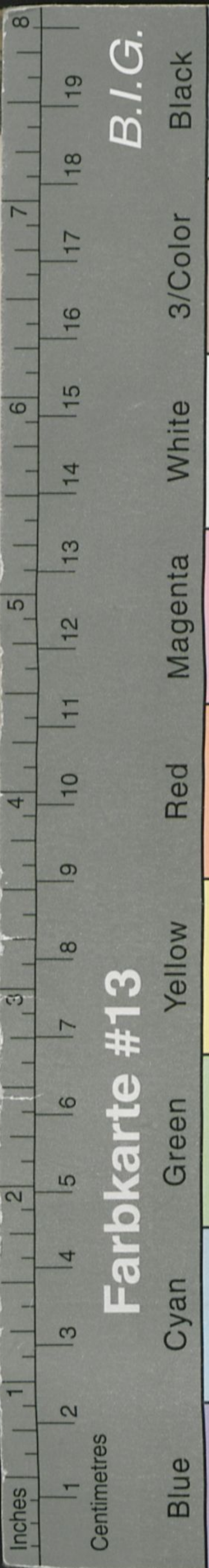
AB 155573

ULB Halle
001 958 747 3

5b

B.I.G.

Farbkarte #13

(Mart. Bellius)

2

DE HAERE

CIS, AN SINT PERSEQUEN-
tibus omnino quomodo sit cum eis agendum, Do-
ctorum uirorum tum ueterum, tum recent-
tiorum sententia.

liber hoc tam turbulento tempore perne-
cessarius, & cum omnibus, tum potissimum
principibus & magistratibus utilissimus, ad
discendum, quod nam sit eorum in re tam
controversa, tam que periculosa,
officium.

Quae nam hic contineantur, proxima pa-
gella monstrabit.

s qui secundum carnem natus erat, perse-
quebatur eum qui natus erat secun-
dum spiritum. Gal. 4.

(Maga. 1554)

